

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

การผลิตอาหารปลอดภัยที่เชื่อมโยงกับตลาดทางเลือก
เพื่อยกระดับไปสู่เศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณชนเผ่าปกากะญอ
บ้านขุนอมลอง อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่

คณะผู้วิจัย

1. นายประเสริฐ	สาโรจน์
2. นายสุพันธ์	เวนวล
3. นายบุญสี	สำวินาเว
4. นายธนะ	นุวอ
5. นายนุกา	เทียนรุ่งแสง
6. น.ส ธัญวลัย	เทียนรุ่งแสง
7. น.ส ปฐมพร	เจ้แฮ

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว)
ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถามวางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่น่าสนใจให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง(Action research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความก้าวหน้าในการแก้ปัญหาอย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พุดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชนทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิก อบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่นๆ หรือพื้นที่อื่นๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่นเพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระเบียบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่าชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่าการเขียนรายงานเป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่กวิจัยเป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่าการเขียนรายงานเป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่กวิจัยเป็นอย่างดี ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงได้ปรับรูปแบบการเขียนรายงานวิจัยให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนองานออกมาในรูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้กวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่น่าสนใจกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้นคือ ศูนย์ประสานงานวิจัย(Node) ในพื้นที่ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบ การทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของ

โครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัย สู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

คำนำ

เอกสารฉบับนี้เป็นผลการศึกษาวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมกันทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์และสรุปผลการทำงานเพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไข ปัญหาในชุมชนของตนและเป็นประโยชน์กับชุมชนอื่นๆ นักวิจัยมาจากชุมชน โดยมีศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนา และวัฒนธรรมเป็นพี่เลี้ยงในพื้นที่ประสานงานวิจัย(Node)ตั้งแต่เริ่มต้นจนจบการทำวิจัย มีอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ คอยตั้งคำถามช่วยการทบทวน วิเคราะห์อย่างสม่ำเสมอและเสนอแนะเพื่อให้เกิดการมองครบด้านมากขึ้น และ วิเคราะห์เจาะความลุ่มลึกของข้อมูลให้ได้มากที่สุด มีถอดบทเรียนรู้เป็นระยะอย่างต่อเนื่อง ทำให้เห็นกระบวนการ การวิจัยอย่างชัดเจน จนที่สุดสามารถสรุปบทเรียนได้ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งสามารถตอบคำถามและเป็นแนว ทางแก้ไขได้

ด้วยว่าเป็นการวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น จึงมิได้ยึดติดกับภาษาหรือรูปแบบที่เป็นวิชาการมากนัก แต่เน้นให้เห็นภาพกระบวนการและผลลัพธ์ที่ได้รับจากการทดลองปฏิบัติ นั่นคือ นักวิจัยและชุมชนได้เรียนรู้อย่างเป็นกระบวนการ ได้สร้างผลงานและถอดบทเรียนรู้เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ตนเองได้สำนึกถึงวิธีการดำรงชีวิตร่วมของ “คน” กับทางเลือกแห่ง คุณค่าการพัฒนาตนในวิถีเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ

หวังว่าผลการวิจัยครั้งนี้คงจะก่อเกิดประโยชน์ต่อผู้ที่แสวงหาทางเลือกอื่นๆอีกเพื่อก้าวต่อไป

คณะผู้วิจัย

ปีพ.ศ. 2530 พี่พานิชย์เข้ามาสู่ชุมชนหมู่บ้านโดยบริษัทเข้ามาเปิดตลาดและสนับสนุนทุนการผลิตชุมชนเห็นเป็นรายได้ที่ดี จึงก้าวเข้าสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ซึ่งต้องใช้สารเคมี ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้า บำรุงดินให้ผลผลิตดี ผลตกงาม เป็นการผลิตพืชเชิงเดี่ยว ที่ต้องใช้พื้นที่การผลิตมาก ธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าถูกนำมาใช้อย่างเต็มที่ ราคาผลผลิตขึ้นอยู่กับบริษัทและพ่อค้า จึงต้องผลิตให้มากเพื่อรายได้มากขึ้น ผลที่ตามมาคือสภาพธรรมชาติดิน น้ำ ป่าเสื่อมสภาพลง สัตว์ป่า ปลา เริ่มสูญพันธุ์ คนมีสุขภาพที่เป็นโรคผิวหนัง ความดันและมะเร็ง การศึกษาหาแนวทางแก้ไขชุมชนต้องเผชิญกับสภาพปัญหาเหล่านี้จากวิถีผลิตเดิมที่ไม่ใช้สารเคมี อาหารการกินก็ปลอดภัย ปัจจุบัน ทุกชีวิตกำลังถูกทำลายลง แต่อาศัยความเป็นกลุ่มชนที่มีพื้นฐานความเชื่อเป็นฐานรากของชีวิต ชุมชนได้มีการไตร่ตรองรำพึงภาวนาถึงชีวิตที่กำลังเป็นอยู่ ที่เดิมเคยมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เคยมีความสุขและอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีพิธีกรรมแสดงออกถึงความเชื่อ ความสัมพันธ์แห่งการพึ่งพาอาศัยกัน ปัจจุบันสิ่งเหล่านี้กำลังหายไป จึงได้มีการศึกษาวิเคราะห์เจาะลึกสภาพปัญหา (Focus group) ร่วมกับคนในชุมชนในการศึกษาหาความรู้เพื่อเป็นทางเลือกใหม่ ทั้งไปอบรมที่ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมเกษตรวัฒนธรรมที่อำเภอสันกำแพง การทัศนศึกษาดูงานเปิดโลกทัศน์ของการเรียนรู้ที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้ แล้วก็มาทำ SWOT ซึ่งได้พบว่าชุมชนมีทุนในวิถีชีวิตและการผลิตอยู่ที่สามารถฟื้นฟูและปรับปรนตนเองให้สามารถผลิตอาหารที่ปลอดภัยและยกระดับสู่การพัฒนาเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณได้ โดยการลงมือปฏิบัติใหม่ทางโครงการปลูกผักปลอดภัยเพื่อสุขภาพที่ดีของชุมชนและผู้บริโภค ส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์วัวควาย ฟื้นฟูระบบนิเวศและเป็นตลาดทางเลือก ฟื้นฟูการท่องเที่ยวอันเป็นทักษะภูมิปัญญาของชุมชนที่มีมายาวนานและส่งเสริมการปลูกกาแฟและใบชาเพื่อสร้างอาชีพทางเลือกให้กับชุมชน ซึ่งผลจากการทำโครงการก่อให้เกิดการแก้ปัญหา การนำความรู้ใหม่มาต่อยอดฐานความรู้เดิมที่มีอยู่ ชุมชนขุนอมลองเลือกที่ทำเกษตรวัฒนธรรมบนฐานความเชื่อ ความสัมพันธ์ระหว่างคน ธรรมชาติ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยการลดการใช้สารเคมีและทำเกษตรอินทรีย์ส่งบริษัทและตลาดทางเลือก เป็นการผลิตอาหารที่ปลอดภัยที่อยู่บนรากเหง้าของวิถีวัฒนธรรมเดิมที่เป็นแกนหลักของชุมชน การต่อยอดภูมิปัญญาเดิมของชุมชนสู่การปรับวิถีการผลิตใหม่ที่ทำให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณถือเป็นการสร้างการเรียนรู้ เป็นองค์ความรู้ใหม่ของชุมชนด้วยพลังของชุมชนบนฐานของวัฒนธรรมชนเผ่าปกากะญอบ้านขุนอมลอง ที่คงต้องมีการสืบสานต่อไป

สารบัญ

หน้า

คำนำ

บทคัดย่อ

บทที่ 1 บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 คำถามในการวิจัย	2
1.3 วัตถุประสงค์	2
1.4 ขอบเขตการวิจัย	3
1.5 นิยามศัพท์	3

บทที่ 2 การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดทางศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน	5
2.2 แนวคิดและมุมมองทางความเชื่อของคริสตศาสนา (พระคัมภีร์)	5
2.3 แนวคิดเชิงสังคม วัฒนธรรม (Larry Mary Knoll)	6
2.4 ทฤษฎีการประกอบสร้าง (Constructionism)	6
2.5 แนวคิดเกี่ยวกับจิตวิญญาณธรรมชาติ	7
2.6 งานวิจัยในชุมชน	8

บทที่ 3 วิธีการวิจัย

- ขั้นตอนและวิธีการดำเนินงานวิจัย	10
- เทคนิคและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	12
- การวิเคราะห์ข้อมูล	12

บทที่ 4 ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ข้อมูลด้านบริบทชุมชนและข้อมูลทั่วไป	14
ตอนที่ 2 สภาพของชุมชนและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ	22
ตอนที่ 3 ความเชื่อและพิธีกรรม	29
ตอนที่ 4 การวางแผนเชิงกลยุทธ์	38
ตอนที่ 5 การเปลี่ยนแปลงจากการทดลองวางแผนปฏิบัติ	48

บทที่ 5	ผลจากการปฏิบัติ	55
-	ผลการปฏิบัติโครงการหมู่บ้านขุนอมลอง	58
-	การเชื่อมโยงโครงการกับมิติจิตวิญญาณ	67
-	ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับความเป็นเมืองและตลาดทางเลือก	70
บทที่ 6	สรุปและอภิปรายผล	
-	อภิปรายผลการวิจัย	72
-	แนวทางแก้ไขปัญหาและการสร้างการเรียนรู้ด้วยพลังของคนในชุมชน	75
-	สรุปการสร้างการเรียนรู้สู่องค์ความรู้ใหม่	80
-	ข้อเสนอแนะและข้อสังเกตของอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ	81
บรรณานุกรม		83
ภาคผนวก		
ภาคผนวก ก	ชื่อและที่อยู่ของทีมวิจัย	84
ภาคผนวก ข	ความเป็นมาของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	85
ภาคผนวก ค	การเสริมเรื่องพลังมิตินาและวิถีชีวิต	87
ภาคผนวก ง	ข้อคิดเห็นเบื้องต้นในการทำงานวิจัย	91
ภาคผนวก จ	โลกทัศน์ของการปลดปล่อยให้เป็นอิสระ	93
ภาพกิจกรรม		94

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ชนเผ่าปกาเกอะญอประมาณร้อยละ 90 ทำเกษตรเพื่อยังชีพ ในสมัยก่อนเกษตรกรทำการเกษตรด้วยวิธีการธรรมชาติบนพื้นฐานความคิดแบบพอเพียง ระบบการผลิตเป็นไปตามวิถีหรือวงจรธรรมชาติ ไม่มีการใช้สารเคมี ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้าเหมือนปัจจุบัน เนื่องจากผลิตในปริมาณที่พอกินเป็นปีๆ จึงไม่จำเป็นที่จะต้องเร่งผลผลิตและผลิตนอกฤดูกาล

ปัจจุบัน การทำเกษตรผสมผสานตามวงจรธรรมชาติของชนเผ่าปกาเกอะญอ เป็นที่ยอมรับในวงวิชาการว่าเป็นระบบของอินทรีย์ ที่เป็นการเกษตรแบบองค์รวมเพราะในพื้นที่เดียวกันมีพืชผักต่างๆมากมายถึง 50 ชนิด (ยศ สันตสมบัติ 2537 ความหลากหลายทางชีวภาพมีหลากหลายทางสังคมนิเวศ) การเกษตรแบบนี้จะช่วยรักษาธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน การรักษาแหล่งน้ำให้ใสสะอาด เพราะแนวการทำเกษตรอินทรีย์อาศัยกลไกและกระบวนการของระบบนิเวศในการทำการผลิต ฉะนั้นผลผลิตที่ออกมาจากกระบวนการผลิตแบบนี้จะมีความปลอดภัยสูงมากต่อสิ่งมีชีวิตทั้งมวล (มูลนิธิข้าวขวัญ: การผลิตอาหารปลอดภัย)

สิ่งมีชีวิตที่อยู่ใต้ดิน เช่น ไส้เดือน ตัวหนอนดิน จุลินทรีย์ ฯลฯ เป็นกลไกธรรมชาติ ที่มีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่ช่วยให้วัสดุ ใบไม้ต่างๆย่อยสลายและช่วยรักษาสมดุลนิเวศการเกษตรได้เป็นอย่างดี ส่วนสิ่งมีชีวิตที่อยู่บนดิน เช่น แมลง นกชนิดต่างๆได้ช่วยกำจัดหนอน แมลงที่มาทำลายพืชผัก หรือแม้แต่พืชสมุนไพรบางชนิดมีสรรพคุณสามารถไล่แมลงหรือเชื้อราที่มาทำลาย กัดกินพืชผัก ข้าวในไร่ในสวนได้

ฉะนั้นระบบการเกษตรที่เป็นตามวงจรธรรมชาติที่ชาวบ้านได้ทำมาแต่บรรพบุรุษเหล่านี้ จึงเป็นวิธีการผลิตอาหารการกินต่างๆทุกอย่างปลอดภัยและไม่มีผลกระทบต่อสุขภาพหรือสภาพแวดล้อม ทำให้คนในสมัยก่อนนั้น มีสุขภาพดี อายุยืน สังเกตได้จากหมู่บ้านปกาเกอะญอยังมีผู้อาวุโสที่มีอายุเกิน 60-70 กว่าปีนั้นยังมีอยู่มากและผู้อาวุโสเหล่านี้ก็ยังมีแรงทำสวนครัวและเลี้ยงวัวควายได้

การทำเกษตรผสมผสานตามแนว “พอ” วิถีกิจกรรมธรรมชาติที่ยั่งยืนที่เป็นคำที่ “พ่อ” สอน เกษตรผสมผสานตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นรูปแบบหนึ่งของเกษตรกรรมที่มีกิจกรรมตั้งแต่ 2 กิจกรรมขึ้นไปในพื้นที่เดียวกัน และกิจกรรมเหล่านี้จะมีการเกื้อกูลประโยชน์ซึ่งกันและกันไม่ทางใดทางหนึ่ง ดังนั้นจึงเป็นระบบที่นำไปสู่การเกษตรยั่งยืน

หลายสิบปีมาแล้วที่เส้นทางเกษตรใหม่ประเทศไทยหันมานิยมปลูกพืชในลักษณะ “พืชเชิงเดี่ยว” หรือ “พืชพาณิชย์” ปลูกพืชเพียงชนิดเดียวบนพื้นที่ของตนที่มีอยู่ พืชเหล่านั้นพอเกิดโรคระบาดก็สร้างความเสียหายหมดทั้งแปลง ราคาผลผลิตก็ตกต่ำ เพราะพืชผักไม่สวยงาม ก็ต้องขาดทุนแบกรับหนี้สิน ปัจจุบันเกษตรกรเกิดความตระหนักในปัญหาที่เกิดขึ้น หลายรายหันหลังให้กับพืชเชิงเดี่ยว พร้อมยึดแนวทางพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชในการทำ “เกษตรทฤษฎีใหม่” หรือ “เกษตรผสมผสาน” แล้วส่งผลให้ความเป็นอยู่ดีขึ้น (หนังสือพิมพ์ คม ชัด ลึก อังคารที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2559)

การทำเกษตรแบบผสมผสานตามวงจรธรรมชาติของชนเผ่าปกาเกอะญอสอดคล้องกับการทำเกษตรผสมผสานตามแนวทางพระราชดำริ ทำให้เกษตรกรสามารถยืนอยู่ได้ในการทำเกษตรแบบนี้

ชุมชนชาวปกาเกอะญอบ้านขุนอมลองมีวิถีการผลิตปลูกข้าวและพืชผักผสมผสานมานานทั้งทำสวนเมือง (ชา) และเลี้ยงสัตว์ เป็นวิถีที่อยู่กับธรรมชาติรักษาธรรมชาติ เมื่อกระแสการทำเกษตรเชิงพาณิชย์เข้าสู่

ชุมชนในปีพ.ศ. 2530 เป็นต้นมา สภาพวิถีการดำรงชีวิตก็เปลี่ยนไป เกิดปัญหาสุขภาวะที่ตามมาและทางเลือกตลาดของสวนเมี่ยงน้อยลง อันเนื่องมาจากค่านิยมคนรุ่นใหม่ที่ไม่นิยมแล้ว ธรรมชาติเสื่อมสภาพลงเพราะการใช้สารเคมี ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้า เชื้อรา เพื่อเร่งผลผลิตให้ทันตลาด ความตระหนักในปัญหาที่เกิดขึ้นจึงนำมาซึ่งการหาทางเลือกใหม่ในการผลิตอาหารที่ปลอดภัย และยกระดับไปสู่เศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณและปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตใหม่ที่เหมาะสมกับบริบทชุมชนขุนอมลอง และการผลิตแบบใหม่จึงเป็นที่มาของการศึกษาวิจัยครั้งนี้

1.2 คำถามในการวิจัย

1. สภาพการณ์ของการผลิตอาหารเชิงวัฒนธรรมของปกาเกอญอเดิมและการปรับเข้าสู่วิถีการผลิตใหม่เป็นอย่างไร
2. การผลิตอาหารในวัฒนธรรมของชุมชนปกาเกอญอเดิมเป็นอย่างไรและมีปัญหาอะไรบ้างเมื่อเข้าสู่วิถีการผลิตใหม่
3. วิธีการผลิตใหม่มีผลกระทบต่อสุขภาพของคนในชุมชนอย่างไรบ้าง
 - 3.1 อะไรคือปัญหาหลัก/ปัญหารองของชุมชน สาเหตุเกิดจากอะไร
 - 3.2 ผลกระทบของวิธีการผลิตแบบใหม่ (พืชเชิงเดี่ยวที่ใช้สารเคมี) มีอะไรบ้าง
4. แนวทางแก้ปัญหามายได้ระบบเกษตรทางเลือกคืออะไร เราได้บทเรียนอะไรจากการแก้ไขปัญหา
 - 4.1 ชุมชนมีแนวทางที่จะแก้ปัญหอย่างไร
 - 4.2 การแก้ปัญหามายได้ระบบเกษตรทางเลือกจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้จริงหรือไม่อย่างไร
 - 4.3 ศาสนาและวัฒนธรรมจะช่วยเกื้อหนุนวิถีแห่งอาชีพในระบบเกษตรทางเลือกได้อย่างไร
5. เกษตรทางเลือกสามารถสร้างรายได้ที่มั่นคงให้กับชุมชนได้อย่างไร
 - 5.1 ตลาดทางเลือกจะทำให้เกิดรายได้ที่มั่นคงมากน้อยแค่ไหนและอย่างไร
 - 5.2 ในภาคการผลิตและการตลาดของคนในชุมชนมีปัญหาอะไรบ้าง อะไรคือปัญหาหลักปัญหารอง
 - 5.3. การผลิตอาหารปลอดภัยแต่การตลาดทางเลือกจะสามารถสร้างรายได้ในอาชีพอย่างไรพอเพียงได้จริงหรือไม่และอย่างไร
 - 5.4 ศาสนาและวัฒนธรรมจะช่วยเกื้อหนุนวิถีแห่งอาชีพในระบบเกษตรทางเลือกได้อย่างไร
 - 5.5 ทำอย่างไรชุมชนจึงจะรื้อฟื้นภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์ระบบเกษตรวัฒนธรรมหรือเกษตรทางเลือก
 - 5.6 ระบบเกษตรวัฒนธรรมหรือเกษตรทางเลือกทั้งการผลิตและการตลาดจะเป็นคำตอบในการแก้ไขปัญหาใน อาชีพของคนในชุมชนได้จริงหรือไม่ อย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์

1. ศึกษาสภาพปัญหาการทำเกษตรเกี่ยวกับการผลิตอาหารปลอดภัยที่เชื่อมโยงกับตลาดทางเลือกของวิถีชีวิตชุมชนชนเผ่าปกาเกอญอบ้านขุนอมลอง อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่
2. ศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหาการผลิตอาหารปลอดภัยสู่ตลาดทางเลือก
3. ศึกษาการยกระดับการผลิตอาหารที่ปลอดภัยสู่การพัฒนาเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณจากการสร้างการเรียนรู้ด้วยพลังของชุมชน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ด้านการวิจัย

- 1.1) องค์ความรู้เรื่อง เศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณของชนเผ่าปกาเกอะญอ บ้านขุนอมลอง
- 1.2) องค์ความรู้เรื่อง แนวทางการผลิตอาหารปลอดภัยที่เชื่อมโยงกับตลาดทางเลือก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ

2. ด้านการพัฒนา

- 2.1) นักวิจัยในโครงการได้เรียนรู้กระบวนการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ ทำให้เห็นปัญหาที่แท้จริงอย่างถึงราก อันนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่แท้จริงของคนในชุมชน
- 2.2) นักวิจัยได้เรียนรู้ทักษะการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ตั้งแต่การกำหนดโจทย์ของการวิจัย การออกแบบการวิจัย ซึ่งหมายรวมถึงการสร้างและใช้เครื่องมือในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ผลการวิจัยจากฐานทฤษฎี
- 2.3) ชุมชนมีการเรียนรู้การแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบด้วยฐานความรู้ ซึ่งนำไปสู่กระบวนการของการสร้างสำนึกที่ถูกต้อง อันมีผลต่อการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยฐานของศาสนธรรม

1.4 ขอบเขตการวิจัย

ศึกษาสภาพปัญหาการทำเกษตรเกี่ยวกับการผลิตอาหารปลอดภัยเชื่อมโยงกับตลาดทางเลือก ที่ยกระดับไปสู่เศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ ในวิถีชีวิตของชนเผ่าปกาเกอะญอ บ้านขุนอมลอง อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ทำการศึกษาหาแนวทางแก้ไขของปัญหา ทวนเดิมที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อค้นหาแนวทางในการส่งเสริมเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ โดยทำการไต่ตรองรำพึงภาวนาและแสวงหาความรู้จากภายนอกนำมาทดลองปฏิบัติปรับใช้ในการทำเกษตรผลิตอาหารที่ปลอดภัยช่วงเวลาการศึกษาเป็น 2 ช่วงคือ ช่วงที่การวิเคราะห์รากของปัญหา ระยะเวลา 8 เดือน และช่วงการทดลองแก้ปัญหาและสร้างกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติอีก 8 เดือน รวมเป็น 1 ปี 4 เดือน

1.5 นิยามศัพท์

ศาสนา หมายถึงความเชื่อที่ชาวปกาเกอะญอเคารพและยึดถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดที่เรียกว่า “ต่าที่ต่าเต๊ะ” ที่สิ่งสถิตทุกแห่งหนในสากลจักรวาล

วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิต คุณค่าความหมายความเชื่อที่คนในชุมชนถือปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันและรักษาสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ภูมิปัญญา หมายถึงองค์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวผู้รู้ของคนในท้องถิ่น

ระบบเกษตรวัฒนธรรม หมายถึง การให้ความหมายการทำเกษตรในมิติของจิตวิญญาณควบคู่ไปกับมิติในด้านวัตถุ เพื่อนำไปสู่การให้ความหมายใหม่ในการทำเกษตรที่จะเป็นพลังขับเคลื่อนไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของแต่ละคนบนโลกทัศน์ของความเชื่อ ไม่ใช่การทำเกษตรที่เน้นแต่ในเชิงวัตถุ หรือการเปลี่ยนแปลงเฉพาะเทคนิคการเกษตรที่เน้นเกษตรทางเลือกเท่านั้น แต่เกษตรวัฒนธรรมหมายถึงกระบวนการผลิต ที่มีความหมายที่กว้างขวางครอบคลุมไปถึงภูมิปัญญาในการดำรงชีพด้านอื่นๆที่อยู่ในวัฒนธรรมของชุมชนอีกด้วย เช่น การผลิตเครื่องนุ่งห่ม (การทอผ้า) พืชสมุนไพร การรักษาแบบพื้นบ้าน ฯลฯ

ระบบตลาดทางเลือก หมายถึง การซื้อการขาย หรือการจำหน่าย จ่ายแจก ที่มุ่งความสัมพันธ์ที่เป็นธรรมระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค ผู้ผลิตอาหารปลอดภัย ผู้บริโภคซื้อสินค้าในราคาที่ยุติธรรม ไม่เอาเปรียบซึ่งกันและกัน .

สุขภาวะที่ดี หมายถึง สุขภาพที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สังคมและปัญญา มิใช่เพียงการปราศจากโรคหรือความพิการเท่านั้น

เศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ หมายถึง ผลลัพธ์ของการประกอบอาชีพที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนภายใต้ความสัมพันธ์ที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รวมไปถึงความสัมพันธ์กับภายนอกที่แสดงถึงความสัมพันธ์ที่ยุติธรรม ซึ่งผลลัพธ์ปรากฏในรูปผลได้ที่เป็นเงิน สิ่งของ และไม่ใช่สิ่งของ เช่น ความสุขของคนในชุมชน

บทที่ 2

การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่องการผลิตอาหารปลอดภัยที่เชื่อมโยงกับตลาดทางเลือกเพื่อยกระดับไปสู่เศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณของชนเผ่าปกากะญอ บ้านขุนอมลอง อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ศึกษาได้อาศัยแนวคิดและทฤษฎีเพื่อช่วยในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ดำเนินงานวิจัย มีดังนี้

2.1 แนวคิดทางศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน

จากการศึกษาแนวคิดทางศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนแล้ว นิพนธ์ เทียนนิหาร (2556) อธิบายแนวคิดศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนว่าอยู่ในวิถีชีวิต เป็นวิถีชีวิตที่อยู่ในการผลิต แม้แต่การปลูกพืชแบบใหม่ เช่น ลิ้นจี่ ลำไย มะเขือเทศ กะหล่ำปลี ชาวบ้านยังนำศาสนาไปอธิบายคุณค่าและความหมาย ต้องขอบคุณพระเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ถ้าเขาไม่ไปขอบคุณพระเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เขาจะไม่เหลืออะไรเลย เพราะชาวบ้านจำเป็นต้องทำมาหากิน แต่เป็นการทำมาหากินบนฐานความหมายแบบใหม่เพื่อที่จะทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์กับครอบครัว จึงเป็นการขอบคุณพระเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มิติเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาเปลี่ยนมาเป็นตัวปกป้องคุ้มครองธรรมชาติ มิติชีวิตภายใน (Spirituality) จึงเป็นพลังที่ชาวบ้านต้องทำพิธีกรรมเพื่อแสดงว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ ปัจจุบันไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน สถานะแบบไหนจะต้องต่อสู้เพื่อแย่งชิงความหมาย เพื่ออธิบายความหมายใหม่ ไม่ให้โลกทางการค้ามาควบคุมแต่เพียงผู้เดียว เป็นการนำระบบคุณค่าทางศาสนาไปอยู่ในโลกที่เป็นวัตถุนิยมในชีวิตประจำวันของคนในชุมชน ทำให้ชีวิตมีคุณค่ามีความหมาย เพราะว่าเป็นชีวิตที่เป็นการประกาศพลังแห่งการอยู่รอดที่ได้มาจากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายายที่เขาได้ต่อสู้กับอำนาจที่เคยเอาเปรียบคนในชุมชน การต่อสู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงจึงต้องแย่งชิงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ คือการไปสร้างและให้ความหมายแล้วไปเกิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ขึ้น เช่น ป่าต้นน้ำ ป่าพิธีกรรม ป่าสะดือ ป่าหวงห้าม ป่าที่ผ่านการบวช เป็นต้น แทนที่จะเป็นวัตถุนิยม เงินนิยม และความสะดวกนิยม ซึ่งแน่นอนว่าก่อนการเกิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ผู้คนในชุมชนและสังคม ต้องเข้าใจความจริงที่มีอยู่เดิม การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นจริงบนฐานความรู้จะนำไปสู่การเปิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อสร้างความหมายใหม่ให้กับชีวิต และนำชีวิตไปสู่สิ่งที่ดีงาม

2.2 แนวคิดและมุมมองทางความเชื่อของคริสตศาสนา (พระคัมภีร์)

ตามคำบอกเล่าจากพระคัมภีร์พระธรรมใหม่ บทจดหมายของนักบุญเปาโลถึงชาวโรม (โรมบทที่ 8: ข้อที่ 19,23) พูดถึงการโศครวญของสิ่งสร้างหลังจากเกิดการฝ่าฝืนพันธสัญญาระหว่างมนุษย์กับสิ่งสร้าง (การกินต้นไม้แห่งความดี ความชั่วที่อาดัมและเอวากินผลแอปเปิล) มนุษย์กับสิ่งสร้างจะต้องคืนดีกัน เพื่อให้เกิดฟ้าใหม่แผ่นดินใหม่อีกครั้งหนึ่ง (วิวรณ์ 21:1) การพัฒนาโลกที่สร้างระเบียบ กฎเกณฑ์ของการใช้สิ่งสร้างโดยมนุษย์นั้น ถูกกลืนโดยแผนการพัฒนาโลกที่ขาดสมดุลภาพ นำไปสู่วิกฤต สิ่งแวดล้อมโลก เช่นเดียวกัน ในปี ค.ศ. 2009 สมเด็จพระสันตะปาปา เบนดิกที่ 16 ได้พูดในเอกสาร Caritas Veritate ว่า “ธรรมชาติคือสิ่งสร้างของพระเจ้าและเป็นของขวัญที่พระเจ้ามอบให้มนุษย์ทุกคน” ฉะนั้นผู้เป็นคริสตศาสนิกชนได้น้อมนำแนวคิดจากพระคัมภีร์ และจากสมณสาส์นของพระสันตะปาปามาปฏิบัติในชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนาไปสู่การสร้างทางเลือกในอาชีพที่สอดคล้องกับบทสอนทางศาสนาที่จะสร้างให้เกิดความมั่นคงปลอดภัยด้านอาหาร ความยั่งยืนของชุมชนในอนาคตโดยผ่านทางในการทำเกษตรอินทรีย์ที่สร้างรายได้เสริมให้ชุมชนที่ยังมีต้นทุนทางภูมิปัญญา ความเชื่อ วัฒนธรรมในการดูแลรักษาธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า

2.3 แนวคิดเชิงสังคม วัฒนธรรม (Larry Mary Knoll)

จากการร่วมรณรงค์กองบุญข้าวเมื่อปี พ.ศ. 2556 (ค.ศ. 2014) ที่จัดโดยเครือข่ายกองบุญข้าวในเขตวัดแม่แตงและเขตวัดสะเมิงในเรื่องของ “การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์พื้นบ้านเพื่อความมั่นคงทางอาหาร” ซึ่งบาทหลวง Larry ได้สรุปสัญลักษณ์และความหมายที่แสดงออกในเวทีรณรงค์ครั้งนี้ว่า เป็นเวทีที่แสดงออกถึงการทำเกษตรวัฒนธรรมอยู่บนพื้นฐานโลกทัศน์ (Cosmology) ความเชื่อ มิติจิตวิญญาณและวัฒนธรรมของชาวบ้าน เพราะว่าชาวบ้านไม่ให้คุณค่าผลผลิตที่ตัวเองผลิตนั้นเป็นเพียงแค่วัตถุ สิ่งของเท่านั้น แต่เขาให้คุณค่าของการแบ่งปัน (คุณค่าของความรัก ความเมตตา) คุณค่าของการแลกเปลี่ยนที่เท่าเทียม ยุติธรรมจากทัศนะที่ว่า “เรามี เขาไม่มี เป็นกระบวนการสร้างความสัมพันธ์ การรู้จัก สนิทสัมพันธ์กัน” หรือในภาษาชาวบ้านที่เรียกว่า “การลงแขก เอามื้อ เอาแรงกัน”

การทำเกษตรวัฒนธรรมได้สร้างความหมายที่สำคัญแก่เกษตรกรชาติพันธุ์แบ่งออกเป็น 4 อย่าง

- (1) เกษตรวัฒนธรรมมีความหมายเชิงประวัติศาสตร์ของความเป็นเผ่าพันธุ์ว่าผู้ปฏิบัติเกษตรวัฒนธรรมนั้นเป็นเผ่าพันธุ์ไหน รากเหง้า เหล่ากอมาจากไหน
- (2) ความหมายที่สองคือ การทำเกษตรวัฒนธรรมเป็นสัญลักษณ์ของการพึ่งตนเอง การปฏิบัติแนวคิดของความพอเพียงและเป็นมรดกที่จะต้องปกป้องรักษาไว้โดยเฉพาะปัจจัยการผลิต (ดิน น้ำ ป่าและเมล็ดพันธุ์) ปัจจุบันมีรูปแบบการทำเกษตรที่หลากหลาย เช่น การทำเกษตรธุรกิจ เกษตรพาณิชย์ ซึ่งล้วนแต่มีแรงจูงใจทางผลกำไรเป็นหลักและพยายามควบคุมผู้ผลิตให้อยู่ใต้อาณัติของตนเอง
- (3) เกษตรวัฒนธรรมมีความหมายถึงการมีอัตลักษณ์ของตนเอง เรามีอิสระ ไม่ต้องขึ้นอยู่กับใคร เราใช้เมล็ดพันธุ์ของเรา ปัจจัยการผลิตของเรา แรงงานของชุมชน (ผลิตโดยชุมชน เพื่อชุมชน บริหารจัดการโดยชุมชน)
- (4) เกษตรวัฒนธรรมเป็นสัญลักษณ์ของความรับผิดชอบที่จะดูแลรักษาธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม (สิ่งสร้างของพระเจ้า) ดังที่พระคัมภีร์พระธรรมฉบับเดิมปฐมกาลกล่าวว่า “ใช้และรักษา (To till and to Keep) ซึ่งการทำเกษตรวัฒนธรรมนี้ได้สอดคล้องกับพระคัมภีร์และสอดคล้องกับโลกทัศน์ของชนเผ่าชาติพันธุ์ต่างๆ ฉะนั้น ความหมาย 4 อย่างนี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากในกระบวนการทำเกษตรวัฒนธรรม

2.4 ทฤษฎีการประกอบสร้าง (Constructionism)

เนื่องจากเราอยู่ในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ก็คงยากที่จะยึดวิธีชีวิตแบบเดิมทั้งหมดที่จะอยู่รอดนั้นค่อนข้างลำบาก จึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนปรับปรนบ้างตามความเหมาะสม จึงได้นำเอาแนวคิดทฤษฎีของ ซีมัวร์ พาร์เพิร์ท (Seymour Papert) เกี่ยวกับทฤษฎีการประกอบสร้าง (Constructionism) ได้ให้ความเห็นว่า ทฤษฎีการศึกษาการเรียนรู้ ที่มีพื้นฐานอยู่บนกระบวนการการสร้าง 2 กระบวนการด้วยกัน

สิ่งแรก คือ ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยการสร้างความรู้ใหม่ขึ้นด้วยตนเอง ไม่ใช่รับแต่ข้อมูลที่หลั่งไหลเข้ามาในสมองของผู้เรียนเท่านั้น โดยความรู้จะเกิดขึ้นจากการแปลความหมายของประสบการณ์ที่ได้รับ

สิ่งที่สอง คือ กระบวนการการเรียนรู้จะมีประสิทธิภาพมากที่สุด หากกระบวนการนั้นมีความหมายกับผู้เรียนคนนั้น

การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีก็ต่อเมื่อได้รับประสบการณ์ตรงหรือลงมือทำด้วยตนเอง (Learning by doing) ได้มีส่วนร่วมในการสร้างที่มีความหมายกับตนเอง ทำให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงผสมผสานความรู้ระหว่างความรู้ใหม่กับความรู้ที่มีอยู่เดิมและสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมา การลงมือทำด้วยตนเองโดยการได้ทำสิ่งที่ตนเองชอบหรือสนใจ ซึ่งในขณะที่ทำสิ่งที่ตนเองสนใจหรือชอบก็จะได้รับความรู้จากกระบวนการที่ทำไป

พร้อมๆกัน จากสาระสำคัญดังกล่าว เมื่อเราสังเกตตัวเองขณะที่เข้าร่วมอบรมจะเห็นว่ามีความสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ตามทฤษฎี Constructionism กล่าวคือ เราได้เรียนรู้โดยการลงมือทำด้วยตนเอง (Learning by doing) เราทำสิ่งที่เราสนใจอยากจะทำและทำในสิ่งที่เราเป็นผู้คิดเองว่าจะทำอะไร (ไม่มีใครบังคับ) ในขณะที่ทำเราก็จะเรียนรู้สิ่งต่างๆที่เป็นความรู้ไปพร้อมๆกัน

เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชนที่จะช่วยกันค้นหาหาไกล หรือวิธีการกระบวนการที่จะแก้ไขปัญหาของชุมชนและสร้างความรู้ใหม่จากประสบการณ์ปฏิบัติการร่วมกันของชุมชน ฉะนั้นจึงได้นำทฤษฎีการประกอบสร้าง (Constructionism) เป็นทฤษฎีการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (Piaget; 1991) และเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนหรือชาวบ้านปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมและแก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยมีทางเลือกที่หลากหลายและเรียนรู้อย่างมีความสุข สามารถเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เก่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้นทฤษฎีการประกอบสร้างจึงสามารถกล่าวโดยสรุปได้ดังนี้ว่า ทฤษฎีการประกอบสร้างเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจากการทำกิจกรรมศึกษาวิเคราะห์รากเหง้าปัญหาที่แท้จริงของชุมชน และได้ร่วมกันดำเนินการในการสร้างงานหรืออาชีพที่เป็นทางเลือกให้กับชุมชน ชุมชนจะได้มีโอกาสเรียนรู้ด้วยกันจากการสร้างงานที่ตนเองสนใจ ขณะเดียวกันได้มีการเรียนรู้จากกันและกันที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองจากการปฏิบัติงานอย่างมีความหมายต่อตนเอง ครอบครัวและชุมชน

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับจิตวิญญาณธรรมชาติ

มนุษย์ต้องรับสร้างสันติกับธรรมชาติอย่างเร่งด่วน ด้วยการหันกลับมาค้นหาและยอมรับทัศนคติการมองโลกที่เชื่อมโยงเข้ากับความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของจักรวาลอันเปี่ยมด้วยปรัชญา ความหมาย คุณค่าในเนื้อแท้และความหมายอันลึกซึ้ง การสัมผัสถึงความมีชีวิตในธรรมชาติคือแหล่งความรู้ทางตรงที่เชื่อถือได้ สำหรับพวกเขาธรรมชาติมีชีวิตอย่างแท้จริงและทุกสิ่งที่ดำรงอยู่นั้นล้วนเปี่ยมด้วยพลังอำนาจ สติปัญญาและปรัชญาอันเป็นคุณสมบัติที่ชาวตะวันตกสังเกตเห็นก็จะเรียกขานว่า “วิญญาณ” ในวัฒนธรรมพื้นเมืองกอนหินเปรียบเสมือนผู้อาวุโสของโลก เป็นผู้เก็บรักษาความทรงจำที่เก่าแก่ที่สุด นักปรัชญาและนักนิเวศวิทยาเชิงวัฒนธรรมมองว่าคนพื้นเมืองจำนวนมากรู้ดีว่าธรรมชาติที่รายล้อมพวกเขานั้นมีชีวิต และสติปัญญาอย่างเปี่ยมล้น ทั้งยังสามารถรับรู้ถึงการปฏิบัติตัวของเขาได้อย่างว่องไว เขาจึงต้องระมัดระวังไม่ไปล่วงเกินหรือสบประมาทผืนแผ่นดิน ด้วยเหตุนี้ผู้คนในวัฒนธรรมชนเผ่าพื้นเมืองส่วนใหญ่จึงรู้ว่าโลกนั้นมีชีวิต เป็นการดำรงอยู่ของตัวตนอันยิ่งใหญ่ที่ได้รับเกียรติในฐานะมารดาผู้โอบอุ้มเลี้ยงดูมนุษย์ ผู้คนที่เชื่อในจิตวิญญาณธรรมชาตินั้นห่างไกลจากคำว่า “ป่าเถื่อน” พวกเขาใช้ชีวิตอยู่กับความเป็นจริงที่เต็มไปด้วยญาณทัศนะมากมายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันและระหว่างมนุษย์กับโลก จิตวิญญาณธรรมชาติในสิ่งต่างๆมีมานานตั้งแต่แรกเริ่มโบราณกาล ทำไมแนวคิดในวัฒนธรรมตะวันตกหายไปในความเชื่อเรื่องนี้ พวกเขอพาร์ต (Paul shepard) ให้ความเห็นว่าความเหินห่างจากความเชื่อนี้เริ่มตั้งแต่สมัยนี้กับเกษตรแพร่ขยายมากขึ้นโดยให้เหตุผลว่าผู้คนที่ทำเกษตรมีทัศนคติหวาดกลัวธรรมชาติที่ปราศจากการควบคุมของมนุษย์ เพราะพืชผลที่ปลูกถูกทำลายโดยแมลงและโรคภัย น้ำท่วม ความแห้งแล้งและภัยธรรมชาติอื่นๆ และความเชื่อมโยงกับการบูชาเทพเจ้า ที่นายเดวิด อะบราม นักเทววิทยาวัฒนธรรมมองว่า การกำเนิดระบบภาษาเขียนที่เป็นทางการที่เรียกว่า “สัทอักษร”(Phonetic alphabet) คือปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์ตัดขาดจากประสบการณ์การรับรู้จิตวิญญาณในสิ่งต่างๆ ในหนังสือเรื่อง The spell of the sensuous อธิบายว่า การอ่านอักษรสัทอักษร (phonetic reading) ทำให้สัญชาตญาณการรับรู้จิตวิญญาณในธรรมชาติรอบกายที่มนุษย์เคยมีถูกเปลี่ยนเป็นการรับรู้ถึงภาษาเขียนแทน สำหรับเพลโต กล่าวว่า “โลกนี้แท้จริงคือสิ่งมีชีวิตที่พร้อมด้วยจิตวิญญาณและสติปัญญา

เป็นสิ่งมีชีวิตหนึ่งเดียวที่มองเห็นได้และโอบอุ้มสิ่งมีชีวิตอื่นๆอยู่” ดังนั้นโลกจึงถูกมองว่ามีจิตวิญญาณหรือที่เรียกว่า จิตวิญญาณของโลกซึ่งให้กำเนิดสรรพสิ่ง และทำให้ทุกสิ่งหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จิตวิญญาณนั้นเป็นสตรีเพศและแทรกซึมอยู่ทุกส่วนของจักรวาลแห่งกายภาพ(กายา: 22556)

2.6 งานวิจัยในชุมชน

2.6.1 งานวิจัยของมูลนิธิโครงการหลวงตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง (2555)

โครงการหลวงได้รับความช่วยเหลืองบประมาณจาก Agricultural Research Service (ARS) ซึ่งเป็นหน่วยงานของกระทรวงเกษตร โดยเน้นการสนับสนุนการวิจัยพืชทดแทนฝิ่น โดยเฉพาะงบประมาณสำหรับการวิจัยไม้ผลเขตหนาว การปลูกผักเขตหนาว ไม้ดอกเขตหนาว การปลูกธัญพืชเขตหนาว การปลูกดอกเก๊กฮวย การเพาะเห็ด การแปรรูปผลผลิต และระบบการปลูกพืชหมุนเวียนบนพื้นที่สูง การให้การสนับสนุนงานวิจัยของ USDA/ARS ดังกล่าว ทำให้เกิดการนำพืชเขตหนาวชนิดต่างๆ สามารถปลูกได้ในประเทศไทยที่สำคัญได้แก่ พลับ พลัม สาลี่ พืช(ท้อ) บ๊วย กาแฟ อราบิก้า ถั่วแดงหลวง สตรอเบอร์รี่ และผักเขตหนาวชนิดต่างๆ เป็นต้น นับว่าเป็นระยะที่โครงการหลวงได้สร้างผลงานวิจัยอย่างเต็มที่ จนเป็นรากฐานการปฏิบัติงานของโครงการหลวงและหน่วยงานต่างๆบนพื้นที่สูงในปัจจุบัน พ.ศ. 2529 ถึง พ.ศ.2535 เนื่องจากสหรัฐอเมริกาเห็นว่างานวิจัยที่ USDA/ARS ให้การสนับสนุนมาเป็นระยะเวลาพอสมควรและมีผลงานวิจัยต่างๆสามารถนำไปเผยแพร่ ให้กับเกษตรกรชาวเขาได้ จึงยุติการสนับสนุนงานวิจัย ให้การสนับสนุนงานพัฒนาชีวิต และความเป็นอยู่ของชาวเขาเพื่อทดแทนการปลูกฝิ่นแทน งานวิจัยจึงอาศัยงบประมาณจากพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นหลัก ในช่วงเวลาดังกล่าวมีโครงการวิจัยจำนวน 32 โครงการ งบประมาณรวม 17,210,628 บาท เป็นการดำเนินงานวิจัยต่อเนื่องจากเดิม ในการหาชนิดและพันธุ์พืชที่เหมาะสมกับพื้นที่สูง การปรับปรุงการปฏิบัติรักษาเพื่อเพิ่มผลผลิตให้สูงขึ้น ทำให้การปลูกพืชผลเขตหนาวหลากหลายชนิดทั้ง ผัก ไม้ดอก ไม้ผล พืชไร่ ชา กาแฟ ถั่วแดงหลวง สตรอเบอร์รี่ และเห็ดเขตหนาวชนิดต่างๆ สามารถส่งเสริมสู่เกษตรกรชาวเขามาจนถึงทุกวันนี้

อย่างไรก็ตาม พืชเขตหนาวต่างๆเหล่านี้ ยังมีความจำเป็นต้องอาศัยงานวิจัยอย่างต่อเนื่อง เพื่อการเพิ่มผลผลิตและคุณภาพให้ดีขึ้น โดยเฉพาะการปรับปรุงและคัดเลือก พันธุ์พืช เพื่อให้ได้พันธุ์ที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมบนพื้นที่ของประเทศไทย ให้ ผลผลิตสูง มีคุณภาพเป็นที่ต้องการของตลาด การศึกษาด้านการป้องกันกำจัดโรคและแมลง การจัดการหลังการเก็บเกี่ยว การแปรรูปผลผลิต เพื่อให้การทำการเกษตรของเกษตรกรบนพื้นที่สูงมีความยั่งยืน ตลอดจนการศึกษาและประเมินสภาพพื้นที่การเกษตร สภาพสังคมและเศรษฐกิจของชาวไทยภูเขา รวมถึงการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและป่าต้นน้ำลำธาร

จากงานวิจัยของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (กุมภาพันธ์ 2555) เกี่ยวกับการวิจัยเรื่องแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพด้านการเกษตรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนผู้ใช้ประโยชน์จากอ่างเก็บน้ำแม่สาบ ตำบลสะเมิงได้ กล่าวว่า ชุมชนบ้านแม่สาบตั้งแต่ในอดีตที่อพยพมาจากสิบสองปันนาจังหวัดเชียงราย โดยมีการยึดถืออาชีพการเกษตรมาตั้งแต่บรรพบุรุษจากวิถีการผลิตเพื่อกินในครัวเรือน จนเริ่มมีการขยายตัวสู่การค้าจำหน่ายโดยมีทั้งหน่วยงานและเอกชนต่างๆ เริ่มเข้ามาให้การสนับสนุนโดยมีทั้งในหน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชน ส่งให้การผลิตในช่วงหลังเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตโดยเน้นการผลิตเพื่อจำหน่ายเน้นเรื่องพืชเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น ในกระบวนการผลิตเริ่มมีการใช้สารเคมีปริมาณที่สูงขึ้น ทั้งนี้พบว่าในช่วง 10 ปีหลังจากที่ผ่านมานั้น มีการลดลงของผลผลิตและพบว่า สภาพพื้นที่และสภาพดินมีความเสื่อมโทรมมากยิ่งขึ้น โดยที่สถานการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้นก็เป็นที่ทราบดีของกลุ่มเกษตรกร แต่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงและปรับเปลี่ยนการดำเนินการได้ และเมื่อทบทวนกระบวนการเปลี่ยนมากขึ้นยิ่งพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ขาดความรู้ ความเข้าใจ

ที่ถูกต้องในกระบวนการต่างๆ เช่น การผลิต การใช้สารเคมี การใช้ปุ๋ย ส่งผลกระทบแก่เกษตรกรทั้งในด้านสุขภาพ อันเกิดจากการใช้ปุ๋ย ยาเคมี ปัญหาเรื่องต้นทุนการผลิตสูงอันเนื่องจากการใช้สารเคมีไม่ถูกวิธี

ปัญหาอีกประการที่สำคัญในอนาคตของพื้นที่คือ อาชีพด้านเกษตรน่าจะเริ่มลดลงไปทั้งนี้เนื่องจากพบว่า อายุเฉลี่ยของเกษตรกรในพื้นที่จะอยู่ที่ประมาณ 35 ปีขึ้นไป และลูกหลานส่วนใหญ่ในพื้นที่ที่ถูกส่งไปเรียนในเมืองเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้โอกาสของการมีเยาวชนรุ่นใหม่ในพื้นที่กลับมาเป็นเกษตรกรนั้นน้อย ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า เกษตรกรที่คงเหลืออยู่ในพื้นที่นั้นเริ่มมีจำนวนลดลงและมีอายุสูงอยู่เป็นจำนวนมาก

จากกระบวนการเรียนรู้กระบวนการวิจัยในช่วงที่ผ่านมา เกิดการเปลี่ยนแปลงระดับหนึ่งของการผลิตในพื้นที่ได้แก่

1. การปรับเปลี่ยนเรื่องอัตราการใช้สารเคมี จากกระบวนการแลกเปลี่ยนเติมเต็มความรู้ การศึกษาดูงาน และการฝึกอบรมร่วมกับศูนย์ปราชญ์ภายใต้การสนับสนุนของทีมชลประทาน ส่งผลให้เกษตรกรภายในกลุ่มที่มีการผลิตโดยใช้สารเคมีแบบร้อยละหนึ่งร้อย เริ่มมีการปรับลดการใช้สารเคมีและหันมาใช้ สารชีวภาพพร้อมด้วยเหลือในอัตราส่วน 1:3 กล่าวคือการใช้สารเคมีหนึ่งส่วนกับสารชีวภาพสามส่วน
2. การปรับเปลี่ยนเรื่องวิธีการ และปริมาณการใช้สารเคมีอันเนื่องมาจากการเรียนรู้เรื่องสารเคมี และวิธีการใช้ ส่งผลให้เกษตรกรทราบว่า วิธีการปฏิบัติในอดีตที่ผ่านมาที่มีความผิดพลาด เช่น การใช้สารเคมีหลายตัวผสมกันทั้งที่เป็นตัวยาชนิดเดียวกันส่งผลให้ต้นทุนการผลิตสูงโดยไม่เกิดประโยชน์

6.1.2 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติด้วยพลังความเชื่อของชุมชน

1. การสวดภาวนาและการบวชป่าต้นน้ำ

โลกทัศน์และความเชื่อของชาวบ้านยังมีอิทธิพลต่อชุมชนปกากะญออย่างเหนียวแน่น แม้ว่าจะเปลี่ยนศาสนาไปเป็นคริสต์หรือพุทธก็ตาม ความเชื่อเรื่องธรรมชาติมีเจ้าของ การเลี้ยงผีต้นน้ำ ผีภูเขา ในกลุ่มของผู้ที่นับถือประเพณีเดิมก็ยังปฏิบัติกันอยู่ ส่วนในกลุ่มที่นับถือศาสนาคริสต์ก็ได้ประยุกต์พิธีที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลง ที่บ้านขุนอมลอง มีการปรับโดยไปสวดภาวนาในนา ในสวนในไร่ เหมือนกับที่เคยทำตอนที่ยังอยู่ในประเพณีวัฒนธรรมเดิม ซึ่งให้ความหมายและคุณค่าเหมือนเดิมแค่เปลี่ยนรูปแบบเท่านั้นเอง ซึ่งในกระบวนการปรับปรนนั้นมีอยู่สองรูปแบบด้วยกันคือ การปรับปรนรูปแบบแต่คงไว้ซึ่งความหมายและคุณค่าเดิมและรูปแบบที่สองคือคงไว้ซึ่งรูปแบบเดิมแต่ประกอบสร้างคุณค่าและความหมายใหม่ในบริบทใหม่

2. พิธีบวชป่าเพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้ในเขตต้นน้ำลำธารโดยการประยุกต์พิธีกรรมของ

พระพุทธศาสนา

การบวชป่า: ในความเชื่อผสมระหว่างผี พุทธ พราหมณ์ ชาวบ้านจะเชื่อว่าต้นไม้ต้นใหญ่ๆ หรือต้นไม้บริเวณต้นน้ำลำธารมี “ผีหรือเทพอารักษ์” ดูแลอยู่ ดังนั้นชาวบ้านจะไม่กล้าตัด แต่ปัจจุบันความเชื่อดังกล่าวจางหายไปมาก ในประเพณีทางพุทธมีการบวชพระอันมีความหมายถึงการยกสถานะภาพของคนธรรมดาให้สูงขึ้นมาเป็นสงฆ์ ด้วยการอาศัยสัญลักษณ์ของการเปลี่ยนผ่านนี้ คือการนุ่งห่มจีวรแทนเสื้อผ้าธรรมดา พระภิกษุจึงได้ประสานความเชื่อทั้งสองด้วยการนำจีวรไปห่มให้ต้นไม้ เพื่อเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกถึงความศักดิ์สิทธิ์และสถานะภาพที่สูงขึ้นของต้นไม้ เรียกว่า “การบวชป่าหรือการบวชต้นไม้” ป้องกันมิให้คนไปตัดโค่น (งานวิจัยประเมินผลศูนย์สังคมพัฒนาฯ เชียงใหม่ พ.ศ. 2540)

บทที่ 3 วิธีการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม Participate Action Research (PAR) เพื่อปลุกจิตสำนึก (Conscientizing Research) เพื่อวิเคราะห์สภาพจริงของคนในชุมชนในมิติเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกับมิติต่างๆ ในวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทั้งระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม โดยวิเคราะห์ในมิติทางประวัติศาสตร์ ปัจจุบัน และการพยากรณ์ไปถึงอนาคต บทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจของคนในสังคม ความคิด โลกทัศน์ ความเชื่อที่แตกต่างกันของคนรุ่นเก่า รุ่นกลาง และรุ่นใหม่ในชุมชน เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์อย่างเป็นองค์รวม ทั้งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์และความเชื่อ สิ่งเหนือธรรมชาติ ความเข้าใจในปัญหาของชุมชนที่เชื่อมโยงถึงกัน จะทำให้คนในชุมชนตระหนักในปัญหาและขับเคลื่อนให้เกิดความต้องการเปลี่ยนแปลง จนถึงการค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม และใช้กลไกทางวัฒนธรรมให้เป็นพลังของการเปลี่ยนแปลง คนในชุมชนร่วมกันแก้ไขปัญหาและสร้างบทเรียนจากการเรียนรู้ในการปฏิบัติ

ขั้นตอนและวิธีการดำเนินงานวิจัย

ระยะที่ 1 เสริมพลังเพื่อสร้างสำนึกของการเปลี่ยนแปลงด้วยกลไกศาสนธรรม 8 เดือน

ขั้นเตรียมการ

1. ประชุมคณะวิจัยเพื่อทำความเข้าใจในการดำเนินโครงการวิจัย แนวความคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และการบริหารจัดการงบประมาณโครงการวิจัย

2. ประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจในกรอบของการวิเคราะห์ข้อมูลจากฐานทฤษฎี เพื่อเตรียมการให้ชุมชนได้วิเคราะห์ปัญหา และการใช้เครื่องมือในการวิเคราะห์ปัญหาชุมชนโดยใช้ทฤษฎี Constructionism เชื่อมโยงมิติทางเศรษฐกิจเข้ากับมิติทางสังคมและมิติอื่น ๆ โดยจำแนกสภาพจริงของคนในชุมชนออกเป็น 3 รุ่น (รุ่นเก่า รุ่นกลาง และรุ่นใหม่) ภายใต้การเคลื่อนตัวทางสังคมนับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

3. แลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่อง “การเสริมพลังมิติทางศาสนากับวิถีชีวิต”

ขั้นศึกษาปัญหาและวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน

1. เปิดเวทีระดมปัญหาและร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา
2. สืบเสาะเสริมข้อมูลของเศรษฐกิจในครัวเรือนด้วยแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์
3. เปิดเวทีชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างสำนึกของการเปลี่ยนแปลงโดยใช้พลังของศาสนธรรมขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ พร้อมจัดทำแผนแก้ไขปัญหของชุมชน
4. สรุปผลการวิจัยและรายงานความก้าวหน้า
5. นำเสนอผลการวิจัยร่วมกับโครงการย่อยอื่นๆ ในเวทีกลาง
6. ศึกษาดูงานเพื่อเปิดโลกทัศน์ในการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จและการเคลื่อนงานเกษตรอินทรีย์ขององค์กรต่างๆ

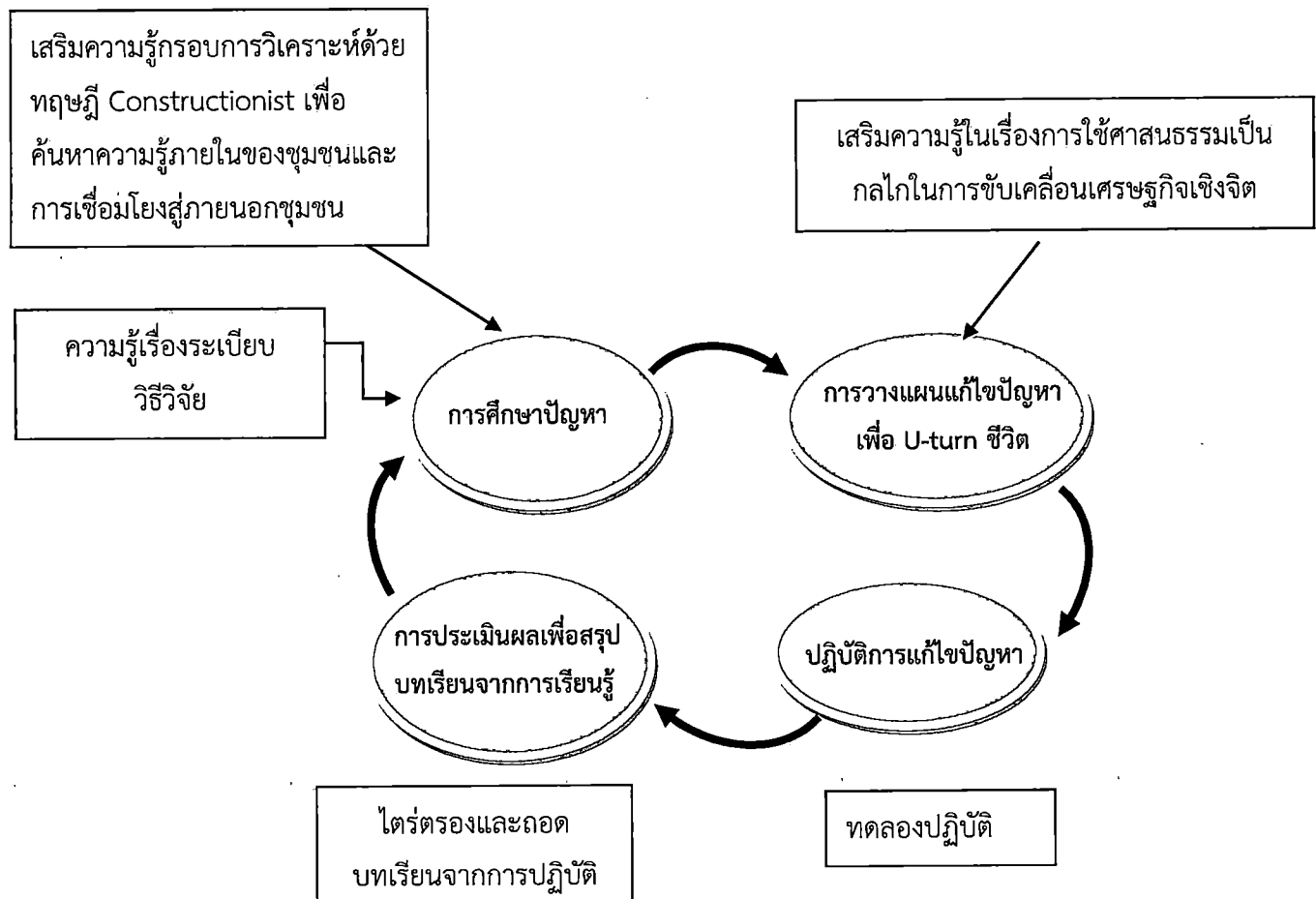
หมายเหตุ 1. ในขั้นตอนนี้พยายามเชื่อมโยงกับโครงการหลวง โดยให้โครงการหลวงเข้ามามีส่วนรวมในกระบวนการวิจัยเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจและสร้างอำนาจในการต่อรอง
2. เปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามาร่วมงานเรื่อยๆ รวมทั้งเชิญชวน Organic Intellecture (OI) ในชุมชนเข้ามาร่วมด้วย

ระยะที่ 2 การสร้างการเปลี่ยนแปลง ระยะเวลา 10 เดือน

1. ทดลองปฏิบัติตามแผน
2. สะท้อนผลการปฏิบัติจากการทดลอง
3. แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างทีมวิจัยอื่นในชุดโครงการวิจัย
4. รายงานผลครั้งที่ 2 และรายงานฉบับสมบูรณ์

กรอบความคิดการวิจัย

แผนภูมิที่ 1: กรอบคิดการวิจัย

การวิจัยเริ่มจากการศึกษาเสริมความรู้เพื่อนำไปสู่การศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหา การนำปัญหามาศึกษาไตร่ตรองบนฐานคุณค่าความหมายเพื่อเป็นกลไกไปสู่การวางแผนปฏิบัติการแก้ไข และการขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณด้วยการทดลองปฏิบัติประเมินผล ถอดบทเรียน เป็นองค์ความรู้ดังแผนภูมิที่ 1

เทคนิคและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ได้แก่ กรอบการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนตามทฤษฎี Constructionism การสำรวจข้อมูลเชิงทฤษฎี การสัมภาษณ์ การสำรวจ การสังเกต เทคนิคการประชุมกลุ่ม เทคนิคเวทีชุมชน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลจากเครื่องมือเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ การสังเกต เทคนิคการประชุมกลุ่ม เทคนิคเวทีชุมชน วิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ส่วนข้อมูลแบบสำรวจ วิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics)

แผนการดำเนินงานโครงการวิจัย (แบ่งเป็น 2 ระยะ ระยะที่ 1 = 8 เดือน ระยะที่ 2 = 10 เดือน)

แผนปฏิบัติการระยะที่ 1 และ 2

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ระยะเวลา	ผู้ร่วมกิจกรรม
ระยะที่ 1 เสริมพลังเพื่อสร้างสำนักของการเปลี่ยนแปลงด้วยกลไกศาสนธรรม 8 เดือน				
ขั้นตอนการเตรียมการ				
1. ประชุมคณะวิจัยเพื่อทำความเข้าใจในการดำเนินโครงการวิจัย แนวความคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น / การบริหารจัดการงบประมาณโครงการวิจัย	เตรียมการเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง Constructionism และการใช้กลไกทางศาสนาในการสร้างการเปลี่ยนแปลง	ผู้วิจัยมีความพร้อมในการทำวิจัย	เดือนที่ 1 (1 วัน)	นักวิจัย 7 คน
2. ประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจในกรอบของการวิเคราะห์ข้อมูลจากฐานทฤษฎี เพื่อเตรียมการให้ชุมชนได้วิเคราะห์ปัญหาและการใช้เครื่องมือในการวิเคราะห์ปัญหาชุมชนโดยใช้ทฤษฎี Constructionism			เดือนที่ 1 (4 วัน)	นักวิจัย 7 คน กับทีมวิจัยชุดใหญ่ 5 คน
3. แลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่อง “การเสริมพลังมิติทางศาสนากับวิถีชีวิต”			เดือนที่ 2 (3 วัน)	นักวิจัย 7 คน กับทีมวิจัยชุดใหญ่ 5 คน
ขั้นศึกษาปัญหาและวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน				
1. เปิดเวทีระดมปัญหาและร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา	ศึกษาปัญหาและวิเคราะห์	คณะวิจัยและคนในชุมชนได้เห็นปัญหาร่วมกันจนเกิด	เดือนที่ 2 จัด 2 ครั้ง	-นักวิจัย 7 คน -ทีมวิจัยชุดใหญ่ 5 คน

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ระยะเวลา	ผู้ร่วมกิจกรรม
	ปัญหาเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง	สำนึกที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงในชุมชน	(ครั้งละ 1 วัน)	- คนในชุมชน 28 คน
2. สสำรวจเสริมข้อมูลของเศรษฐกิจในครัวเรือนด้วยแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์			เดือนที่ 3 (20 วัน)	-นักวิจัย 7 คน -ผู้ให้ข้อมูล 28 ครัวเรือน
3. เปิดเวทีชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างสำนึกของการเปลี่ยนแปลงโดยใช้พลังของศาสนธรรมขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ พร้อมจัดทำแผนแก้ไข ปัญหาของชุมชน		แผนการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ	เดือนที่ 4-5 (เวที 2 ครั้ง ครั้งละ 1 วัน จัดทำแผน 4 วัน)	-นักวิจัย 7 คน -ทีมวิจัยชุดใหญ่ 5 คน - คนในชุมชน 28 คน -จัด 2 ครั้ง
4. สรุปผลการวิจัยและรายงานความก้าวหน้า		รายงานผลการวิจัย ครั้งที่ 1	เดือนที่ 6 (7 วัน)	-นักวิจัย 7 คน -ทีมวิจัยชุดใหญ่ 5 คน
5. นำเสนอผลการวิจัยร่วมกับโครงการย่อยอื่นๆ ในเวทีกลาง		คณะวิจัยได้เปิดการเรียนรู้ที่กว้างออกไป	เดือนที่ 7 (3 วัน)	-นักวิจัย 7 คน ร่วมกับทีมวิจัยในโครงการย่อยๆ อื่น

เดิมลักษณะการจัดตั้งหมู่บ้านขุนอมลอง ชาวบ้านจะไม่อยู่กันเป็นหลักเป็นแหล่ง เพราะชาวบ้านยังคงอยู่ในประเพณีดั้งเดิม เวลาชาวบ้านไม่สบายเจ็บไขได้ป่วย ชาวบ้านจะมีการไปเสี่ยงทายว่าเกิดจากสาเหตุอะไร บางครั้งอาจจะมีการเปลี่ยนที่อยู่อาศัยเพราะเชื่อว่าที่อยู่เดิมอาจมีเจ้าของอยู่แล้ว

หรืออาจจะมีผิอยู่ จึงเป็นสาเหตุให้ชาวบ้านต้องมีการเคลื่อนย้ายที่อยู่บ่อยๆ จากการไปสอบถามข้อมูลจากผู้เฒ่าได้ข้อมูลมาว่า ประวัติศาสตร์ชุมชนขุนอมลองได้มีการย้ายที่อยู่มาแล้ว 2 ครั้ง ก่อนที่จะมาตั้งแหล่งที่อยู่ใหม่ในหมู่บ้านขุนอมลองคือหมู่บ้าน ณ ปัจจุบัน บริเวณของหมู่บ้านขุนอมลองนั้นจะมีวัดร้างอยู่มากมายตามสันดอยต่างๆ ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ที่ยังคงหลงเหลือไว้เช่น อัฐ รูปเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น แต่พอหลังจากที่ชาวบ้านได้เปลี่ยนความเชื่อมาเป็นคริสต์ชนคาทอลิกในปี พ.ศ. 2501 แล้วทำให้ชาวบ้านสามารถดำรงอาศัยอยู่ได้จนถึงทุกวันนี้ หลังจากที่ชาวบ้านตั้งหมู่บ้านขึ้นมาเป็นที่เป็นที่ เป็นทาง มีผู้นำศาสนาในหมู่บ้านเป็นผู้นำหมู่บ้านแต่ไม่ได้เป็นผู้นำทางการชาวบ้านมักจะเรียกกันทั่วไปว่า “อีโซ่” สมัยนั้นผู้ที่ถูกแต่งตั้งให้เป็น “อีโซ่” คือ นาย เดะบือ (Deif bu) ผู้เป็นทวดของนายประเสริฐ สารจน์ ส่วนต้นตระกูลของชาวบ้านโดยส่วนใหญ่แล้วมาจากคนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน หมู่บ้านขุนอมลองเป็นหมู่บ้านที่อุดมสมบูรณ์ มีสายน้ำ มีป่าเป็นลักษณะต้นไม้ขึ้นตามธรรมชาติ ส่วนอาชีพของชุมชนส่วนใหญ่จะทำไร่หมุนเวียนและทำนาถั่ว ในสวนจะมีการปลูกต้นเมี่ยง ในส่วนของสัตว์เลี้ยงชาวบ้านก็จะมีการเลี้ยงวัวควาย หมู ไก่ เป็ด ที่ชาวบ้านเก็บไว้กินและทำเป็นรายได้เสริมของครอบครัว

1.2 วิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านขุนอมลอง

บ้านขุนอมลองก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2501 ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ย้ายมาจากบ้านโป่งสา อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอนและอีกส่วนหนึ่งมาจากบ้านกัวเสื่อ ซึ่งไม่ไกลจากบ้านขุนอมลองเท่าไร การมาตั้งหมู่บ้านใหม่ที่ขุนอมลอง สาเหตุของการย้ายหมู่บ้าน เนื่องจากที่บ้านโป่งสาหมู่บ้านเดิมไม่มีที่ดินทำกินที่เพียงพอ จึงได้ขายที่นาและมาตั้งหมู่บ้านใหม่ที่ขุนอมลอง เพราะว่าที่ขุนอมลองยังมีที่ดินอุดมสมบูรณ์โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติ ช่วงแรกที่ย้ายมาใหม่ ชาวบ้านจะทำไร่หมุนเวียนและเก็บใบชามาทำเป็นเมี่ยงทองขาย ต่อมาค่อยๆบุกเบิกที่นาและเลี้ยงวัว ควายที่มีรายได้จากการขายเมี่ยง เพราะว่าสมัยนั้นคนนิยมกินเมี่ยงกันมาก

1.3 ความสัมพันธ์กับชุมชนภายนอกในสมัยนั้น

ความสัมพันธ์กับชุมชนภายนอกทั้งในเชิงสังคมและเชิงตลาด เพราะว่าเมี่ยงที่ผลิตที่บ้านขุนอมลองจะลงไปขายที่บ้านแม่สาบ บ้านจัวเฒ่าแม่แต่ที่ในตัวอำเภอสะเมิงด้วยหรือบางครั้งพ่อค้าเมี่ยงก็จะขึ้นมาซื้อในหมู่บ้าน โดยใช้วัวต่างในการขนส่งเมี่ยง ผู้เฒ่า ผู้แก่ที่ค้าขายเมี่ยงจะรู้จักกับผู้เฒ่า ผู้แก่ที่เป็นคนเมืองบ้านลุ่มเป็นอย่างดีและเรียกกันว่า “เสี้ยว” เพื่อนสนิท ใกล้ชิดกัน ส่วนพ่อค้าเมี่ยงคนเมืองก็เอาเมี่ยงไปขายต่อที่อำเภอสะเมิง อำเภอแม่แตงและที่อื่นๆ พ่อค้าเหล่านั้นจะช่วยบอกต่อกันไปว่า เมี่ยงทองหรือใบชาแห้งที่บ้านขุนอมลอง มีรสชาติดีกว่าที่อื่นๆ

ส่วนการเลี้ยงวัว ควายนั้นถือว่าเป็นอาชีพหลักอีกอาชีพหนึ่งในสมัยนั้น เพราะว่าเมี่ยงในป่าที่กว้าง มีหญ้าอุดมสมบูรณ์ ปลอดภัยและชาวบ้านจะเลี้ยงแบบปล่อยไว้ในป่า บางครั้งสองสามวันไปดูครั้งหนึ่ง มีบางครั้งมีเสือหรือหมาป่ากินไปตัวสองตัวที่เป็นลูกวัวหรือควาย

ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านช่วงแรกๆนั้น (2501-2528) ถือว่ามีความสุข มีความสงบทั้งคนธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ชาวบ้านมีอาหาร การกินที่ปลอดภัย มีอากาศดี มีสุขภาพดี และชาวบ้านมีความสามัคคี ช่วยเหลือ แบ่งปันกัน ในครอบครัวพ่อแม่ลูกกินข้าวด้วยกัน ลูกหลานก็ฟังการอบรมสั่งสอนของพ่อแม่

1.4 ความสัมพันธ์กับสังคมภายนอกหลังปี พ.ศ. 2530

เมื่อปี พ.ศ. 2530 ถนนได้ตัดผ่านเข้ามาในหมู่บ้านขุนอมลองพร้อมกับการเข้ามาส่งเสริมพืชเชิงพาณิชย์ของพ่อค้า นายทุน ทำให้ชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการทำเกษตรยังชีพไปเป็นเกษตรเพื่อการตลาดแทนที่ ทำให้ชีวิตของชาวบ้านถูกโครงสร้างหรือระบบตลาดควบคุมมากขึ้น และอีกด้านหนึ่งเกิดความขัดแย้งกันเองภายในชุมชนระหว่างผู้ทำการผลิตแบบใหม่กับผู้ที่ยังเลี้ยงสัตว์เกี่ยวกับพื้นที่เลี้ยงสัตว์ เพราะบางครั้งสัตว์เลี้ยงหลุดเข้าไปในไร่นาสวนของผู้ที่ทำพืชพาณิชย์ เกิดการปรับหมายกันขึ้น ส่วนผู้ทำพืชพาณิชย์พยายามหาหนทางรอบบริเวณไร่ สวนทำให้หญ้า น้ำเจือปนสารพิษ บางครั้งวัว ควายไปกินหญ้า กินน้ำตาย เป็นต้น

1.5 การเกิดศูนย์เด็กเล็กและการศึกษาตามอัธยาศัย (ศศช)

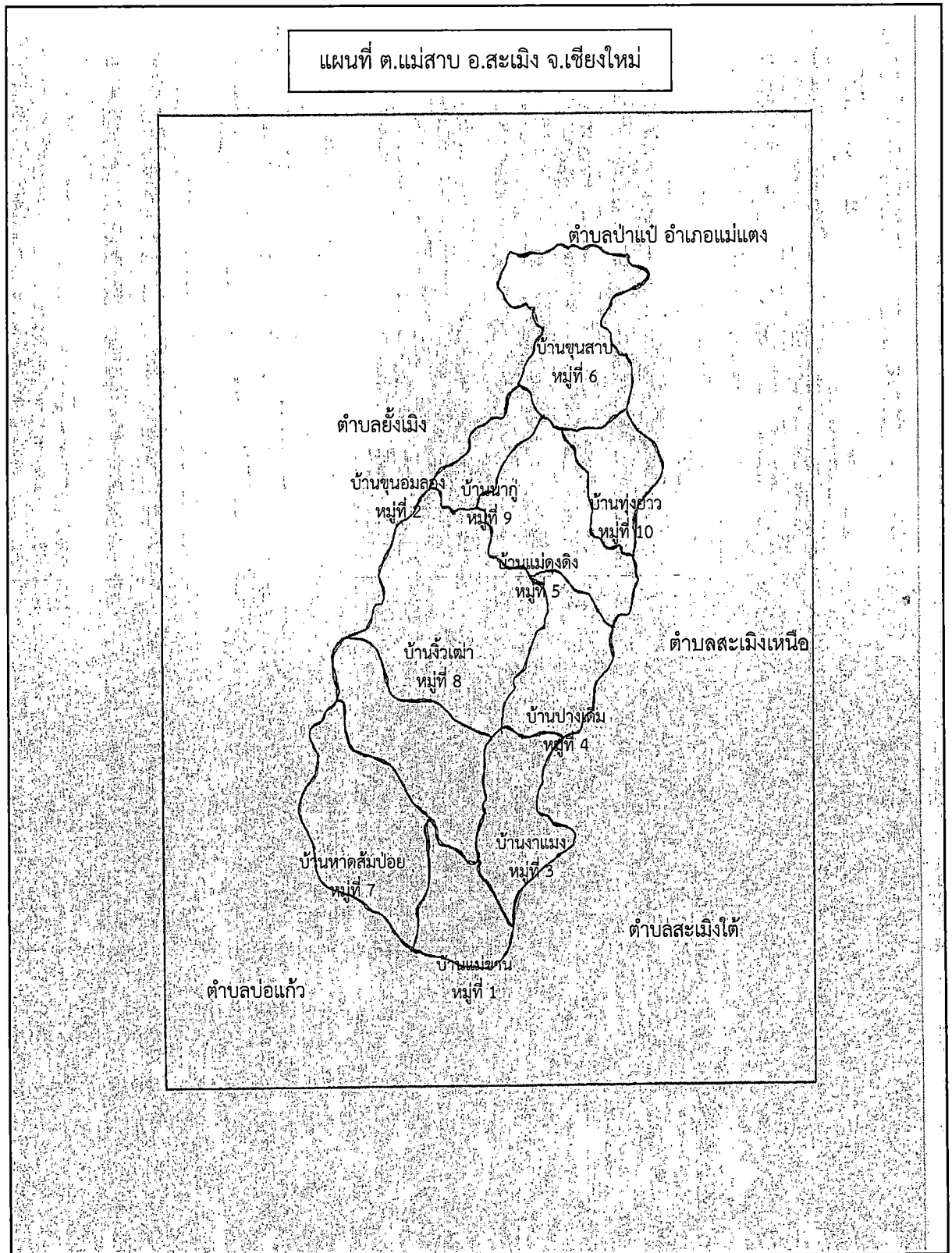
ก่อนที่จะมีศูนย์เด็กเล็กในชุมชนขุนอมลอง เด็ก เยาวชนจะไปเรียนที่โรงเรียนบ้านแม่ปอน อำเภोजอมทอง เป็นโรงเรียนของมิสซังนารี โรงเรียนจะทำการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับฤดูกาลผลิตของผู้ปกครอง เพื่อให้ลูกหลานมาช่วยงานพ่อแม่ได้และลูกหลานจะได้เรียนรู้ร่วมกับพ่อแม่ด้วย เด็ก เยาวชนที่อยู่ในหมู่บ้านบางส่วนก็จะไปเรียนที่โรงเรียนบ้านกัวเสือและต่อระดับมัธยมที่ตำบลบ่อแก้วหรือที่ตัวอำเภอสะเมิง

ผลจากการศึกษาในโรงเรียนทำให้เด็กได้รับการปลูกฝังทัศนคติที่มองการศึกษาที่เขาเรียนที่โรงเรียนนั้นว่าเป็นความรู้ที่เป็นเลิศ และมองความรู้หรือการอบรมสั่งสอน และวิถีชีวิตของพ่อแม่ตัวเองว่าล้าสมัย ไม่พัฒนา ซึ่งความคิดและทัศนใหม่นี้ขัดแย้งกับของพ่อแม่ตัวเอง ทำให้ลูกหลานไม่ยอมฟังการอบรมสั่งสอนของพ่อแม่อีกแล้ว ยิ่งเมื่อปี พ.ศ. 2548 มีไฟฟ้าเข้ามาในชุมชนขุนอมลอง มีโทรทัศน์ เด็ก เยาวชนเริ่มถูกอิทธิพลของสื่อครอบงำอีก ยิ่งทำให้การอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ ครูและผู้นำศาสนาต่างๆยิ่งหนักใจขึ้นมาอีกหลายเท่าตัว

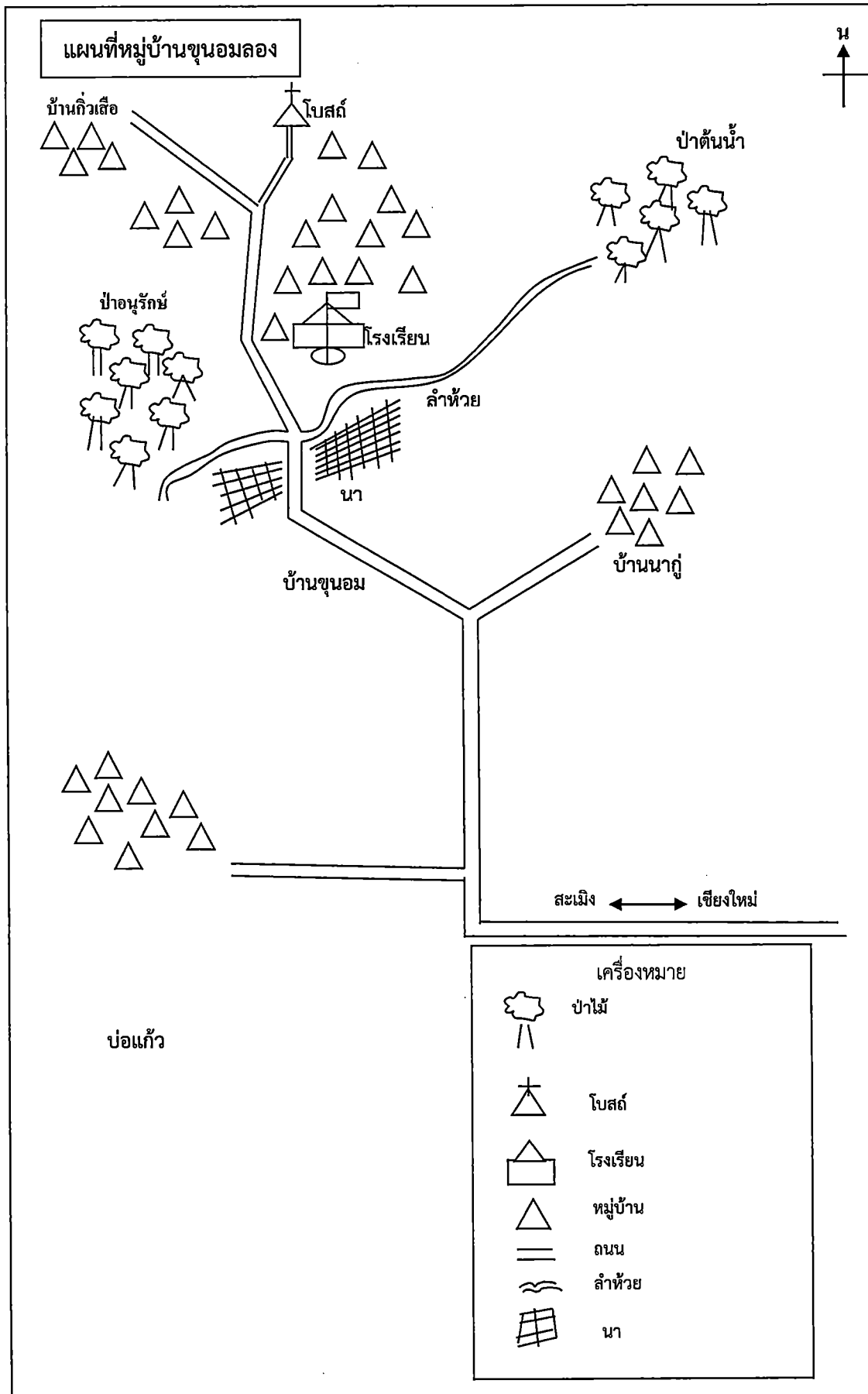
นี่คือกระบวนการเปลี่ยนแปลงของชุมชนขุนอมลองที่มีผลเชื่อมโยงกันอย่างเป็นลูกโซ่ ซึ่งผู้นำชุมชนขุนอมลอง และที่อื่นๆจำเป็นต้องมีการศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ชุมชนแต่ละช่วงให้ชัดเจนเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่ถูกต้องถูกรากเหง้าที่แท้จริงของปัญหาของชุมชน

แผนที่ที่ 1 แผนที่อำเภอสะเมิง

แผนที่อำเภอสะเมิง

ภาพที่ที่ 2 แผนที่หมู่บ้านขุนอมลอง

1.6 สภาพทั่วไปของบ้านขุนอมลอง

บ้านขุนอมลองเป็นหมู่บ้านตั้งอยู่ในตำบลแม่สาบซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอำเภอสะเมิงอยู่ห่างจากอำเภอสะเมิงระยะทาง 19 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 179.48 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 112,177.18 ไร่

1.7 ลักษณะภูมิประเทศ

บ้านขุนอมลองพื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นสภาพของภูเขาอยู่ในเขตป่าสงวน ที่อยู่อาศัยเป็นที่ราบระหว่างภูเขา มีภูเขาล้อมรอบมีแม่น้ำที่สำคัญคือ แม่น้ำแม่สาบและแม่น้ำแม่ขาน

1.8 อาณาเขตติดต่อ

บ้านขุนอมลองเป็นหมู่บ้านที่มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่หลักคือ 1 ทิศเหนือ มีพื้นที่อาณาเขตติดกับตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง 2 ทิศใต้ พื้นที่อาณาเขตที่ติดกับตำบลบ่อแก้ว อำเภอสะเมิง 3 ทิศตะวันออก เขตพื้นที่ติดกับตำบลสะเมิงเหนือ ตำบลสะเมิงใต้ และ 4 ทิศตะวันตก เขตพื้นที่ติดกับตำบลยั้งเมิน ตำบลบ่อแก้ว อำเภอสะเมิง

1.9 สภาพทางเศรษฐกิจ

บ้านขุนอมลองมีอาชีพหลักอยู่ 3 อย่างคือ

1. อาชีพการเกษตร สภาพพื้นที่ทางการเกษตรของหมู่บ้านขุนอมลองที่รวมทั้งตำบลแม่สาบโดยรวมแล้วมีพื้นที่การเกษตรทั้งหมดอยู่ 27,019.14 ไร่ ที่มีพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ เช่น กระเทียม ข้าว สตรอเบอร์รี่ ดอกเก็กฮวย หล้าหวาน ถั่วแขก ถั่วแระ ถั่วลิสง หอมแดง กล้ายน้ำว่าและข้าวโพด
2. อาชีพการปศุสัตว์ ภาพรวมทั้งหมดของหมู่บ้านขุนอมลองและตำบลแม่สาบจะมีการเลี้ยงวัว ควาย หมู ไก่ ปลาตุ๊ก ฯลฯ
3. อุตสาหกรรมในครัวเรือนระดับหมู่บ้านและตำบล มีการแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร ดอกเก็กฮวย หล้าหวาน ผ้าทอบ้านงาแมงปางเดิม ผ้าทอกระเหรี่ยงบ้านนาฏ การทำกล้ายฉาบ การตีมีด

1.10 ลักษณะป่าไม้

ลักษณะป่าไม้ในหมู่บ้านขุนอมลอง มีลักษณะป่าไม้ที่ผสมผสานกันอยู่ 2 ลักษณะกล่าวคือ 1 ป่าเต็งรัง หรือป่าแพะ หรือป่าแดง หรือป่าโคก สภาพพื้นที่ค่อนข้างลาดชันสูง เป็นดินลูกรังมีหินโผล่ ความอุดมสมบูรณ์ต่ำ กระจายทั่วไป พันธุ์ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ เต็งรัง สนเขา ไม้ เป็นต้น และ 2 ป่าเบญจพรรณหรือป่าผสมผลัดใบ ประกอบด้วย ไม้สัก พันธุ์ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ประดู่ ป่าสัก ตะเคียนหนู มะกอก เป็นต้น

1.11 การนับถือศาสนา

เดิมที่ชาวบ้านในหมู่บ้านขุนอมลองนับถือประเพณีเดิม ต่อมาในปี พ.ศ. 2516 ชาวบ้านมีการเปลี่ยนความเชื่อจากประเพณีเดิมมาเป็นคริสต์เพิ่มขึ้นอีก 5 ครอบครัว เนื่องจากในสมัยนั้นมีการเข้ามาเผยแพร่ศาสนาของบรรดามิชชันนารี อีกทั้งฮิโซที่คอยทำหน้าที่และสืบทอดความเชื่อตามประเพณีเดิมหมดไปทำให้หมู่บ้านขุนอมลองไม่มีการนับถือประเพณีเดิมอีกต่อไปในปัจจุบัน

ส่วนการก่อตั้งโบสถ์คาทอลิกนั้นได้รับการก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2522 สร้างด้วยไม้ไผ่ ต่อมาในปี พ.ศ. 2528 ได้มีการบูรณะใหม่โดยบาทหลวงชาล่า ซึ่งเป็นมิชชันนารีและชาวบ้าน เป็นโบสถ์ที่สร้างจากไม้มีเพียงชั้นเดียว ต่อมาในปี พ.ศ.2545 คริสเตียนนิกายอื่นก็เริ่มมีการเข้ามาเผยแพร่ศาสนาพร้อมทั้งมีการสร้างสถานที่บูชาโดยได้รับการสนับสนุนและเผยแพร่ความเชื่อจากเกาหลี

1.12 ประวัติผู้นำชุมชน

ตารางที่ 1 ตารางแสดงประวัติผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนาและผู้นำทางราชการของหมู่บ้านขุนอมลอง

ผู้นำพิธีกรรม		ผู้นำทางการ	
ชื่อ	ปี พ.ศ.	ชื่อ/นามสกุล	ปี พ.ศ.
1. นายเดะปือ(Deif bu) (อีโซ)	2512-2517	นาย เทะละ ดิหน่อโพ(ผญบ.) นาย ปินิ เตะเยาะ (ผู้ช่วย) นาย ชือแอ ดิหน่อโพ (ผู้ช่วย)	2517-2531
2.คุณพ่อชาล่า (บาทหลวงศาสนาคริสต์) และครูมุตี เจริญธรรม	2517-2525	นาย ปินิ เตะเยาะ (ผญบ.) นาย กำพล สารโจน์ (ผู้ช่วย) นาย อีหลง สักกลทรัพย์ (ผู้ช่วย)	2531-2536
3.ครูกำพล สารโจน์	2525-ปัจจุบัน	นาย พาคะ ลาเซอร์ (ผญบ.) นาย ศรีวรรณ เสนาดี (ผู้ช่วย) นาย อุดม ลาเซอร์ (ผู้ช่วย)	2535-2540
		นาย มี ลามุ (ผญบ.) นาย กำพล สารโจน์ (ผู้ช่วย) นาย ผัด ดิหน่อโพ (ผู้ช่วย)	2536-2545
		นาย ชาคร ลาเซอร์ (ผญบ.) นาย อุดม ลาเซอร์ (ผู้ช่วย) นาย ธุละ นวอ (ผู้ช่วย)	2540-2545
		นาย ชาคร ลาเซอร์ (ผญบ.) นาย สุมิตร สิ้นเข้า (ผู้ช่วย) นาย อิน ลาเซอร์ (ผู้ช่วย)	2545-2550
		นาย วิจิตร สิ้นเข้า (ผญบ.) นาย สุพันธ์ เวนวน (ผู้ช่วย) นาย สมศักดิ์ ลาเซอร์ (ผู้ช่วย)	2550-2552
		นาย รัฐพล มรวี (ผญบ.) นาย วิสุ ลิเข้า (ผู้ช่วย) นาย ธงชัย ลาเซอร์ (ผู้ช่วย)	2557-ปัจจุบัน

ผู้นำที่เป็นองค์การบริหารส่วนตำบลแม่สาบ

องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ปัจจุบัน			
ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง
นาย พัฒนพงษ์ ไชยสุภา	นายก อบต.แม่สาบ	นายบุญปั้น ไชยานะ นายวิรัชรัตนพันธ์	สมาชิกสภา อบต. หมู่ 2 สมาชิกสภา อบต. หมู่ 2

องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ปัจจุบัน			
ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง
นาย พรหมแดน ประตาททรัพย์ นาย ศัตรวรุฒ พะแป	รองนายก อบต. แม่สาบ รองนายก อบต. แม่สาบ	นาย ประดิษฐ์ ยะมะโน นายประสิทธิ์ อินตานี	สมาชิกสภา อบต. หมู่ 3 สมาชิกสภา อบต. หมู่ 3
นางสาว ชिरยากร ทองคำ	เลขานุการนายก อบต.แม่สาบ	นายบุญศรี สิงห์ดี นายสุชาติ สุคำ	สมาชิกสภา อบต. หมู่ 4 สมาชิกสภา อบต. หมู่ 4
นาย สมศักดิ์ วงษาแก้ว	ประธานสภา อบต.แม่สาบ	นายสมศักดิ์ วงษาแก้ว นายบุญศรี วงษาแก้ว	สมาชิกสภา อบต. หมู่ 5 สมาชิกสภา อบต. หมู่ 5
นาย รส มีแรง	รองประธานสภา อบต.แม่สาบ	นายศักดิ์ชัย แสนโส นายสมบุญ แสงหมื่น	สมาชิกสภา อบต. หมู่ 6 สมาชิกสภา อบต. หมู่ 6
นาย ณรงค์เดช ไซยามูล	เลขานุการสภา อบต.แม่สาบ	นายรส มีแรง นายเจริญ โปทา	สมาชิกสภา อบต. หมู่ 7 สมาชิกสภา อบต. หมู่ 7
นาย จำรัส สาธุเม	สมาชิกสภา อบต. หมู่ 1	นายสุทิน ธรรมมัง นายสมชาติ มะสะบุตร	สมาชิกสภา อบต. หมู่ 8 สมาชิกสภา อบต. หมู่ 8
นาย วิโรจน์ ลาเซอร์ นาย ขจร ลาเซอร์	สมาชิกสภา อบต. หมู่ 9 สมาชิกสภา อบต. หมู่ 9	นายทองเหรียญ วงษาแก้ว นายธนศร เครือคำ	สมาชิกสภา อบต. หมู่ 10 สมาชิกสภา อบต. หมู่ 10

1.13 การศึกษา ประวัติการก่อตั้งโรงเรียนศูนย์การศึกษานอกกระบบและตามอัธยาศัย (ศศช) อำเภอ สะเมิง

ประมาณปี พ.ศ.2541 มีครู เสรี สายนวงศ์ และ ครูสมพร ชาติทอง ที่ได้เข้ามาสำรวจพื้นที่ ก่อตั้งโรงเรียนและต่อมาปี พ.ศ. 2542 ได้มีการรับบริจาคพื้นที่จากนาย เนาะคา ส่ววินาเว เป็นเนื้อที่ ประมาณ 2 ไร่ได้มีการสร้างโรงเรียน ศศช โดยเริ่มการก่อสร้างตั้งแต่เดือน มกราคม พ.ศ 2542 ไปจนถึง เดือนมีนาคม พ.ศ. 2542

ส่วนอีกโรงเรียนหนึ่งคือโรงเรียนบ้านบ่อแก้ว เป็นโรงเรียนตำบลตั้งอยู่เลขที่ 204 หมู่ 5 ตำบล บ่อแก้ว อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 2 สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีพื้นที่จำนวน 4 แปลง รวมทั้งหมด 21 ไร่ ปี พ.ศ. 2503 นายอำเภอสะเมิงพร้อมด้วยนายเกียรติ ประทุมราษฎร์ ผู้จัดการเหมืองแร่สะเมิงได้เริ่มจัดตั้งโรงเรียน บ้านบ่อแก้วการเรียนการสอนในระยะแรก ผู้กำกับกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนเขต 5 ได้ส่งสืบทำรวจตรี บุญเลิศ มาบางตุ และสืบทำรวจตรีไสว โชคขาว มาสอนชั่วคราว ต่อมากระทรวงศึกษาธิการ ได้อนุมัติ จัดตั้งโรงเรียนบ้านบ่อแก้วเป็นโรงเรียนประชาบาล ดังนั้นทางอำเภอจึงได้แต่งตั้งให้นายนวล โลโท

รักษาการในตำแหน่งครูใหญ่เป็นคนแรก โรงเรียนบ้านบ่อแก้วเปิดการเรียนการสอนมาเกือบ 50 ปี เป็นโรงเรียนที่อยู่บนดอยสูง จึงทำให้มีอากาศหนาวเย็นตลอดทั้งปี ปัจจุบันเปิดทำการสอนระดับก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย ในปีการศึกษา 2556 มีจำนวนนักเรียนทั้งสิ้น 382 คน ข้าราชการครู 21 คน พนักงานราชการ 2 คน ครูอัตราจ้าง 1 คน ครูพี่เลี้ยงเด็กพิการ 1 คน ครูธุรการ 1 คน ลูกจ้างประจำ 1 คน นักการภารโรง 1 คน นักเรียนโรงเรียนบ้านบ่อแก้ว ส่วนใหญ่มีฐานะทางครอบครัวอยู่ในระดับปานกลางถึงยากจน และห่างไกลจากแหล่งสถานศึกษาในระดับสูงขึ้นไป ดังนั้นนักเรียนที่จบมัธยมศึกษาตอนต้นส่วนใหญ่จึงไม่มีโอกาสได้ศึกษาต่อ นักเรียนที่จบไปแล้ว จะต้องประกอบอาชีพตามบิดามารดาที่ประกอบอาชีพไว้ก่อนแล้วเป็นอาชีพดั้งเดิม เช่น ทำไร่ ทำสวน เป็นอาชีพที่ไม่หลากหลายทำให้สภาพทางเศรษฐกิจภายในครอบครัวอยู่ในระดับต่ำ การเปิดการจัดการเรียนการสอนด้านวิชาชีพให้กับนักเรียน จึงเป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียน ได้ฝึกทักษะในการประกอบอาชีพ การทำงานมีอาชีพที่หลากหลายเกิดขึ้นในชุมชน พึ่งพาตนเองได้ ลดภาระค่าใช้จ่ายในครอบครัว มีรายได้เพิ่มขึ้น และ ทำให้นักเรียนได้ค้นพบความสามารถของตนเอง รวมทั้งนักเรียนมีโอกาสได้ศึกษาต่อในด้านอาชีพ เพื่อจะได้มีพื้นฐานในการศึกษาต่อยัง โรงเรียนบ้านบ่อแก้ว เป็นศูนย์การศึกษาและกิจกรรมของชุมชนโดยการประสานงานความร่วมมือขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อพัฒนาการศึกษาทรัพยากรบุคคลในชุมชน ทั้งในระบบนอกระบบ และตามอัธยาศัย อีกทั้งปฏิบัติตามราชการหรือปฏิบัติงานอื่น ทั้งดำเนินการตามงาน กิจกรรมและโครงการพิเศษอื่น

ตอนที่ 2 สภาพชุมชนและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

ปี พ.ศ.2530 เป็นต้นมาที่เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนนับตั้งแต่การคมนาคม การไฟฟ้าและการเข้ามาของพืชเชิงพาณิชย์ที่ทำให้ชุมชนสะดวกสบายมากขึ้น

2.1 การคมนาคม

หมู่บ้านขุนอมลองมีถนนตัดผ่านเข้าหมู่บ้านเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 เป็นถนนที่สร้างขึ้นโดยโครงการสงเคราะห์ชุมชน เป็นถนนลูกรัง ส่วนการคมนาคมของหมู่บ้านที่ใช้ในการสัญจรผ่านไปมาเชื่อมโยงผ่านทั้งระดับตำบลนั้นจะมีรายละเอียดดังนี้คือ

ถนนสายสะเมิง-บ่อแก้ว ระยะทาง 10 กิโลเมตรจากเขตตำบลสะเมิงใต้ ผ่านบ้านแม่ขาน หมู่ที่ 1 ตำบลแม่สาบถึงเขตตำบลบ่อแก้ว ลักษณะเป็นถนนลาดยาง ก่อสร้างโดย สำนักงานพัฒนาเร่งรัดชนบท (รพช.) สภาพชำรุดบางส่วนแต่ยังสามารถสัญจรไปมาได้

ถนนสายแม่ขานใหม่ - ห้วยทรายขาวจากบ้านแม่ขาน หมู่ที่ 1 ตำบลแม่สาบ ผ่านบ้านหาดส้มป่อย หมู่ที่ 7 ตำบลแม่สาบถึงเขตติดต่อตำบลยั้งเมิน บ้านอมลอง หมู่ที่ 2 ตำบลแม่สาบระยะทาง 10 กิโลเมตร ลักษณะเป็นถนนลาดยาง 8 กิโลเมตร ถนนลูกรัง 2 กิโลเมตรสร้างโดย รพช.และองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่มีช่วงที่เป็นถนนลูกรังจากบ้านหาดส้มป่อยหมู่ที่ 7 ถึงบ้านอมลองหมู่ที่ 2 ระยะทาง 2 กิโลเมตร สภาพขรุขระเป็นหลุมบ่อสัญจรไปมาค่อนข้างลำบากในฤดูฝน

ถนนสาย 6033 จากบ้านแม่สาบเหนือ ตำบลสะเมิงใต้ ถึงบ้านแม่ตุงตึงหมู่ที่ 5 ตำบลแม่สาบ ระยะทาง 18 กิโลเมตร ลักษณะเป็นถนนลาดยางสภาพใช้งานได้ดีก่อสร้างโดย สำนักงานทางหลวงชนบท

ถนนลำลองระหว่างหมู่บ้าน 1 ปากทางหมู่บ้านจัวเต๋มา หมู่ที่ 8 ตำบลแม่สาบถึงบ้านอมลอง หมู่ที่ 2 ระยะทาง 16 กิโลเมตร 2 หมู่บ้านจัวเต๋มา หมู่ที่ 8 ตำบลแม่สาบถึงบ้านนาเก้ว หมู่ที่ 9 ตำบลแม่สาบ ระยะทาง 12 กิโลเมตร 3 บ้านนาเก้ว หมู่ที่ 9 ตำบลแม่สาบถึงบ้านขุนสาบหมู่ที่ 6 ตำบลแม่สาบ สายที่ 1 ระยะทาง 15 กิโลเมตร สายที่ 2 ระยะทาง 6 กิโลเมตร 4 บ้านขุนสาบ หมู่ที่ 6 ตำบลแม่สาบถึงบ้านทุ่งยาว หมู่ที่ 10 ตำบลแม่สาบ ระยะทาง 8 กิโลเมตร 5 บ้านทุ่งยาว หมู่ที่ 10 ตำบลแม่สาบถึงเขตบ้านแม่แพะ ตำบลสะเมิงเหนือ ระยะทาง 6 กิโลเมตร 6 บ้านปางเต๋ม หมู่ที่ 4 ตำบลแม่สาบถึงบ้านใหม่ต้นฝ้างหมู่ที่ 4 ตำบลแม่สาบ ระยะทาง 6 กิโลเมตร 7 บ้านแม่ตุงตึง หมู่ที่ 5 ตำบลแม่สาบถึงเขตบ้านแม่แพะ ตำบลสะเมิงเหนือ ระยะทาง 6 กิโลเมตร ฤดูแล้งสามารถสัญจรไปมาได้ ฤดูฝนค่อนข้างลำบากและเดินทางไม่ได้

2.2 การเข้ามาของไฟฟ้า

เดิมทีหลังจากที่หมู่บ้านขุนอมลองได้รับการก่อตั้งเสร็จใหม่ๆชาวบ้านไม่มีไฟฟ้าใช้กัน แต่ชาวบ้านจะใช้เทียนและจุดตะเกียงในยามเย็นและมีด้ามในเวลาที่ไม่มีเห็นอะไร ต่อมาในปี พ.ศ.2548 ชาวบ้านก็ได้ไฟฟ้าเป็นโซลาเซลล์และใช้อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ.2548 หลังจากนี้ชาวบ้านได้มีการใช้โซลาเซลล์ประมาณ 5 ปี การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค มีการขยายไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้านขุนอมลองเมื่อวันที่ 6 เดือน ธันวาคม พ.ศ.2556 ใช้ระยะเวลาในการดำเนินการ 1 ปี ชาวบ้านจึงได้ใช้ไฟฟ้าในปี พ.ศ.2557 จนถึงปัจจุบัน

2.3 การเข้ามาของพืชพาณิชย์

ปี พ.ศ.2530 มีถนนเข้าหมู่บ้านขุนอมลอง พอมีถนนเข้ามาจึงเริ่มมีพืชพาณิชย์ ที่เข้ามาทำตลาดในชุมชนชาวบ้าน เช่น ข้าวโพด ถั่วลิสง พอมาปี พ.ศ. 2550-ปัจจุบัน มีพืชเชิงพาณิชย์ที่เข้ามามากขึ้นเช่น ข้าวโพด สตรอเบอร์รี่ ถั่วแขก ถั่วแระ และถั่วแดง เมื่อมีพืชเชิงพาณิชย์เข้ามาสารเคมีและยากำจัดศัตรูแมลงพืช เริ่มเข้ามา โรคภัยต่างๆของคนในชุมชนเพิ่มขึ้นด้วยเช่น ความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน และโรคมะเร็ง อาจมาจากสารเคมีและผลการทำเกษตรเชิงเดี่ยวยังส่งผลต่อระบบธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของชุมชนด้วย ก่อนชุมชน มีแม่น้ำอยู่ทั้งหมด 7 สาย แต่ปัจจุบันเหลือเพียงอยู่แค่ 4 สาย แห้งไป 3 สาย ผลจากการทำเกษตรเชิงพาณิชย์ที่เข้ามาทำตลาดในชุมชนหมู่บ้าน แสดงให้เห็นในตารางที่ 3 และ 4 ดังนี้

ตารางที่ 3 ตารางแสดงการถือครองที่ดินและรายได้ของครอบครัว ปี 2558

ครอบครัว	บ้านเลขที่	ที่ดิน	ไถ่	หมู	วัว	ควาย	รายได้ เฉลี่ย/ปี	รายจ่าย เฉลี่ย/ปี
1. นายนุกา	25	11	20	3	0	2		
2. นายสว่าง	15/1	5	10	0	5	0		
3. นายสมเพชร	179	6	10	4	0	0		
4. นายคะแซ	10	3	10	3	0	6		
5. นายดีแฮ	23	8	15	4	0	1		
6. นายสุขแก้ว	75	7	10	3	2	0		
7. นายโคะโละ	76	5	8	2	0	3		
8. นายวันชัย	21/1	2	10	1	3	0		
9. นายธูละ	15	6	-	0	0	0		
10. นายกระพอ	31	5	3	2	0	0		
11. นายบุญมี	21	7.5	10	3	0	3		
12. นายหม่อทูปอ	74	4	3	2	0	0		
13. นายสุขคำ	16	5	10	1	0	4		
14. นายจันทร์สม	24	7	15	3	0	3		
15. นายผัด	13	5	10	1	0	1		
16. นายสุชาติ		9	15	2	0	0		
17. นายสวาท	21	4	5	2	0	2		
18. นายหล้า	9	6	10	3	12	0		
19. นายแคะและ	14	7	15	3	0	0		
20. นางจันทร์เป็ง	20	6	20	6	0	0		
21. นายสุพันธ์	73	4	18	1	0	0		
22. นายกำพล	27	12	40	8	0	0		
23. นายอุด	11	4	7	1	12	0		
24. นายพานูวา	68	6	6	1	1	2		
25. นายคำปัน	15	3	10	2	0	2		

ผลจากตารางที่ 3 พบว่าการถือครองที่ดินทำกินของชาวบ้านหมู่บ้านขุนอมลอง ส่วนใหญ่ร้อยละ 48 มีจำนวนที่ดิน 1-5 ไร่ ไม่ได้นับรวมกับพื้นที่ว่างกับสัตว์เลี้ยง

ด้านการถือครองที่ดินทำกินของคนในชุมชน : แบ่งเป็น 3 กลุ่มคือ

กลุ่ม 1 ร้อยละ 48 ถือครองที่ดินจำนวน 1-5 ไร่

กลุ่ม 2 ร้อยละ 44 ถือครองที่ดินจำนวน 6-10 ไร่

กลุ่ม 3 ร้อยละ 8 ถือครองที่ดินจำนวน 11-15 ไร่

ด้านสัตว์เลี้ยง การเลี้ยงไก่ ส่วนใหญ่การเลี้ยงไก่ร้อยละ 64 เลี้ยงไก่จำนวน 1-10 ตัว เป็นการเลี้ยงไว้เพื่อใช้ในการบริโภคในครอบครัวเป็นหลักและเพื่อแลกเปลี่ยนกับข้าวของและขายบางส่วน แบ่งเป็น 4 กลุ่มคือ

กลุ่มที่ 1 ร้อยละ 64 เลี้ยงไก่ 1-10 ตัว

กลุ่มที่ 2 ร้อยละ 28 เลี้ยงไก่ 11-20 ตัว

กลุ่มที่ 3 ร้อยละ 4 เลี้ยงไก่ 31-40 ตัว

กลุ่มที่ 4 ร้อยละ 4 ไม่ได้เลี้ยงไก่

เนื่องจากไม่มีแม่บ้าน ชาวปากะเกะเชื่อว่ามีแม่บ้านจะต้องเลี้ยงไก่แรก (ไก่พิธี)

การเลี้ยงหมู : ส่วนใหญ่ร้อยละ 88 เลี้ยงหมูจำนวนตั้งแต่ 1-5 ตัว จะเป็นการเลี้ยงไว้เพื่อขาย แต่ไม่ได้ขายแบบเชิงธุรกิจเป็นการขายเพื่อยังชีพ นอกจากนี้ชาวบ้านจะเลี้ยงไว้เพื่อใช้ในประเพณี พิธีกรรมหรือเทศกาล เช่น ประเพณีแต่งงานของชาวบ้าน พิธีกรรมเลี้ยงต้นน้ำ ฝายน้ำ และเทศกาล คริสตมาส เป็นต้น แบ่งเป็น 4 กลุ่ม

กลุ่มที่ 1 ร้อยละ 88 เลี้ยงหมู 1-5 ตัว

กลุ่มที่ 2 ร้อยละ 4 เลี้ยงหมู 6-10 ตัว

กลุ่มที่ 3 ร้อยละ 8 ไม่ได้เลี้ยงหมู

กลุ่มที่ 4 เนื่องจาก 1 ครอบครัวที่ไม่มีแม่บ้านกับอีก 1 ครอบครัวที่จำหน่ายหมดแล้ว

การเลี้ยงวัว : ส่วนใหญ่ร้อยละ 76 ไม่นิยมเลี้ยงวัว

กลุ่มที่ 1 ร้อยละ 16 เลี้ยงวัว 1-5 ตัว

กลุ่มที่ 2 ร้อยละ 8 เลี้ยงวัว 11-15 ตัว

กลุ่มที่ 3 ร้อยละ 76 ไม่เลี้ยงวัว

การปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อสร้างรายได้เป็นอาชีพหลัก ส่งผลให้ชาวบ้านไม่มีเวลาเลี้ยงวัว ไม่มีสถานที่เลี้ยง จึงเป็นสาเหตุให้ต้องขายวัว และบางครอบครัวไม่มีลูกหลานที่จะสืบทอดบรรพบุรุษจึงต้องขายวัวเพื่อลดภาระงานลง

การเลี้ยงควาย : ส่วนใหญ่ไม่มีการเลี้ยงควายหรือเลี้ยงอย่างมากแค่ 1-5 ตัว

กลุ่มที่ 1 ร้อยละ 40 เลี้ยงควาย 1-5 ตัว

กลุ่มที่ 2 ร้อยละ 4 เลี้ยงควาย 6-10 ตัว

กลุ่มที่ 3 ร้อยละ 56 ไม่ได้เลี้ยงควาย

ทั้งนี้เพราะนิยมปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อสร้างรายได้เป็นอาชีพหลักมากกว่า ส่งผลให้ชาวบ้านไม่มีเวลาเลี้ยงควาย และไม่มีพื้นที่เลี้ยงจึงเป็นสาเหตุให้ต้องขายควายและบางครอบครัวไม่มีลูกหลานที่จะสืบทอดบรรพบุรุษจึงต้องขายควายเพื่อลดภาระงานลง

2.4 จากการปลูกพืชพาณิชย์และเลี้ยงสัตว์ ชุมชนมีรายได้และรายจ่ายที่เห็นได้เฉลี่ยต่อปีดังนี้

ตารางที่ 4 ตารางแสดงรายได้ และรายจ่ายครอบครัว

รายได้				รายจ่าย			
ครอบครัว	พืชผล การเกษตร	สัตว์ เลี้ยง	รับจ้าง/ อื่นๆ	การศึกษา	การเกษตร	พยาบาล	ค่าใช้จ่ายใน ครอบครัว
1. นายนุกา	47000	19000	3000	2000	9540	0	12000
2. นายสว่าง	35000	20000	5000	3600	12580	0	1500
3. นายสมเพชร	20000	14000	40000	5000	4600	0	800
4. นายคะแซ	18000	21000	4000	0	5300	0	1000
5. นายดีแฮ	15000	50000	5000	0	8100	1500	350
6. นายสุขแก้ว	18000	48000	7000	7000	2060	0	600
7. นายโคะโละ	23000	19000	2000	0	5800	0	1000
8. นายวันชัย	18000	30000	5000	1000	5300	0	1000
9. นายธูละ	20000	30000	30000	5000	18500	0	1800
10. นายกระพอ	-	10000	70000	8000	0	1500	200
11. นายบุญมี	38000	17000	5000	0	3800	0	700
12. นายหม่อทุพอ	10000	50000	3000	1500	19540	0	2000
13. นายสุขคำ	0	38000	4000	0	0	0	1000
14. นายจันทร์สม	24000	30000	2000	0	8500	0	200
15. นายผัด	25000	20000	3000	0	11300	5000	300
16. นายสุชาติ	40000	25000	3000	2000	8900	0	0
17. นายสาวท	50000	20000	2000	2000	11500	0	8400
18. นายหล้า	40000	30000	3000	0	7700	0	6000
19. นายแคะและ	23000	16000	15000	4000	4400	0	14400
รายได้				รายจ่าย			
ครอบครัว	พืชผล การเกษตร	สัตว์ เลี้ยง	รับจ้าง/ อื่นๆ	การศึกษา	การเกษตร	พยาบาล	ค่าใช้จ่ายใน ครอบครัว
20. นางจันทร์เป็ง	14000	30000	4000	2000	7900	0	6000
21. นายสุพันธ์	30000	20000	5000	1800	11500	7000	6000
22. นายกำพล	40000	48000	48000	0	12200	0	11400
23. นายอุด	10000	40000	8000	1000	0	1000	12000
24. นายพานูวา	20000	20000	0	0	9400	0	21600
25. นายคำปัน	0	30000	5000	0	0	0	6000

สรุปผลจากตารางดังนี้ :

รายได้เฉลี่ย/ปี

1. รายได้พืชผลการเกษตรร้อยละ 56 มีรายได้ 10,000-20,000 บาท
รายได้พืชผลการเกษตรร้อยละ 24 มีรายได้ 20,001-40,000 บาท
รายได้พืชผลการเกษตรร้อยละ 4 มีรายได้ 40,001-60,000 บาท
2. รายได้จากสัตว์เลี้ยงร้อยละ 36 มีรายได้ 10,000-20,000 บาท
รายได้จากสัตว์เลี้ยงร้อยละ 40 มีรายได้ 20,001-40,000 บาท
รายได้จากสัตว์เลี้ยงร้อยละ 8 มีรายได้ 40,001-60,000 บาท
3. รายได้จากการรับจ้าง/อื่นๆ ร้อยละ 76 มีรายได้มากกว่า 2,000-10,000 บาท
รายรับจากการรับจ้าง/อื่นๆ ร้อยละ 8 มีรายได้มากกว่า 10,001-30,000 บาท
รายรับจากการรับจ้าง/อื่นๆ ร้อยละ 8 มีรายได้มากกว่า 30,001-50,000 บาท
รายรับจากการรับจ้าง/อื่นๆ ร้อยละ 4 มีรายได้มากกว่า 50,001-80,000 บาท
ร้อยละ 4 ไม่ได้รับจ้าง

รายจ่ายเฉลี่ย/ปี

1. รายจ่ายด้านการศึกษาร้อยละ 32 มีรายจ่าย 1,000-3,000 บาท
รายจ่ายด้านการศึกษาร้อยละ 16 มีรายจ่ายมากกว่า 3,001-5,000 บาท
รายจ่ายด้านการศึกษาร้อยละ 8 มีรายจ่ายมากกว่า 5,001-8,000 บาท
รายจ่ายด้านการศึกษาร้อยละ 44 ไม่มีรายจ่ายด้านการศึกษา
2. รายจ่ายด้านการเกษตรร้อยละ 16 มีรายจ่าย 2,000-5,000 บาท
รายจ่ายด้านการเกษตรร้อยละ 12 มีรายจ่าย 5,001-7,000 บาท
รายจ่ายด้านการเกษตรร้อยละ 20 มีรายจ่าย 7,001-9,000 บาท
ไม่มีรายจ่ายด้านการศึกษา ร้อยละ 16 (ลูกเรียนที่โรงเรียนกึ่งนอนหรือไม่ได้เรียน)
รายจ่ายด้านการเกษตร ร้อยละ 36 มากกว่า 9,001-20,000 บาท
3. รายจ่ายด้านพยาบาล ร้อยละ 16 (1,000-5,000 บาท)
ไม่มีรายจ่ายค่าพยาบาล ร้อยละ 4 (5,001-7,000 บาท)
4. ค่าใช้จ่ายในครอบครัว ร้อยละ 80 มากกว่า 1,000-5,000 บาท
ค่าใช้จ่ายในครอบครัว ร้อยละ 20 มากกว่า 5,001-10,000 บาท
5. ไม่มีค่าใช้จ่ายร้อยละ 4 มากกว่า 10,001-25,000 บาท

ในอดีตชุมชนบ้านขุนอมลองก่อนที่จะเกษตรพานิชและพืชเชิงเดี่ยวเข้ามาในชุมชนนั้น พืชเกษตรหลักที่ชาวบ้านปลูกคือ ข้าวไร่หมุนเวียน กับ ข้าวนา ชาวบ้านปลูกเก็บไว้เพื่อบริโภคเองโดยเฉพาะ ส่วนพืชเกษตรอื่นที่ชาวบ้านปลูกกันไว้เพื่อยังชีพ หรือไว้แลกกับข้าวของในยามจำเป็น จะมีจำพวกพืชผักพื้นเมือง หรือเมล็ดพันธุ์พืชดั้งเดิม เช่น เผือก มัน ผัก พักทอง พักเขียวและถั่วเป็นต้น แต่หลังจากที่ชุมชนเกิดการพัฒนาเปลี่ยนแปลงมากขึ้น ความเจริญเข้าสู่หมู่บ้าน เช่น มีถนนเข้ามาในหมู่บ้าน ไฟฟ้าเข้ามา เทคโนโลยีที่เป็นเครื่องมือสื่อสารหรือเทคโนโลยีอำนวยความสะดวก สิ่งใหม่ๆและความหลากหลายเหล่านี้ที่เข้ามา ส่งผลทำให้เกษตรกรรมของชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงไป เมล็ดพันธุ์พืชแบบดั้งเดิมของชุมชนเริ่มหายไป เพราะมีนายทุนและบริษัทขนาดใหญ่ที่เข้ามาส่งเสริมเกษตรพานิชหรือพืช

เชิงเดียวให้กับชุมชน เช่น ข้าวโพด เสารส สตรอเบอร์รี่ ชูคินี กาแฟ และถั่วแขก แต่สำหรับการเลี้ยงสัตว์ของชุมชนยังไม่มีเปลี่ยนแปลงมาก กล่าวคือ ชนิดพันธุ์สัตว์พื้นเมืองที่ชาวบ้านเก็บไว้เลี้ยงขายเพื่อใช้เป็นทุนให้กับครอบครัว หรือเลี้ยงไว้เพื่อนำไปทำเป็นพิธีกรรมและเก็บไว้กินเองในครัวเรือนยังคงเหมือนเดิมเช่น วัว ควาย หมู ไก่ ส่วนสัตว์ที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้เพื่อคู่บ้านคู่เมืองคือ สุนัขกับแมว เป็นต้น

ตอนที่ 3 ความเชื่อ พิธีกรรมและภูมิปัญญาที่ใช้ในกระบวนการผลิตทางการเกษตร
ตารางที่ 5 ตารางพิธีกรรมรอบปี

พิธีกรรม	โอกาส/ สถานที่	ผู้ทำพิธี	บทสวด	ความหมาย	ขั้นตอน/กระบวนการ อุปกรณ์	กฎข้อห้าม/สัญญา ลักษณะ	ความสัมพันธ์กับ คน/สังคม /ธรรมชาติ	ความสัมพันธ์ กับวังสูงสุด
1.พิธีกรรมการ เกิด (ผูกสายสะดือ)	ครอบครัว	- พ่อ ปู่ ตา	- ต้นไม้เอ๋ย เราเอาสะดือลูกมา ฝากไว้ ขอให้ช่วยปกป้อง รักษาให้ลูกแข็งแรง ทนทาน เหมือนเจ้า - เราสัญญาว่าเราจะต้องอาศัย ซึ่งกันและกันและจะไม่ตัด ทำลายเจ้า	- เรียกขวัญเด็ก - ผูกสายสะดือกับต้นไม้ - ต้นไม้กับคนต้องอาศัย ซึ่งกันและกัน	- พ่อแม่หรือปู่ ย่า ตา ยายจะทำพิธีเรียก ขวัญและมัดมือเด็ก - ไก่ 1 คู่ เหล้า - 1 ขวด - ด้ายขาว	- ห้ามตัดต้นไม้ที่ผูกสาย สะดือ - เด็กเกิดใหม่ทุกคน หยุดงานเป็นการ ต้อนรับสมาชิก ใหม่	- เป็นการแสดงความ สัมพันธ์ ระหว่างพ่อแม่ ญาติ พี่น้อง - คนในชุมชน - คนกับต้นไม้	- คนกับสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์
2.พิธีกรรมใน กระบวนการ ผลิต 2.1 พิธีเลี้ยง เหมืองฝาย	ก่อนลงนา ไร่	อิโข่ ทำ พิธีหากใช้ เหมือง ฝายร่วม กันหลาย ครอบครัว - เหมือง ฝายเดียว หัว หน้า ครอบครัว	- เจ้าแห่งน้ำ เจ้าแห่งเขา ถึง เวลาแล้วที่พวกเราจะลงนา ปลูกข้าว - วันนี้พวกเราขอเจ้า ประทานน้ำ ประทานฝนที่ อุดม สมบูรณ์และช่วย คุ้มครองดูแลพวกเราทุกคน รวมทั้ง หมู่บ้าน วัว ควาย ฯลฯ ให้แคล้วคลาดจากปัญหา อุปสรรคต่างๆตลอดระยะเวลาการ ทำนาของเรา	- บอกกล่าวเจ้าน้ำ เจ้า ดินให้รับทราบถึงสิ่งที่ ชาวบ้านจะทำ - ความสัมพันธ์ระหว่าง นา+ น้ำ + คน - ขอความเมตตาในการ คุ้มครองดูแล	- สมาชิกเหมืองทุก ครอบครัวร่วม - เหล้าครอบครัว อย่างน้อย 1 ขวดหมู่อ ร่วมกัน - ไก่ 3 ตัว เหล้า 1 - 2 ขวด - ไก่ 1 คู่ เหล้า 1-2 ขวด	- ถ้าเหมืองฝายรวม สมาชิกทุกครอบ ครัวต้องมีส่วนร่วม ในพิธี	มนุษย์+ ธรรมชาติ + ชุมชน	มนุษย์กับสิ่ง สูงสุด

พิธีกรรม	โอกาส/ สถานที่	ผู้ทำพิธี	บทสวด	ความหมาย	ขั้นตอน/กระบวนการ อุปกรณ์	กฎข้อห้าม/สัญญา ลักษณะ	ความสัมพันธ์กับ คน/สังคม /ธรรมชาติ	ความสัมพันธ์ กับวังสูงสุด
2.2 พิธีเลี้ยงไฟ (หล่อ เหมะ)	ข้าวกำลึง เป็น ห นุ่ม สาว	หัว ห น้า ครอบครัว	- เจ้าแห่งไฟตัวเมีย เจ้าแห่งไฟตัวผู้ ข้าบังคับให้เจ้าร้อนระอุ ไฟเผาไหม้ต้นไม้โน้ไรของข้า ทำให้เจ้าลำบาก ทำให้เจ้าโมโห - วันนี้ ข้ามาเลี้ยงเจ้าให้เย็นลง มาเลี้ยงเจ้าด้วยไก่ตัวผู้สีแดง ตัวใหญ่ ตามที่ข้าได้สัญญาไว้ ตอนเผาไร่ มากินเนื้อไก่ มากินเลือดนก - ข้าขอโทษ ขอขมาเจ้า อย่าร้อนใส่ข้าว อย่าร้อนใส่เผือก มันและทุกสิ่งทุกอย่างที่ข้าปลูกในไร่ ในสวนและอย่าร้อนใส่ชุมชน อย่าร้อนใส่ลูก เมีย ครอบครัว ตลอดจนตัวข้าเลย	- โลกทัศน์ที่เกี่ยวกับ ดิน น้ำ ลม ไฟ	- เครื่อง เช่น ไห้ว - หิ้งพระที่ทำด้วยไม้ไผ่ - ดิน ใบข้าวและอื่นๆวางไว้ในหิ้งพระ	- มนุษย์ + ลม + ไฟ ครอบครัว + สัตว์		
2.3 พิธีเลี้ยง ข้าวไร่/ข้าวนา	ตอน ไถ ล้าง ข้าวตั้งท้อง	- หัวหน้าครอบครัว	บทสวดขอพระข้าว - ข้าวเอ๋ย ข้าจะทำพิธีขอพรให้เจ้าดีขึ้น ให้เจ้าโตขึ้น ให้เจ้าแตกหน่อ แตกกอ ให้เจ้าเขียวขจี ให้เจ้าแคล้วคลาดจากเชื้อโรค เชื้อรา จงทำตัวให้เป็น	- ข้าวให้ชีวิต - ธรรมชาติมีชีวิต	- ไถ 4 ตัว เหล้า 1 ขวด หรือมากกว่า - หิ้งพระทำด้วยไม้ไผ่ - ข้าว + แป้งเหล้า+หมาก พลู + ยาเส้น	หลังเสร็จพิธีห้ามคนเข้าไปในนาในไร่ ภายใน 1 คืน	- มนุษย์ + ต้นข้าว + สิ่งสูงสุด - ขวัญคน+ขวัญข้าว+สัตว์	- มนุษย์ + ธรรมชาติ + สิ่งสูงสุด

พิธีกรรม	โอกาส/ สถานที่	ผู้ทำพิธี	บทสวด	ความหมาย	ขั้นตอน/กระบวนการ อุปกรณ์	กฎข้อห้าม/สัญญา ลักษณะ	ความสัมพันธ์กับ คน/สังคม /ธรรมชาติ	ความสัมพันธ์ กับวังสูงสุด
			ข้าวทิพย์ ข้าวอัศจรรย์ - ขอให้ข้าวจากตะวันออก ตะวันตก ทิศเหนือ ทิศใต้ ข้าว ในปากนก ข้าวในปากหมูป่า ข้าวในรูมด กลับมาให้เต็มท้อง ไร่ท้องนา กลับมากินเนื้อไก่ กลับมาดื่มเหล้า กินหมาก กิน พลู ที่พวกเราได้มาถวายให้ใน วันนี้เถอะ					
2.4 พิธีเรียก ขวัญข้าว	- ตอนเกี่ยว ข้าว	- หัวหน้า ครอบครัว	- ปรีอ...-ขวัญข้าวเอ๋ย จง กลับมา ข้าเกี่ยวเจ้าหมด วันนี้แล้ว กลับมาอยู่ใน กระท่อม กลับมาอยู่ใน ยั้งฉาง อย่าได้รอนแรม อย่าได้พเนจร ปรีอ.. ขวัญข้าวกลับมาเถอะ	- ขวัญข้าว ขวัญคน	- ไก่ 1 ตัว ไข่ 1 ฟอง และเหล้า1ขวดอย่าง น้อย			
2.5 พิธีกินข้าว ใหม่ (เอะปะบือโซ)	ตอนเกี่ยว ข้าว	- หัวหน้า ครอบครัว	- ก้อนเส้าเอ๋ย เจ้าเป็นพ่อ เจ้า เป็นแม่ เจ้าเลี้ยงดูผู้คนทั้ง ครอบครัว ทั้งหมู่บ้าน ทั้งเมือง ทั้งกลางวัน กลางคืน ข้าจะหุง ข้าว ทำแกงเมื่อไรก็ตั้งบนเจ้า เจ้าหนไฟ เจ้าหนร้อน เจ้าหน เพื่อให้เราได้กิน ได้อยู่	- ความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับอุปกรณ์การ ผลิตทั้งหมด - ทุกองค์ประกอบมี ความสัมพันธ์ เกี่ยวข้องกันหมด	กินกับพืช ผักธรรมชาติที่ หาได้ในไร่ในสวน ในป่า - ปู ปลา ตุ่น รวมกันหม้อ เดียวกัน - เอาแกงไปวางไว้ที่เตา ไฟ ที่ครกตำข้าว ที่ถัง เก็บข้าวเปลือก ที่ครก		สิ่งสูงสุด - คน +ข้าวใหม่ - ผลผลิตจาก ธรรมชาติ+สิ่ง สูงสุด	

พิธีกรรม	โอกาส/ สถานที่	ผู้ทำพิธี	บทสวด	ความหมาย	ขั้นตอน/กระบวนการ อุปกรณ์	กฎข้อห้าม/สัญญา ลักษณะ	ความสัมพันธ์กับ คน/สังคม /ธรรมชาติ	ความสัมพันธ์ กับวังสูงสุด
			- วันนี้ข้ากินหัวข้าว ต้มหัวน้ำ - ขอให้เจ้ามากินก่อนพวกเรา - ขอให้เจ้ามาดื่มก่อนพวกเรา - กินเสร็จแล้วโปรดอวยพรไร - สวนนาของพวกเรา ตลอดจน - ครอบครัว พืช สัตว์ต่างๆด้วย - เถอะ		ตำพริก ฯลฯ วางไว้ ตรงไหนก็จะเกิดฐานเอ๋ย ถึงสิ่งนั้น			
2.6 พิธีส่งนก ขวัญข้าว	- หลังเก็บ เกี่ยวทำใน ไร่เข้าหรือ ในทุ่งฉางที่ บ้าน	- หัวหน้า ครอบครัว	- นกขวัญข้าวเอ๋ย ยายแม่มา้ย - เอ๋ย ตลอดฤดูกาลผลิต ท่าน - เมตตา กรุณาและดูแล รักษา - ไร่นาของข้า - วันนี้ข้าเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว - ภารกิจของเจ้าที่ช่วยเหลือ - ข้าเสร็จสิ้นไปแล้ว ขอให้ - ท่านกลับไปอยู่กับ - ลูกหลานบนท้องฟ้า อย่าง - สุขสบายเถอะ - เวลานี้ ข้าเลี้ยงส่งเจ้า ขอให้ - เจ้ามากินข้าว ต้มเหล้า กิน - เนื้อไก่ กินเผือก กินมัน กิน - กล้วยสุก อ้อยหวาน กิน - เสร็จแล้วขอให้เจ้ากลับไป	- คน + นก + พืช ผัก ทุกอย่างมีความสัมพันธ์ กัน (ชีวิตสัมพันธ์)	- เชิญเพื่อนบ้านมาร่วม พิธีและกินด้วยกัน		- คน + สังคม + นกขวัญข้าว + สิ่งสูงสุด	

พิธีกรรม	โอกาส/ สถานที่	ผู้ทำพิธี	บทสวด	ความหมาย	ขั้นตอน/กระบวนการ อุปกรณ์	กฎข้อห้าม/สัญญา ลักษณะ	ความสัมพันธ์กับ คน/สังคม /ธรรมชาติ	ความสัมพันธ์ กับวังสูงสุด
			ปักผ่อนเถอะ ข้าได้เอาดอก หงอนไก่ ที่จะเอาไปให้ ลูกหลาน ขอให้เจ้ากลับไป ปักผ่อนกับครอบครัว และ เมื่อฤดูกาลผลิตหน้ามาถึง ขอให้เจ้าลงมาช่วยพวกเรา อีกครั้งดังเคยเกิด					
3.พิธีกรรม การขอขมา/ ขอโทษ - ลบหลู่เจ้าที่ เจ้าทาง - พุดผรุสวาส - ทำธรรมชาติ ให้ผิดปกติ	- บริเวณที่ เราทำการ ลบหลู่	- ผู้ลบหลู่ ทำเองได้ - ผู้อาวุโส หรือ หัวหน้า ครอบครัว	- เจ้าของน้ำ(ที่ เกอะ จ่า) เจ้าของแผ่นดิน (ก้อ เกอะ จ่า) เราขอโทษ ขอภัยที่ ลูกหลานพุดไม่สุภาพ ทั้ง ตั้งใจและไม่ตั้งใจ ข้าผู้เป็น พ่อ เป็นแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย จะขอตักเตือนอบรมสั่งสอน ลูกหลานต่อไปให้ดี		- ฐูป เทียน ข้าวตอก ดอกไม้	- ห้ามทำอีกต่อไป		
พิธีฟ้าผ่าไร่/นา	บริเวณที่ ฟ้าผ่า	เจ้าของไร นา	- ฝี่ (ไร่) เอ่ย ฉันทำพิธีเลี้ยงให้ เจ้า (ไร่) เย็นลง หายเจ็บ หาย แสบจากการถูกฟ้าผ่า - ขอให้ขวัญข้าว ขอให้ขวัญดิน กลับมาสู่ท้องไร่เหมือนเดิม	ความเชื่อ ความสัมพันธ์ กับ โลก จักรวาล	- ไก่ 1 ตัว เหล้า 1 ขวด			

พิธีกรรม	โอกาส/ สถานที่	ผู้ทำพิธี	บทสวด	ความหมาย	ขั้นตอน/กระบวนการ อุปกรณ์	กฎข้อห้าม/สัญญา ลักษณะ	ความสัมพันธ์กับ คน/สังคม /ธรรมชาติ	ความสัมพันธ์ กับวังสูงสุด
			เถอะ - ขอโทษ ขอภัยต่อฟ้าที่ได้ กระทำอะไรบางอย่างที่โดยไม่ รู้ตัวจนทำให้ท่านไม่พอใจ					
- พิธีเชิญเจ้าที่ ออกจากพื้นที่ ที่พื้นไร่	- ก่อนพื้น ไร่	- เจ้าของ ไร่	- ผี สาง เจ้าที่ เจ้าทางเอ๋ย กรุณาออกไปจากที่นี่ก่อน เถอะ ไปยังดินแดนที่ไกลพ้น ข้าจะพื้นไร่ที่นี่ ข้าจะปลูกข้าว และพืชผักอื่นๆ เพื่อเลี้ยง ครอบครัวและเมื่อเสร็จสิ้นการ เก็บเกี่ยวแล้ว ข้าจะบอกกล่าว ให้เจ้ากลับมาอีก	- ชาวบ้านเชื่อว่าทุก พื้นที่มีเจ้าของดูแล รักษาอยู่มนุษย์ไม่ เป็นเจ้าของหากจะ ใช้ต้องอนุญาต เสมอ	เอาต้นไม้เท่าแขน ปักลง ในดินแล้วผ่ากลาง ทำ เครื่องหมายกากบาท	อนุญาตและจะไม่ทำไร ทำสวนบริเวณนี้	- กลางคืนหากฝัน ตีหมายถึงเจ้าที่ อนุญาต หากฝัน ไม่ดี หมายถึงเจ้า ที่ไม่อนุญาต	คนกับสิ่งสูงสุด หรือเจ้าที่ เจ้า ทาง
- พิธีพื้นไร่	- มัด มี อ หัว ห นั ง งาน (กิ ะ จื่อ)	- หัวหน้า งาน ผู้พื้นไร่ หรือลงมือ คนแรก จะต้องมี การมัดมือ และอธิ ฐาน ภาวนา	- ผู้ทำพิธีมัดเอาสิ่งไม่ดีในตัวผู้ที่ จะเป็นหัวหน้างานโดยภาวนา ว่า “จงกวาดสิ่งไม่ดี ไม่งาม โรคภัย ไข้เจ็บ เชื้อโรค เชื้อรา ทั้งหมดทั้งที่อยู่ในตัวหัวหน้า งานคนนี้ และที่อยู่ในพื้นที่ๆ จะพื้นไร่นี้ - ขอให้เจ้าของสิ่งดีงามมาอยู่ใน ตัวหัวหน้างานและในพื้นที่ๆ จะพื้นไร่นี้และลงมากินข้าว ลงมากินน้ำ กินหมาก กินพลู	- ทุกอย่างมีชีวิต จิตใจ เหมือนมนุษย์ (กิน นอนมีความสุข ความ ทุกข์)	- จะขึ้นอยู่กับความเชื่อ ส่วนตัวของแต่ละคน - บางคนเอายาเส้น ใบพลู วางไว้กับกิ่งไม้		- ก่อนลงมือพื้นไร่ ทุกครั้งต้องบอก กล่าวเจ้าที่เจ้า ทางด้วยความ เคารพ	คนกับสิ่งสูงสุด หรือเจ้าที่ เจ้า ทาง

พิธีกรรม	โอกาส/ สถานที่	ผู้ทำพิธี	บทสวด	ความหมาย	ขั้นตอน/กระบวนการ อุปกรณ์	กฎข้อห้าม/สัญญา ลักษณะ	ความสัมพันธ์กับ คน/สังคม /ธรรมชาติ	ความสัมพันธ์ กับวังสูงสุด
			ลงมาสืบบุหรี กินเนื้อไก่ ฯลฯ ขอให้กินอย่างอร่อยและ มีความสุขเถอะ					

จากตารางที่ 5 ตารางแสดงพิธีกรรมในรอบปีการผลิตที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการผลิตทางการเกษตรที่ต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าในการผลิต ซึ่งในวิถีการผลิตแบบเดิมที่มีการปลูกข้าวและเลี้ยงสัตว์ จะมีพิธีกรรมที่แสดงถึงความสัมพันธ์ทางความเชื่อได้แก่ พิธีการเกิด เมื่อมีเด็กเกิดใหม่ พ่อแม่จะนำสายสะดือใส่ในกระบอกไม้ไผ่ แขนหรือมัดไว้กับต้นไม้บริเวณใกล้บ้านหรือรอบหมู่บ้าน เรียกว่า “ต้นไม้เดปอ” หรือ ‘ป่าเดปอ’ หรือป่าสะดือ บางคนเอาสายสะดือลูกมาฝังไว้ใต้ต้นไม้ เป็นการผูกขวัญลูกกับต้นไม้ที่เชื่อว่ามีเจ้าป่า เจ้าเขา มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิงสถิตอยู่ จะได้ช่วยคุ้มครองดูแล และต้นไม้ต้นนั้นจะไม่มีการตัด จนกว่าจะผุพังตายไปเอง ดังคำสวดที่กล่าวว่า “ต้นไม้เอ๋ย เราจะเอาสะดือลูกมาฝากไว้ ขอให้ช่วยปกป้องรักษา ให้ลูกแข็งแรง ทนทานเหมือนเจ้า เราสัญญาว่าเราจะต้องอาศัยซึ่งกันและกันและจะไม่ตัดทำลายเจ้า” คุณค่าของพิธีกรรมนี้คือการให้คุณค่ากับชีวิตคนมาตั้งแต่เกิด และเชื่อว่าคนมีขวัญ ขวัญของคนคือมีชีวิตที่อยู่ภายใน การผูกขวัญไว้กับต้นไม้เพื่อให้ต้นไม้ดูแลทั้งเด็กและเป็นการดูแลรักษาต้นไม้ (ป่า) ต้นไม้จะช่วยอุ้มน้ำ ทำให้น้ำ ดิน ป่าอุดมสมบูรณ์ สำหรับการทำการหาเลี้ยงชีพทั้งปลูกข้าวและเลี้ยงสัตว์ ขณะเดียวกันยังแสดงออกถึงการให้ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ ที่เราเคารพเกรงกลัวและพึ่งพาในวิถีการผลิตตลอดปี เป็นการสำนึกถึงการให้ชีวิตที่เป็นหลักคิดบนฐานความเชื่อของชุมชน

การเลี้ยงเหมืองฝาย เป็นอีกพิธีกรรมหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับวิถีการผลิต ปกติครอบครัวไหนใช้น้ำจากลำเหมืองไหนก็จะเลี้ยงสาयนั้น ถ้าหลายครอบครัวหรือทั้งหมู่บ้านใช้สาयเดียวกัน ก็จะเลี้ยงพร้อมกัน และทุกคนในหมู่บ้านจะมาร่วมทำพิธีเลี้ยงพร้อมกัน การเลี้ยงฝายน้ำ เป็นความสัมพันธ์ของการดำรงชีวิตที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติและเชื่อว่าธรรมชาติมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีเจ้าของดูแลอยู่ การนำน้ำ ดิน ป่ามาใช้จึงต้อง ทำพิธีขออนุญาตตั้งคำถามที่ว่า “เจ้าแห่งน้ำ เจ้าแห่งเขา ถึงเวลาที่พวกเราจะลงนาปลูกข้าว วันนี้พวกเราขอเจ้าประทานน้ำ ประทานฝนที่อุดมสมบูรณ์และช่วยคุ้มครองดูแลพวกเราทุกคนรวมทั้งหมู่บ้าน วัว ควาย ฯลฯ ให้แคล้วคลาดจากปัญหา อุปสรรคต่างๆ ตลอดการทำนาของเรา”

คำถามเหล่านี้ เป็นการภาวนาขอความเมตตาในการอวยพรและคุ้มครองดูแล ที่แม่จะมานับถือศาสนาคริสต์แล้ว ก็ยังมีการสวดภาวนาขอพรจากพระเจ้าอยู่ ด้วยการปรับพิธีกรรมตามความเชื่อในศาสนา เพื่อให้ผู้ที่พึ่งพามีความรู้สึกปลอดภัยและสุขภาพจิตดี

พิธีเลี้ยงไฟ (หลือ เหม่) ด้วยการปลูกข้าว ทำไร่ ทำนา ต้องมีการเผาไร่เศษหญ้าต่างๆให้กลายเป็นปุ๋ยแบบธรรมชาติ เมื่อปลูกข้าวแล้วในระยะหนึ่งที่ข้าวกำลังโตก็จะทำพิธีแสดงความรู้คุณและขอโทษตั้งคำถามที่กล่าวว่า “เจ้าแห่งไฟตัวเมีย เจ้าแห่งไฟตัวผู้ ข้าบังคับให้เจ้าร้อนระอุ ไฟเผาไหม้ต้นไม้ในไร่ของข้า ทำให้เจ้าลำบาก ทำให้เจ้าโมโห วันนี้ข้ามาเลี้ยงเจ้าให้เย็น มาเลี้ยงเจ้าด้วยไก่ตัวผู้สีแดงตัวใหญ่ ตามที่ข้าได้สัญญาไว้ตอนเผาไร่ มากินเนื้อไก่ มากินเลือดนก ขอโทษ ขอขมาเจ้า อย่าร้อนใส่ข้าว อย่าร้อนใส่เผือก มัน และทุกสิ่งทุกอย่างที่ข้าปลูกในไร่ ในสวนและอย่าร้อนใส่ชุมชน อย่าร้อนใส่ลูกเมียครอบครัว ตลอดจนตัวข้าเลย” เป็นการสื่อให้เห็นความหมายของการอยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพาอาศัยไม่ให้เกิดการทำลายกันให้ทุกสิ่งปลอดภัย การพูดถึงไฟตัวเมีย ไฟตัวผู้มิได้แสดงถึงไฟมีเพศแต่เป็นคำคล้องจองในคำสวดเท่านั้นหมายถึงเจ้าแห่งไฟทั้งหลายทั้งมวล

พิธีเลี้ยงข้าวไร่ข้าวนา พิธีเรียกขวัญข้าว กินข้าวใหม่และพิธีส่งนกขวัญข้าว ในวิถีการปลูกข้าวชุมชนขุนอมลองมีพิธีที่เกี่ยวข้องกับข้าวตลอดตั้งแต่ก่อนปลูกจนถึงเก็บผลผลิตเข้ายุ้งฉางและสุดท้ายคือ

การทำพิธีข้าวกันฉาง หมายถึงข้าวที่เหลือกินที่ยังอยู่ในถังฉางก่อนที่จะนำข้าวใหม่มาเก็บอีกรอบหนึ่ง การปลูกข้าวเป็นอาหารหลักของวิถีชีวิตชาวปากแควอนุชนชนนอมอง ดังคำกล่าวที่ว่า “มีข้าวอย่างเดียวยังอื่นพอหาได้” หมายความว่าในชีวิตขอให้ข้าวกินก็พอ กับข้าวหาจากป่าจากเขาและสัตว์เลี้ยงก็อยู่ได้แล้ว ความพิถีพิถันในการทำพิธีกรรมรอบปีการปลูกข้าว จึงเป็นการให้คุณค่าและความหมายแก่ข้าวเป็นหลักของการทำมาหากินเพราะข้าวเลี้ยงชีวิต ชาวบ้านเชื่อว่าข้าวมีขวัญ ขวัญข้าวเป็นจิตมีชีวิต และเลี้ยงชีวิตให้กับผู้คน สัตว์และสิ่งอื่นๆ เวลาปลูกข้าว ขวัญข้าวจะลงมาและทำให้ข้าวมีผลผลิตอุดมสมบูรณ์ขวัญข้าวจะปรากฏเป็นนกชนิดหนึ่งเรียกว่าโถ่บิข้า (ตระกูลเดียวกับนกแซงแซว) ที่เวลาช่วงทำนา จะเห็นนกชนิดนี้มาปรากฏตัวและหลังเก็บเกี่ยวจึงต้องทำพิธีส่งนกขวัญข้าว ดังคำสวดในพิธีกรรมเลี้ยงข้าวไร่ ข้าวนามีดังนี้ “ข้าวเอ๋ย ข้าจะทำพิธีขอพรให้เจ้าดีขึ้น ให้เจ้าโตขึ้น ให้เจ้าแตกหน่อ แตกกอ ให้เจ้าเขียวขจี ให้เจ้าแคล้วคลาดจากเชื้อโรค เชื้อรา จงทำตัวให้เป็นข้าวทิพย์ ข้าวอัศจรรย์ ขอให้เจ้าจากตะวันออก จากตะวันตก เหนือ ใต้ ข้าวในปากนก ข้าวในปากหมูป่า ข้าวในร่มด กลับมาให้เต็มท้องไร่ ท้องนา กลับมากินเนื้อไก่ กลับมาดื่มเหล้า กินหมาก กินพลู ที่พวกเราได้นำมาถวายให้ในวันนี้เถอะ” คำกล่าวเหล่านี้สื่อถึงการให้คุณค่าอาหารความปลอดภัย ความสมบูรณ์ ผลผลิตดี ที่ขอขวัญข้าวได้ให้พรในห้องไร่นาที่ทำการผลิต พร้อมเลี้ยงขวัญข้าวให้ลงมาอยู่กับข้าวที่ปลูกไว้ จนกระทั่งเก็บเกี่ยวเรียกว่าพิธีเรียกขวัญข้าวและให้ขวัญข้าวมาอยู่กับข้าวที่กำลังจะนำไปใส่ไว้ในถังฉางที่จะเป็นอาหารเลี้ยงทุกคนในครอบครัวและแขกที่มาเยือน เป็นการผูกขวัญข้าวกับขวัญคนให้อยู่ด้วยกัน ดังคำสวดที่กล่าวว่า “ปรีอ ขวัญข้าวเอ๋ย จงกลับมา ข้าเกี่ยวข้าวเสร็จวันนี้แล้ว กลับมาอยู่ในกระท่อม กลับมาอยู่ในถังฉางอย่าได้รอนแรม อย่าได้เพนजर ปรีอ..ขวัญข้าวกลับมาเถอะ” เป็นต้น (ปือพอ; 2547) ส่วนการกินข้าวใหม่หลังเก็บเกี่ยวแล้วจะมีการนำข้าวที่เก็บเกี่ยวใหม่มาหุงทำอาหารจากพืชผักที่หาได้จากไร่ ในสวนในป่ารวมทั้งปูปลา โดยหุงในหม้อเดียวกันแล้วเอาแกงไปวางไว้ที่เตาไฟ ที่ครกตำข้าว ที่ถังเก็บข้าวเปลือกหรืออุปกรณ์การผลิต เวลาว่างไว้ตรงไหนก็จะอธิษฐานเอ่ยถึงสิ่งนั้น ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกัน การสวดภาวนาจะเชิญขวัญข้าวมากินหัวข้าวก่อน ดังคำสวดที่กล่าวว่า “ก้อนเล้าเอ๋ย เจ้าเป็นพ่อเป็นแม่ เจ้าเลี้ยงดูทุกคนทั้งครอบครัว ทั้งหมู่บ้าน ทั้งเมือง ทั้งกลางวันกลางคืน ข้าจะหุงเจ้าทำแกง เมื่อไหลก็ตั้งบนเจ้า เจ้าทนไฟ เจ้าทนร้อน เจ้าทนเพื่อที่เราได้กินได้อยู่ วันนี้ข้ากินหัวข้าว ดื่มหัวน้ำ ขอให้เจ้ามากินก่อนพวกเรา ขอให้เจ้ามาดื่มก่อนพวกเรา กินเสร็จแล้วขอให้เจ้าไปอวยพรไร่นาของพวกเรา ตลอดจน พืช สัตว์ต่างๆด้วยเถิด”

หลังจากเก็บข้าวที่เกี่ยวเข้าถังฉาง ก็จะส่งมอบขวัญข้าว ขวัญข้าวเปรียบเสมือนแม่มาอยู่ที่เคยดูแลลูกกำพร้า ตามตำนานที่ได้เล่าสืบทอดกันมา และชุมชนเชื่อว่า ทุกๆฤดูกาลผลิตนกขวัญข้าวจะลงมาอยู่ดูแลรักษาสวนไร่นา ซึ่งหลังเก็บเกี่ยวภารกิจนี้เสร็จสิ้นลง ก็จะทำพิธีขอบคุณและส่งให้นกขวัญข้าวกลับไปอยู่กับลูกหลานบนท้องฟ้าอย่างสุขสบาย ดังคำสวดที่กล่าวว่า “ในเวลานี้ ข้าเลี้ยงส่งเจ้า ขอให้เจ้ามากินข้าว ดื่มเหล้า กินเนื้อไก่ กินเผือก กินมันกินอ้อยหวาน กินเสร็จแล้วขอให้เจ้ากลับไปพักผ่อนเถิด ข้าได้เฝ้าดอกหงอนไก่ที่จะเอาไปให้ลูกหลาน ขอให้เจ้ากลับไปพักผ่อนกับครอบครัว และเมื่อฤดูกาลผลิตข้าวมาถึง ขอให้เจ้าลงมาช่วยพวกเราอีกครั้ง ดังเคยเถิด” นี่เป็นชีวิตที่มีความสัมพันธ์กันทั้งหมดทั้งคน ธรรมชาติ สัตว์และเจ้าของสรรพสิ่ง ล้วนแต่ให้คุณค่าและความหมายของการพึ่งพาอาศัยกันอย่างรู้คุณ ที่หากมีการผิดพลาดหรือเกิดการลบหลู่เจ้าที่เจ้าทาง เจ้าของสรรพสิ่ง ก็จะต้องทำพิธีขอขมาลาโทษ ให้ทุกชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ปลอดภัย ไม่เจอสิ่งร้าย ดังเช่นพิธีการขอขมาลาโทษ

การลบลู่เจ้าที่เจ้าทาง การใช้คำพรสวาท ทำให้ธรรมชาติผิดปรกติไป การทำผิดต่อธรรมชาติ ถือเป็น การทำผิดกฎข้อห้ามข้อปฏิบัติของชุมชนด้วย ผลของการผิดต่อธรรมชาตีก็น่าจะมีผลต่อชุมชนส่วนรวม พ่อแม่ผู้ใหญ่จึงต้องตักเตือนลูกหลานเสมอถึงคำสวดที่กล่าวว่า “เจ้าของน้ำ ที่เกาะจำ เจ้าของดิน ก่อ เกาะจำ เราขอโทษขอภัยที่ลูกหลานพูดไม่สุภาพทั้งตั้งใจและไม่ตั้งใจ ข้าผู้เป็นพ่อและเป็นแม่ ปู่ย่า ตา ยาย จะตักเตือนอบรม สั่งสอนลูกหลานต่อไปให้ดี” เป็นต้นและเช่นเดียวกัน ก่อนเตรียมพื้นที่ทำกิน มีการพินไร่ ลิดกิ่งไม้ เพื่อเตรียมปลูกข้าว ก็จะมีพิธีเชิญเจ้าที่เจ้าทางออกจากพื้นที่ที่จะพินไร่ก่อน เพราะ ชาวบ้านเชื่อว่าทุกพื้นที่มีเจ้าของดูแล การนำพื้นที่และต้องพินไร่จึงต้องขออนุญาตไม่ให้เจ้าที่เจ้าทาง เจ็บปวด การทำพิธีกรรมโดยเชื่อว่าธรรมชาติมีเจ้าของ การใช้ดิน น้ำ ป่า สำหรับการปลูกข้าวและการ ผลิตทางการเกษตรตลอดจนการเลี้ยงสัตว์ ต้องพึงพาอาศัย จึงเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ ของการมี ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ปลอดภัย จากการถูกลงโทษจากเจ้าป่าเจ้าเขาและได้รับการคุ้มครองให้ผล ผลิตดี ปลอดภัยจากสัตว์แมลง ที่จะมากัดกิน ทำให้ผลผลิตเพียงพอกับการทำมาหากิน การทำ พิธีกรรมทางความเชื่อเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้ในการผลิตอาหารเพื่อทั้ง คน สัตว์ดำรงอยู่ได้อย่าง ปลอดภัย

ตอนที่ 4 การผลิตอาหารของบ้านขุนอมลอง การไต่ตรองวิถีการผลิตและการไปทัศนศึกษาดูงาน

ชุมชนขุนอมลองได้มีการสังเกตและพูดคุยกัน หลังจากการเข้าสู่การปลูกพืชเชิงพาณิชย์ในปี พ.ศ.2530 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันที่พบว่าเดิมชุมชนมีวิถีการผลิตข้าว และเลี้ยงสัตว์ หมู ไก่ วัวควาย เพื่อกินและขาย อาหารปลอดภัยไม่มีสารพิษ เพราะวิถีการผลิตคำนึงถึงการให้คุณค่าชีวิต การอยู่อย่าง สันติกับธรรมชาติ การเข้าสู่การทำเกษตร ปลูกผัก ถั่วแระถั่วแขก สตรอเบอรี่ ข้าวโพดและอื่นๆที่ ต้องใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้า เพื่อผลผลิตดี ลูกใหญ่ ดกงาม แมลงไม่กัดกินได้ราคา แต่มีผล ต่อสุขภาพ เช่น โรคความดันสูง โรคมะเร็ง ภูมิแพ้และส่งผลกระทบต่อระบบธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของ ชุมชนด้วย การนำภาวะที่เกิดขึ้นมาไต่ตรองรำพึงภาวนา พบทั้งข้อดีและข้อเสียในระบบการผลิต แบบเดิมและการผลิตอาหารแบบใหม่ ตามตารางที่ 6 ที่แสดงให้เห็นการผลิตอาหารของบ้านขุนอม ลองดังนี้

ตารางที่ 6 แสดงการผลิตอาหารของบ้านนอมลอง

ผู้ให้ข้อมูล	ระบบการผลิตแบบเดิม	ผลดี/เสีย	ระบบการผลิตแบบใหม่	ผลดี/เสีย	แนวทางแก้ไข)	การไตร่ตรอง/ (ภาคปฏิบัติ)
1. นาย นุกา	1. เริ่มต้นด้วยการ “คูหล่า” ภาษา กะเหรี่ยงแปลว่า(เสียงทย) ที่ดินทำกิน 2. ฟันไร่(ถางไม้)เฉพาะไม้เล็ก ก่อนตามด้วยไม้ใหญ่ 3. ทำแนวกันไฟ	ข้อดี 1.เป็นการเคารพให้ เกียรติคุณค่าความ หมายความคิดดีสิทธิ์ ให้กับธรรมชาติ 2. การไม่ตัดต้นไม้ใหญ่ ในไร่นั้นเป็นการเก็บ แหล่งที่อยู่อาศัย ให้กับสัตว์ป่า 3. ใช้เถ้าถ่านจากการ เผาไร่แทนปุ๋ยเคมีใน การบำรุงพืชผล 4. ไม่ทำลายระบบ ขยายพันธุ์พืช	1.มีการใช้ปุ๋ยเคมีและ สารพิษ 2. ละทิ้งวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ที่ช่วยเหลือกัน(เอามื้อ)	ข้อดี 1.สะดวกรวดเร็ว ประหยัดเวลา 2. อำนวยความสะดวก 3.ได้ผลผลิตตามมาตรฐาน ข้อเสีย 1.ส่งผลเสียและ ผลกระทบต่อ ดิน(สัตว์ ดิน) น้ำ(สัตว์น้ำ) ป่า (สัตว์ป่า) และสุขภาพที่ ย่ำแย่ของมนุษย์ 2. เกิดการสูญพันธุ์ของ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช 3. ความสัมพันธ์ของ วัฒนธรรมในการมา ช่วยเหลือกัน(เอามื้อ)กัน ได้สูญหายไป 4. เกิดสภาวะอากาศที่ เปลี่ยนแปลง	1. สอนลูกหลานให้ รักษาและสืบทอดวิถี ชีวิต	ได้เห็นถึงความเขียวขจี ของป่าไม้ธรรมชาติ เห็น ท้องฟ้าที่สะอาดโปร่งใส
2. นายตีแอ	ระบบการผลิตแบบเดิมคือ 1. “คูหล่า”ภาษาปกากะญอหรือ กะเหรี่ยงเริ่มด้วยการเสียง ทยที่ดินทำกิน 2. “ทีแพะ”คือฟันไร่(ถางไม้)	ข้อดี 1.ไม่ทำลายระบบนิเวศ 2. เป็นระบบที่เป็นมิตร กับธรรมชาติ 3. ไม่ตัดวงจรการ	1. เลิกใช้วิธีการผลิตที่เป็น วิถีชีวิต 2. มีการใช้เครื่องทุ้มแรง แทนระบบการกำจัด วัชพืชเช่น สมัยก่อนมีใช้	ข้อดี 1. ประหยัดแรงงานและ เวลา ข้อเสีย 1. วัฒนธรรมของ		ได้สัมผัสถึงลมที่พัดว่ามี ความเย็น และได้รับ อากาศที่บริสุทธิ์

ผู้ให้ข้อมูล	ระบบการผลิตแบบเดิม	ผลดี/เสีย	ระบบการผลิตแบบใหม่	ผลดี/เสีย	แนวทางแก้ไข)	การไตร่ตรอง/ (ภาคปฏิบัติ)
	เฉพาะไม้เล็ก 3. “ที่คู้” ฟันไร่(ถางไม้ใหญ่) 4. ทำแนวกันไฟ 5. เผาไร่ 6. ปลุกข้าวและเมล็ดพันธุ์พืช	ขยายพันธุ์พืช ข้อเสีย 1.รูปแบบวิถีชีวิต ดังกล่าวเป็นเสี่ยงสะ ท้อออกมาในแง่ลบ และถูกมองว่าเป็น กระบวนการผลิต แบบ “ไร้เลื่อนลอย”	คอนตายน้อย แต่ ปัจจุบันมีการใช้เครื่อง ตัดหญ้าและยาฆ่าหญ้า 3. มีการใช้ซ้ำพื้นที่ทำกิน	ความสัมพันธ์หายไป 2. ทำให้เกิดผลเสียต่อดิน น้ำ อากาศ และ ธรรมชาติ 3. เกิดสายพันธุ์ใหม่ของ หญ้า 4. ทำให้เกิดโรคร้ายเช่น มะเร็ง ความดันและ เบาหวาน		
3. นาย คะแฮ						ได้ยินเสียงของนกร้อง ได้ยินเสียงของสัตว์ป่า ร้องเหมือนเสียงดนตรี จากเสียงดังกล่าว แสดงออกให้รับรู้ถึง ความสุขของสัตว์ป่า
4. นาย นูวา	- ปลุกข้าว ปลุกผักและเลี้ยงวัว ควายมาแต่เด็ก - ขายควายเบิกนาเรามาเพราะ ขายควาย - ข้าวผัก ไม่มีการซื้อขายกัน เพียงแต่วัวและควายเท่านั้นที่ ซื้อขายกัน - ใช้ระบบลงแขก เขาวน ผู้ใหญ่ หญิง ขายทำงานด้วยกัน - สามารถเลี้ยงดูลูก หลานได้ไม่ถึง	- การเกษตรผสมผสาน ทุกอย่างเป็นไปตาม วงจรธรรมชาติ ผลเสีย ผลเสียแทบไม่มี เพียงแต่บางปีผลผลิต ข้าวไม่พอกินเท่านั้น	- การเกษตรแบบใหม่ ได้ เงินดี แต่ต้องลงทุนมาก - ทำให้ลูกหลานเป็นหนี้ เป็นสิน	ได้เงินมาก รวดเร็ว สะดวกสบาย ผลเสีย - ทำลายธรรมชาติ -ไม่มีเวลามาหากันพูดคุย กันไม่มีเวลาปลุกข้าว ดูแลข้าว		ได้สัมผัสกลิ่นหอมของ ธรรมชาติ จากกลิ่นนี้ทำ ให้ตระหนักรู้ว่าขาด ธรรมชาติแล้วมนุษย์จะ ไม่มีความสุข

ผู้ให้ข้อมูล	ระบบการผลิตแบบเดิม	ผลดี/เสีย	ระบบการผลิตแบบใหม่	ผลดี/เสีย	แนวทางแก้ไข)	การไตร่ตรอง/ (ภาคปฏิบัติ)
	ขนาดตายและที่สำคัญไม่มี หนี้สิน สบายใจ					
5. นายบุญมี	1. มีการปลูกผสมเมล็ดพันธุ์พืช กับข้าวในไร่เช่น ผักกาด ผือก มัน พริก ผักชี มะเขือ ฟักทอง ถั่ว ฯลฯ	ข้อดี 1. มีพืชผักสวนครัวไว้ บริโภคที่หลากหลาย ในพื้นที่ทำกินพื้นที่ เดียว 2. ประหยัดค่าใช้จ่ายใน ครัวเรือน 3. สร้างทุนในครัวเรือน 4. ผลิดอาหารที่ปลอด สารพิษ 5. ระบบการผลิต ดังกล่าวไม่ทำลาย ระบบนิเวศ ข้อเสีย 1. วิธีการผลิตดังกล่าว ไม่ทันต่อระบบการผลิต แบบเชิงเศรษฐกิจ	1. มีการใช้สารเคมีและยา ฆ่าแมลงในสวนในไร่และ ในนา 2. ใช้พื้นที่เดิมในการปลูก พืชและผลิตพืชผล ทาง การเกษตร	ข้อดี 1. ประหยัดแรงและเวลา 2. ไม่เสียค่าจ้าง(ค่าแรง) ข้อเสีย 1. ทำให้พืชผลในพื้นที่ เกษตรได้รับสารพิษ 2. ผู้บริโภคได้รับสารพิษ 3. พืชบางชนิดสูญเสียพันธุ์ 4. ดินเสียเนื่องจากไม่ได้ รับการพักฟื้น 5. เกิดการสูญเสียพันธุ์ของ พันธุ์สัตว์ป่า		การดำรงชีวิตแบบ แบ่งปันและเอื้อ ผลประโยชน์ต่อกันเป็น การมอบชีวิตให้ซึ่งกัน และกันระหว่างคน สัตว์ และธรรมชาติ
6. นายสุชาติ	ปลูกข้าว เลี้ยงวัวควาย - ปลูกใบชา	- เป็นวิถีอาชีพ ธรรมชาติ - ทำกินเอง - ร่วมกันทำนา ทำไร่	- การผลิตแบบใหม่จะไม่ ยั่งยืน - มีหนี้สิน - ทำลายธรรมชาติ - ทำลายระบบนิเวศ			เมื่อเห็นคนกวาดข้าวแล้ว ได้ทำให้ตระหนักรู้ว่า “ข้าวมีขวัญ ข้าวมีชีวิต” และข้าวมอบชีวิตให้กับ มนุษย์
7. นายสุคำ	1. มีการปลูกผสมเมล็ดพันธุ์พืช กับข้าวในไร่					ธรรมชาตินั้นขาดมนุษย์ ได้แต่มนุษย์นั้นขาด

ผู้ให้ข้อมูล	ระบบการผลิตแบบเดิม	ผลดี/เสีย	ระบบการผลิตแบบใหม่	ผลดี/เสีย	แนวทางแก้ไข)	การเฝ้าระวัง/ (ภาคปฏิบัติ)
	2. พื้นที่ทำกินในไร่อุดมสมบูรณ์ ด้วยพันธุ์สัตว์ป่าและอาหารที่ หลากหลาย 3. ไม่มีการใช้สารเคมี					ธรรมชาติแล้วอยู่ไม่ได้
8.นายคำปัน						ผลประโยชน์ที่มนุษย์ ได้รับจากธรรมชาติคือ “ชีวิต” แต่ผลกระทบที่ ธรรมชาติได้รับจาก มนุษย์นั้นคือ “ความ ตาย”

จากตารางที่ 6 พบว่า การผลิตแบบเดิม คือ วิธีการผลิตที่เป็นวิถีแห่งวัฒนธรรมของชาวบ้าน ก่อนที่จะมีการเตรียมพื้นที่ปลูกพืชผลแล้วเข้าไปสู่กระบวนการผลิตต่าง ๆ นั้น วิธีการหรือขั้นตอนการผลิตแบบเดิมมีดังต่อไปนี้คือ

1. “ดูล่า” Doo laf ภาษาปกาเกอญอ(กะเหรี่ยง) ซึ่งแปลว่า ขั้นตอนหรือวิธีการเสี่ยงทายที่ดินทำกิน ก่อนลงมือทำการเพาะปลูก
2. “ทีแพะ” Hti hpaiv ภาษาปกาเกอญอ ซึ่งแปลว่า ฟันไร่(ถางไม้ทำไร่)
3. “วะเมโต” Wa meij to ภาษาปกาเกอญอ ซึ่งแปลว่า ทำแนวกันไฟ
4. “ซูเคอะ” Hsoo qu ภาษาปกาเกอญอ ซึ่งแปลว่า เผาไร่(เผาเศษไม้ใบหญ้า)
5. “โกเคอะ” Goj qu ภาษาปกาเกอญอ ซึ่งแปลว่า เก็บกวาดเศษไม้ใบหญ้าในไร่
6. “ซูปือ” Soof bu ภาษาปกาเกอญอ ซึ่งแปลว่า ปลูกข้าว (หยอดข้าวไร่)พร้อมทั้งเมล็ดพันธุ์พืชต่างๆ ไม่ต่ำกว่า 30 ชนิดในพื้นที่ไร่เดียวกัน

ผลดีที่เกิดขึ้นจากวิถีชีวิตการผลิตแบบเดิมของชาวบ้านในสมัยก่อนทำให้เห็นวงจรการผลิตที่เอื้อผลประโยชน์ต่อกันและกันภายในตัวของมันเอง อาทิเช่น (1) การบำรุงพืชทางการเกษตรของชาวบ้านจะไม่ใช้ปุ๋ย แต่จะอาศัยธาตุจากที่ถูกเผาจากการเตรียมพื้นที่ไร่ (2) ดินไม่เสีย เพราะระบบการเตรียมพื้นที่เพาะปลูกของชาวบ้านไม่มีการใช้ยาเคมี ปุ๋ยเคมี และสารพิษ แต่ชาวบ้านจะกำจัดวัชพืชด้วยตัวเองโดยใช้ Hklaf “คล๊ะ” ภาษาปกาเกอญอ ซึ่งแปลว่า “มีดตายหญ้า” เป็นเครื่องมือที่ถางหญ้าไม่ทำลายหน้าดินและไม่ทำลายที่อยู่ของสัตว์ที่อาศัยอยู่ในดินและ (3) สร้างความสมบูรณ์ให้กับธรรมชาติด้วยวิธีการที่เรียกว่า “หมุนเวียน” เป็นวิธีการพักฟื้นความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติที่ไม่ทำลายระบบนิเวศโดยใช้สารเคมี (4) มีพืชผักสวนครัวบริโภคที่หลากหลายประหยัดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนและผลิตอาหารปลอดสารพิษ ส่วนผลเสียคือ ข้าวไม่พอกินและมีเสียงสะท้อนว่าเป็นไร่เลื่อนลอย ไม่ทันต่อระบบเกษตรเชิงพาณิชย์ นี่คือการเสี่ยงสะท้อนจากสังคมภายนอกที่ไม่เข้าใจในวิถีการผลิตของชุมชนปกาเกอญอ (5) วิธีการผลิตแบบเดิมคำนึงถึงการให้คุณค่า ความหมาย ความเชื่อในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเคารพรู้คุณค่า

4.1 การผลิตแบบใหม่

ส่วนการผลิตแบบใหม่ผลดีที่ได้รับคือ การผลิตที่ประหยัดเวลา ประหยัดแรงงาน สะดวก รวดเร็ว ใช้เทคโนโลยีช่วย ผลผลิตได้มาตรฐานและมีรายได้มากขึ้น ผลเสียคือจากการทำเกษตรพาณิชย์ทำให้เกษตรกรหันมาใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้า ยาฆ่าแมลงเพื่อบรรเทาแรง กำลังของตนเอง ให้สะดวก รวดเร็วขึ้น ทำให้เกิดน้ำเสีย น้ำที่กลายเป็นสารพิษส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตในน้ำ ดินเสียที่เกิดจากใช้สารเคมีเกินปริมาณ ทำลายจุลทรีย์ พร้อมทั้งสัตว์และสิ่งมีชีวิตเล็กๆในดิน และการใช้ซ้ำพื้นที่เดิม ทำให้หน้าดินไม่ได้พักฟื้น พืชบางชนิดเกิดการสูญเสียพันธุ์ เพราะการใช้สารเคมีดังกล่าว ทำลายระบบวงจรการเจริญเติบโตของพืช ขณะเดียวกันอากาศเสียอากาศเป็นพิษจากการใช้สารเคมีดังกล่าว ทำให้คน สัตว์และสิ่งมีชีวิตอื่นๆได้รับสารพิษเข้าไปในระบบทางเดินหายใจ อีกทั้งอากาศที่เป็นพิษได้ก่อให้เกิดสภาวะอากาศที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและส่งผลกระทบต่อสุขภาพและการสูญเสียพันธุ์ของพืชและสัตว์บางชนิด อาหารไม่ปลอดภัย สุขภาพเสีย

การไตร่ตรองรำพึงภาวนาถึงวิถีชีวิตจากเดิมสู่วิถีการผลิตเชิงพาณิชย์ที่ใช้สารเคมีทำให้เขาพบดังนี้ นายอนุได้แบ่งปันว่า “ได้เห็นถึงความเขี้ยวขีของป่าธรรมชาติ เห็นท้องฟ้าที่สะอาดโปร่งใส” นายตีแอเล่าว่า “ได้สัมผัสถึงลมพัดว่ามีความเย็นและได้รับอากาศที่บริสุทธิ์” นายคะแซบอกว่า “ได้ยินเสียงของนกร้อง ได้ยินเสียงของสัตว์ร้องเหมือนเสียงดนตรี จากเสียงดังกล่าวแสดงออกให้รับรู้ถึงความสุขของสัตว์ป่า” นายนูาแบ่งปันว่า “ได้สัมผัสกลิ่นหอมของธรรมชาติ จากกลิ่นนี้ทำให้ตระหนักรู้ว่าชาติธรรมชาติแล้วมนุษย์จะไม่มี

ความสุข” นายบุญมีแบ่งปันว่า “การดำรงชีวิตแบบแบ่งปันและเอื้อผลประโยชน์ต่อกัน เป็นการมอบชีวิตให้แก่กันและกันระหว่างคน สัตว์และธรรมชาติ” นายสุชาติกล่าวว่า “เมื่อเห็นคนนวดข้าวแล้ว ได้ทำให้ตระหนักรู้ว่า ข้าวมีขวัญ ข้าวมีชีวิต และข้าวมอบชีวิตให้กับมนุษย์” นายสุคำบอกว่า “ธรรมชาติชาดมนุษย์ได้ แต่มนุษย์ขาดธรรมชาติเราอยู่ไม่ได้และยังกล่าวต่อว่า ผลประโยชน์ที่มนุษย์ได้รับจากธรรมชาติคือชีวิต แต่ผลกระทบที่ธรรมชาติที่ได้รับจากมนุษย์คือความตาย”

การไตร่ตรองรำพึงภาวนาเป็นการเผชิญหน้ากับธรรมชาติที่ให้อชีวิตชุมชนขุนอมลองมายาวนาน ชีวิตที่ชุมชนกำลังทรยศด้วยการทำลายจากสารเคมีเพื่อมุ่งผลิตผลประโยชน์อย่างเดียว เป็นการไตร่ตรองจากชีวิตคนสู่ธรรมชาติและจากธรรมชาติสู่ชีวิตคน ในวิธีการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน การก้าวข้ามจากวิธีการผลิตแบบเดิมสู่วิธีการผลิตแบบใหม่ที่ใช้สารเคมี ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้า ที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อดิน น้ำ ป่าชีวิตมนุษย์และสัตว์ เกิดการผลิตอาหารที่ไม่ปลอดภัย ชาวบ้านขุนอมลองมีความรู้สึกสำนึกและโยยหาความสุขของชีวิตจากการหวนกลับ U-turn ไตร่ตรองรำพึงภาวนาต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ที่เคยอยู่อย่างสงบสันติ ปลอดภัยและให้ทุกคนมีชีวิตอยู่มายาวนานหลายชั่วอายุคน แต่ปัจจุบัน ชีวิตเหล่านั้นกำลังถูกกระทำที่ค่อยๆ นำไปสู่ความตายโดยคนในชุมชนเอง ที่ชุมชนสำนึกว่าต้องให้ลูกหลานได้เรียนรู้สืบทอดภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของชาวบ้านแบบเดิม ลดการใช้สารเคมีพร้อมหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ที่เป็นมิตรกับธรรมชาติแทน

4.2 การหาแนวทางแก้ไข

ชุมชนขุนอมลองเมื่อเห็นสภาพปัญหาและผลเสียในวิธีการเกษตรเชิงพาณิชย์จากการไตร่ตรองชีวิตที่เกิดขึ้นแล้ว จึงได้หาแนวทางแก้ไขปัญหาโดยมีความมุ่งหวังที่จะให้ลูกหลานของชุมชนได้เรียนรู้ภูมิปัญญาและวิธีการผลิตแบบเดิมที่ไม่ใช้สารเคมี เพราะตระหนักในความปลอดภัยเรื่องอาหารและการมีชีวิตร่วมกันระหว่างคนธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุด การหาแนวทางแก้ไขด้วยการปลูกจิตสำนึกความสัมพันธ์กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เป็นฐานที่จำเป็น โดยการทำการไตร่ตรอง รำพึงภาวนาและการเสวนาวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันเพื่อหาทางออก ผลการรำพึงภาวนาในไร่ข้าวและการทำการเจาะลึกปัญหา (Focus group) มีดังนี้

4.3 การรำพึงภาวนาในไร่ข้าว

ทีมวิจัยพื้นที่ร่วมกับทีมพี่เลี้ยงจากส่วนกลางได้มาถึงที่ไร่ข้าว มีกลุ่มชาวบ้านกำลังลงแขกนวดข้าวด้วยกัน เด็กและเยาวชนประมาณ 30 คนต่างช่วยกันเก็บฟ่อนข้าวมารวมกันไว้ที่ลานนวดข้าว ท่ามกลางแดดที่ค่อนข้างร้อนมาก เมื่อนวดข้าวได้ประมาณ 15 นาทีจากนั้นต่างคนต่างวิ่งหาร่มไม้เพื่อหลบแดด โชคดี มีกอดต้นกล้วยที่อยู่กลางไร่และทุกคนมารวมกันได้เงาต้นกล้วย จากนั้น บาทหลวงนิพนธ์ได้มาร่วมวงได้ร่มเงาต้นกล้วยและถามเด็ก เยาวชนว่า ทำไมพวกเรามารวมกันที่ใต้ต้นกล้วย ได้รับคำตอบว่าเพราะว่ามันร้อน ซึ่งพอได้ยินคำตอบว่า ใต้ต้นกล้วยให้ร่มเงาและเย็นสบาย ดังคำกล่าวในบท “ธา” ว่า ท้องฟ้าจะร้อนระอุ ฝนดินจะแห้งแล้ง แต่ต้นกล้วยเท่านั้นที่จะให้ร่มเย็นและความชุ่มชื้นได้ โดยอาศัยเหตุการณ์นี้ บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหารได้ขอให้ชาวบ้าน เด็ก เยาวชนนั่งเป็นวงกลมได้ร่มเงาของกอดต้นกล้วย ให้พวกเขา นั่งหลับตา รำพึงภาวนาท่ามกลางธรรมชาติโดยให้เวลาประมาณ 5 นาที จากนั้นขอแต่ละคนแบ่งปันว่า ขณะที่เรานั่งเงียบ รำพึงภาวนานั้น เราได้ยินเสียงอะไร เสียงเหล่านั้นบอกเราเกี่ยวกับอะไร เราารู้สึกอย่างไร เด็ก เยาวชนได้สะท้อนว่าได้ยินเสียงลมพัดและมีลมพัดทำให้เย็นสบาย ได้ยินเสียงนวดข้าวของผู้ใหญ่ในลานนวดข้าว ท่ามกลางแดดร้อนจัด รู้สึกว่าเกษตรกรทำงานหนักเพื่อผลิตข้าวที่เรากิน ได้ยินเสียงนกร้องและบินไปมา รู้สึกว่านกมีอิสระบินไปมาได้ไม่ได้ทำมาหากิน แต่มีอาหารกินทุกวัน เพราะธรรมชาติเลี้ยงดู แต่หากมนุษย์ทำลายธรรมชาติ นกเหล่านั้นและสิ่งมีชีวิตอื่นๆจะอยู่ลำบาก

ในกลุ่มที่มาร่วมรำพึงภาวนามีประมาณ 30 คนมีทั้งเด็ก เยาวชน ผู้ใหญ่ ซึ่งส่วนใหญ่ ได้แบ่งปันความรู้สึกที่ได้สัมผัสกับธรรมชาติออกมาคล้ายๆกัน คุณพ่อนิพนธ์ (บาทหลวง) เสริมว่า การที่เราสามารถนั่งกลองไร่ข้าวได้ทีนี้ถึง 2 ชั่วโมง เพราะเราอาศัยร่มเงาของต้นกล้วย หากไม่มีต้นกล้วยที่เจ้าของไร่ปลูกไว้ เราคงนั่งได้ไม่ถึง 10 นาที ฉะนั้น เราต้องขอบคุณต้นกล้วยที่เป็นร่มเงาให้เรา นี่คือน้ำพระทัยที่พระเจ้าทรงประทานมาให้เราได้บอกไว้ในสมณสาส์น “สรรเสริญพระเจ้า” ว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีความสัมพันธ์กัน (Inter-relational) และต้องอาศัยซึ่งกันและกัน (Inter-connectedness)

การรำพึงภาวนาและการไตร่ตรองชีวิตมันแสดงให้เห็นถึงมิติความสัมพันธ์ของการรู้คุณค่าต่อธรรมชาติที่เป็นผู้ให้ชีวิตและการพึ่งพาแก่มนุษย์ มนุษย์ไม่ได้เป็นเจ้านายเหนือธรรมชาติ แต่เป็นผู้อาศัยธรรมชาติในการมีชีวิตอยู่ที่ต้องขอบคุณดูแลรักษาเพื่อการมีชีวิตต่อคนรุ่นหลังที่เกิดมา

4.4 การทำ Focus Group

อันเนื่องมาจากการจัดเวทีวิเคราะห์ปัญหาและการเสริมมิติจิตวิญญาณทางความเชื่อศาสนาโดย บาทหลวงนิพนธ์ เทียนนิหาร ผู้อำนวยการฝึกอบรมและวิจัยศาสนาวัดธรรมชุมชน เมื่อวันที่ 31 ตุลาคมและวันที่ 1 พฤศจิกายน 2558 พบว่าในกลุ่มคนรุ่นกลางและรุ่นใหม่ ความเชื่อและการปฏิบัติพิธีกรรมแบบเดิมค่อยๆเลือนหายไป เนื่องจากขาดการสืบทอดทั้งในรูปแบบที่เป็นพิธีกรรมในไร่ ในนาและรูปแบบของการอบรมสั่งสอนลูกหลาน การจัดเวทีในการทำ Focus group เมื่อวันที่ 14-15 เดือนมกราคม 2559 ได้กระตุ้นให้ชุมชนขุนอมลองเห็นความสำคัญของความเชื่อและพิธีกรรมที่ต้องมาปฏิบัติในวิถีชีวิตและมีความจำเป็นที่ต้องมีการสืบทอดให้กับคนรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง

ปัจจุบัน ได้มีชาวบ้านขุนอมลองหลายครอบครัวได้ประยุกต์พิธีกรรมทางศาสนาคริสต์ ที่เคยสวดภาวนาแต่เพียงในโบสถ์ ได้มาสวดภาวนาในนาในไร่ของตนเองมากขึ้นและในการประชุมวางแผนพัฒนาแหล่งต้นน้ำขุนอมลอง เมื่อวันที่ 15 เดือนมกราคม 2559 ในที่ประชุมได้มีการหารือกันที่จะขอเชิญบาทหลวงคาทอลิกมาร่วมทำพิธีบูชาขอบพระคุณพระเจ้าร่วมกับชาวบ้านขุนอมลองและหมู่บ้านใกล้เคียงที่ป่าต้นน้ำขุนอมลอง เมื่อวันที่ 23 เมษายน 2559 ทราบจากผู้นำสวดของบ้านขุนอมลองว่า ยังตกลงกับหมู่บ้านใกล้เคียงไม่ได้เรื่องของการแบ่งเขตและการทำพิธีบูชาขอบพระคุณพระเจ้าและบวชป่า ฉะนั้นแผนที่จะใช้พิธีกรรมทางความเชื่อในการฟื้นฟูป่าต้นน้ำยังไม่สามารถทำได้ในปีนี เนื่องจากชาวบ้านเชื่อว่าเมื่อทำพิธีบูชาขอบพระคุณพระเจ้าและพิธีบวชป่าแล้วจะมาแต่ต้องหรือทำอะไรไม่ได้แล้วในบริเวณที่ทำพิธีบูชาขอบพระคุณพระเจ้าหรือพิธีบวช จึงจำเป็นต้องพิจารณาและทำประชาคมติและกำหนดเขตพื้นที่ทำกินของแต่ละหมู่บ้านให้เรียบร้อยก่อน

ประเด็นของการสร้างอาชีพทางเลือกใหม่ให้กับหมู่บ้านขุนอมลองนั้นมีความเป็นไปได้ในการที่จะฟื้นฟูสวนชาที่ทุกครอบครัว (25 ครอบครัว) มีอยู่แล้วในป่าและเป็นต้นชาที่ขึ้นโดยธรรมชาติ เพียงแต่ต้องดูแลรักษาและตกแต่งกิ่งเท่านั้น นายสุคำ สำนวนาเว อายุ 54 ปีกล่าวว่า “ผมเติบโตมาจากสวนชาที่นี่แหละครับและน้องผมที่เรียนจบปริญญาตรีเพราะชา(เมี่ยง) พ่อผมเป็นคนเก็บใบชาทำเป็นเมี่ยงทองขายซื้อข้าวและส่งน้องเรียน การทำใบชาทองขายจะมีรายได้ไม่น้อย แต่เก็บใบได้และขายได้เกือบตลอดปีและที่สำคัญไม่ทำลายสภาพแวดล้อม ปัจจุบัน ขุนอมลองเกือบทุกครอบครัวยังมีส่วนชาในป่าและพืชเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้นมาอีกชนิดหนึ่งคือ กาแฟ ชาวบ้านเกือบครึ่งหนึ่งของหมู่บ้านยังมีส่วนกาแฟที่ส่งเสริมโดยโครงการหลวงและทั้งชาและกาแฟมีรสชาติดีกว่าที่อื่นด้วย” นายอนุภา.....กล่าวว่า “ปัจจุบันถ้าเป็นเมี่ยงทอง ยังมีตลาดอยู่ที่ตลาดอำเภอแม่แจ่ม อมก้อยจอมทอง ฮอดและแม่ออน ราคาเม็ดละ 25 บาท แต่ในอนาคตต้องแปรรูปเป็นชาแห้งเพื่อให้มีตลาดที่กว้างขึ้น”

ปี (2559) เนื่องจากภัยแล้งหนัก ป่าต้นน้ำหลายพื้นที่มีสวนชาถูกไฟป่าไหม้และต้นชาก็ถูกไฟไหม้บางส่วน อย่างไรก็ตามหากจะฟื้นฟูสวนชา จำเป็นที่ต้องช่วยกันดูแลไฟป่าและทำแนวกันไฟโดยเฉพาะช่วงฤดูแล้ง

ในการร่วมคิดแก้ปัญหาโดยมีฐานความเชื่อศาสนาเป็นแกนหลักของกรเสวนากับชุมชนมองเห็นต้นทุนที่มีอยู่ในชุมชนได้แก่สวนเมี่ยงที่เป็นพืชสวนอยู่กับธรรมชาติและเลี้ยงผู้คนมายาวนาน ที่หากมีการฟื้นฟูแปรสภาพใหม่ก็สามารถหาตลาดได้ รวมทั้งกาแพที่โครงการหลวงมาส่งเสริมให้ปลูกด้วย ที่น้ำชาและกาแพเป็นที่นิยมของผู้บริโภคในยุคนี้ผู้ที่ต้องช่วยกันดูแลรักษากันใหม่

4.5 การทัศนศึกษาดูงาน

สรุปบทเรียนจากการไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับการผลิตพืชผักอินทรีย์ที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้

จากการไปศึกษาดูงานมหกรรมเกษตรอินทรีย์ระดับชาติ ณ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ทำให้นักวิจัยจากทีมขุนอมลองได้เรียนรู้และรับรู้ถึงเรื่องการทำการเกษตรอินทรีย์ การผลิตเมล็ดพันธุ์อินทรีย์ ซึ่งเป็นการผลิตที่เกษตรกรเองเห็นและเข้าใจว่าผลสัมฤทธิ์ที่ออกมาเป็นนเป็นการทำการเกษตรที่เป็นมิตรต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นระบบการผลิตการเกษตรที่ให้คุณค่าที่ครบวงจรของสิ่งแวดล้อมเช่น ดิน น้ำ อากาศ และจุลินทรีย์พร้อมทั้งสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กที่อาศัยอยู่ในดินด้วย จากการออกไปศึกษาดูงานในครั้งนี้จึงทำให้ทีมวิจัยได้มองเห็นถึงคุณค่าและความหมายของความศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ในดิน น้ำ ป่า หรือที่ภาษาเกษตรระบบสมัยใหม่เรียกต่างออกไปอีกอย่างหนึ่งว่า “เกษตรวัฒนธรรม” คือเป็นการทำการเกษตรที่มีการให้คุณค่าความหมายพร้อมทั้งมีจิตวิญญาณในการสร้างสำนึกต่อคุณค่าทางธรรมชาติที่ไม่ทำลายระบบสิ่งแวดล้อม

นักวิจัยทีมบ้านขุนอมลอง ได้สรุปบทเรียนพร้อมทั้งส่งทอดความรู้และประสบการณ์จากการไปศึกษาดูงานที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้ในหัวข้อ “มหกรรมเกษตรระดับชาติ” ได้ตามหัวข้อดังต่อไปนี้คือ (1) เรียนรู้เกี่ยวกับระบบการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ (2) การผลิตเมล็ดพันธุ์พืชอินทรีย์ และ (3) การผลิตปุ๋ยชีวภาพ ที่ระบบการผลิตทั้งสามนี้มีรายละเอียดของเนื้อหาดังต่อไปนี้

4.5.1. ความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์

เกษตรอินทรีย์คือ การทำการเกษตรด้วยหลักธรรมชาติบนพื้นที่การเกษตรที่ไม่มีการใช้สารเคมี ไม่มีสารพิษที่ตกค้างและหลีกเลี่ยงจากการปนเปื้อนของสารเคมีทางดิน ทางน้ำ และทางอากาศเพื่อส่งเสริมความอุดมสมบูรณ์ของดินความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศน์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมให้กลับคืนสู่สมดุลธรรมชาติโดยไม่ใช้สารเคมีสังเคราะห์หรือสิ่งที่ได้มาจากการตัดต่อพันธุกรรม ใช้ปัจจัยการผลิตที่มีแผนการจัดการอย่างเป็นระบบในการผลิตภายใต้มาตรฐานการผลิตเกษตรอินทรีย์ให้ได้ผลผลิตสูงสุดด้วยคุณค่าทางอาหารและปลอดภัยโดยมี ต้นทุนการผลิตต่ำเพื่อคุณภาพชีวิต และเศรษฐกิจพอเพียง

4.5.2 ความรู้จากการไปศึกษาดูงานสามารถนำไปสร้างให้เกิดประโยชน์ต่างๆดังต่อไปนี้

เนื่องจากหมู่บ้านขุนอมลองมีลักษณะภูมิประเทศที่มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาที่อยู่ในเขตป่าสงวนอันเป็นที่ราบระหว่างภูเขาโดยมีภูเขาล้อมรอบและมีแม่น้ำ ลักษณะหมู่บ้านขุนอมลองมีพรรณไม้ที่ผสมผสานกันอยู่ทั้งป่าเต็งรังและเป็นป่าเบญจพรรณ คือลักษณะหมู่บ้านมีสภาพที่ค่อนข้างลาดชันสูง เป็นดินลูกรังที่มีหินโผล่แล้วมีพรรณไม้ทั้งสองชนิดอยู่อาศัยร่วมกัน

ดังนั้น ด้วยทัศนียภาพและภูมิประเทศที่ยังคงมีความเจริญที่ค่อนข้างสมบูรณ์ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาเรียนรู้งานด้านการผลิตเกษตรอินทรีย์ การผลิตเมล็ดพันธุ์พืชอินทรีย์ และการทำปุ๋ยหมักเพื่อบำรุงส่งเสริม

ผลผลิตที่ได้ปลูกไว้ยังเป็นมิตรกับองค์รวมของระบบนิเวศ กรอบความคิดในระบบการผลิตดังกล่าวจึงมีความเหมาะสมที่จะสร้างระบบการผลิตเกษตรอินทรีย์ (เกษตรวัฒนธรรม) อีกทั้งเป็นทิศทางที่ถูกต้องที่จะเป็นการรักษา อนุรักษ์ และเพิ่มความสมบูรณ์ของระบบธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่ได้ถูกทำลายลงไปในนั้นกลับมาคงสภาพความสมบูรณ์เหมือนเดิม ด้วยเหตุนี้ที่มิวิจัยขุนอมลองจึงมีความเห็นว่าการผลิตในรูปแบบเกษตรอินทรีย์หรือในภาษาของการทำการเกษตรในสมัยใหม่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เกษตรวัฒนธรรม” จึงเป็นช่องทางและหนทางที่จะสร้างความสมบูรณ์ของธรรมชาติและระบบนิเวศให้กลับมามีความสมบูรณ์เหมือนเดิมใหม่โดยการใช้หลักของการผลิตแบบอินทรีย์ทั้งที่อยู่ในรูปแบบสาธิตและในรูปแบบของภูมิปัญญาชาวบ้าน รูปแบบการผลิตและวิถีชีวิตที่อยู่ในการทำมาหากินของชาวบ้านนั้นสามารถทำการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพความสมบูรณ์ของธรรมชาติป่า ดิน น้ำ อากาศ และระบบนิเวศได้ดังต่อไปนี้

4.5.3 รูปแบบการผลิตปลอดสาร (เกษตรอินทรีย์) และวิถีชีวิตการทำมาหากินของชาวบ้านที่ออกมาในเชิงอนุรักษ์

1. อนุรักษ์ และปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมให้สมบูรณ์ ทำให้ห่วงโซ่อาหารที่ถูกทำลายไปโดยสารเคมี จะได้ค่อยๆกลับฟื้นคืน ทำให้ประชาชนมีอาหารที่เกิดจากธรรมชาติ เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา กบ เขียด นก ฯลฯ ในอนาคต
 2. ลดต้นทุนการผลิต ทำให้เกษตรกรได้กำไรมากขึ้น เกษตรกรที่ยากจนสามารถปลดปล่อยหนี้สินให้ลดลงและหมดไปได้
 3. ผลผลิตขายได้ราคาสูงกว่าผลผลิตจากการใช้สารเคมีทั้งในตลาดต่างประเทศและในประเทศ ประมาณร้อยละ 10-30 ประสิทธิภาพการผลิตต่อพื้นที่เพิ่มมากขึ้นในระยะยาว เพราะดินได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง
 4. ผลผลิตปลอดภัยต่อผู้บริโภค ทำให้อัตราการป่วยไข้และเสียชีวิตของประชาชนทั้งประเทศลดจำนวนลง และประชาชนมีสุขภาพพลานามัยดีขึ้น ทำให้รัฐสามารถประหยัดเงินงบประมาณในการรักษาพยาบาลลงได้มาก
 5. ชุมชนสามารถลดการนำเข้าปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดศัตรูพืชลงได้คิดเป็นมูลค่าไม่ต่ำกว่าปีละ 30,000 บาท เป็นการช่วยประหยัดเงินและสามารถสร้างงานและรายได้ในส่วนนี้ให้กับชาวบ้านที่ผลิตปุ๋ยชีวภาพ และสารธรรมชาติกำจัดศัตรูพืชขึ้นทดแทนได้อีกด้วย
 6. แก้ไข ปัญหาการส่งออกสินค้าการเกษตรของชาวบ้านที่มีสารเคมีที่เป็นพิษเจือปนแล้วถูกนายทุนและพ่อค้าคนกลางเอาเปรียบเรื่องการผลิต การค้าขาย และการนำส่งออก หากชาวบ้านปรับเปลี่ยนมาใช้ในการผลิตโดยวิธีเกษตรอินทรีย์จะทำให้ชุมชนสามารถส่งออกสินค้าการเกษตรได้มากขึ้น ทั้งปริมาณและมูลค่า
 7. ช่วยลดภาระงบประมาณของหมู่บ้าน ชุมชน อำเภอ จังหวัด และระดับประเทศในการดำเนินการควบคุมตามกฎหมายและตรวจวิเคราะห์สารพิษตกค้างในผลผลิตการเกษตรลงได้คิดเป็นมูลค่าปีละหลายพันล้านบาท
- จากบทเรียนรู้ที่ไปศึกษาดูงานผนวกกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีวิธีการผลิตสัมพันธ์กับการดูแลรักษาธรรมชาติดิน น้ำ ป่า สัตว์ได้ดินและอื่นๆ ที่ผสมกันได้ ทั้งให้พบแนวทางทางเลือกใหม่ในการทำเกษตรผลิตอาหารที่ปลอดภัยทั้งยังไม่ทำลายระบบนิเวศด้วย

ตอนที่ 5 การเปลี่ยนแปลงสู่การวางแผนทดลองปฏิบัติ

5.1 การวางแผนเชิงกลยุทธ์โดยใช้ SWOT

การวิเคราะห์ปัญหาเพื่อการวางแผนโดยใช้กระบวนการ SWOT

ทีมวิจัยแต่ละพื้นที่ได้ระดมความคิดในการค้นหาจุดแข็ง จุดอ่อนของตนเองพร้อมทั้งแสวงหาโอกาสในการแก้ไขจุดอ่อนและเสริมจุดแข็งที่มีอยู่ตลอดจนปัญหาอุปสรรคต่างๆที่พบเจอในชุมชนของตนเอง

หลังจากที่ได้มีการสรุปบทเรียนตั้งแต่การศึกษาสภาพปัญหา วิธีการผลิตที่เสริมไปสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ ความสัมพันธ์ ความเชื่อในวิถีชีวิตกับธรรมชาติ การดำรงอยู่ร่วมกันและการศึกษาหาความรู้จากภายนอกชุมชน การวิเคราะห์ชุมชนทั้งหมดพบว่า

จุดแข็ง (s)

ด้านสาธารณูปโภค

- มีถนน ไฟฟ้า โบสถ์ ร.ร แม่ฟ้าหลวง

ด้านประเพณี วัฒนธรรม ศาสนาเป็นหลักยึดถือปฏิบัติ

- ชุมชนยังมีประเพณีวัฒนธรรมและศาสนา
- ชุมชนยังคงมีวัฒนธรรมการช่วยเหลือกันในลักษณะที่เป็นการลงแขก

ด้านทรัพยากรธรรมชาติ

- มีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์เป็นถิ่นเกิดของต้นชา

ด้านสังคม

- ชุมชนส่วนใหญ่มีความสามัคคี
- ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน
- ชุมชนมีเครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน
- ชุมชนไม่มีการขายของมีนเมา
- ชุมชนมีผู้สืบทอดและรักษาที่เป็นภูมิปัญญาเช่นการรักษาแบบแผนโบราณ (สมุนไพร)

ด้านการเกษตรและเศรษฐกิจ

- ชุมชนมีพื้นที่ทำกินที่ถูกกฎหมายเกือบแทบทุกคนเฉลี่ย 4-5 ไร่ (ปี2558)
- ชุมชนเป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมต่อการทำการเกษตร เป็นพิเศษในเรื่องของกาแฟและใบชา
- ชุมชนมีเครือข่ายการสร้างรายได้ให้กับตัวเองเช่น กลุ่มสตรีที่มีผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับการทอผ้า
- ชุมชนมีข้าวที่พอกินกันทุกครอบครัว
- ยังมีเลี้ยงวัว ควายเป็นอาชีพดั้งเดิมของชุมชน ปัจจุบันราคาแพงมาก

จุดอ่อน (W)

ด้านการเกษตร

- ชุมชนมีการทำการเกษตรที่เป็นพืชเชิงพาณิชย์และไม่สามารถกำหนดราคาเองได้ทั้งนี้ไม่มีความรู้เรื่องตลาด
- ชุมชนมีการใช้สารเคมีในการผลิตพืชผลทางการเกษตรและส่งผลกระทบต่อสุขภาพและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อม

- การเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย ลดน้อยลง
- แหล่งอาหารธรรมชาติเริ่มหายไป

ด้านน้ำดื่มและน้ำทำการเกษตร

- ชุมชนมีน้ำอุปโภคและบริโภคที่ไม่เพียงพออันเนื่องมาจากการทำเกษตรเชิงพาณิชย์เพิ่มมากขึ้น

ด้านสังคม

- คนในชุมชนเริ่มมีปัญหาติดยาเสพติดที่มาจากเกี่ยวข้องกับบางส่วน
- เด็กรุ่นใหม่(เยาวชน)ออกจากหมู่บ้านเพื่อไปศึกษาและหางานทำในเมืองมากขึ้น

ด้านการสืบทอดวัฒนธรรม

- ชุมชนไม่มีการสืบทอดวัฒนธรรมในเรื่องของ นิทาน เรื่องเล่า บทลำนำ การจักสาน การทอผ้า ฯลฯ
- ชุมชนมีปัญหาด้านความชัดเจนที่ถูกต้องทางเขตหมู่บ้าน

โอกาส (O)

- โครงการหลวงจะเข้ามาส่งเสริมเรื่องกาแฟ
- ตลาดภายนอกมีความต้องการ วัว ควายมากขึ้น
- ตลาดภายในชุมชนมีความต้องการ ไก่ หมู
- ตลาดในและนอกชุมชนมีความต้องการด้านอาหารที่ปลอดภัยมากขึ้น
- มีเครือข่ายกองทุนข้าว
- โครงการทอผ้าราชินี
- วัดผาสัมนรณรงค์ส่งเสริมเกษตรอินทรีย์และเลี้ยงสัตว์

อุปสรรค (T)

- ยาเสพติด
- สุขภาพไม่ดี (โรคภูมิแพ้ มะเร็ง ฯลฯ)

ตารางที่ 7 ตารางแสดงจุดอ่อนจุดแข็ง อุปสรรคและโอกาสจากการทำ SWOT

S จุดแข็ง (พอใจ) - ชุมชนมีความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรมที่ดีงาม - ชุมชนยังมีภูมิปัญญาในการรักษาแบบแผนโบราณ (สมุนไพร) - มีป่ารอบชุมชนยังอุดมสมบูรณ์ - ในป่ามีสมุนไพรและต้นชาธรรมชาติ - ชาวบ้าน (ร้อยละ 24 ครอบครัว) มีสวนชาในป่า	จุดอ่อน (ไม่พอใจ) - ชุมชนไม่มีการสืบทอดความเชื่อ วัฒนธรรมสู่คนรุ่นใหม่ - ไม่มีการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการรักษาแบบโบราณ - มีเกษตรกรเชิงพาณิชย์มากขึ้นและมีผลกระทบต่อสุขภาพ - ชาวบ้านเลี้ยงวัว ควายน้อยลง - ชาวบ้านบางส่วนไม่สำนึกและไม่ให้ความร่วมมือ - ชุมชนไม่ได้พัฒนารูปแบบผ้าทอและการเพิ่มมูลค่า
โอกาส - โครงการหลวงส่งเสริมกาแฟรสชาติดี - บ้านขุนอมลองเป็นถิ่นใบชา - วัว ควายราคาดี ตลาดต้องการ - โครงการผ้าทอราชินีมีตลาดรองรับตลอด - วัดผาสัมณรังค์ส่งเสริมเกษตรอินทรีย์และเลี้ยงสัตว์	จุดเสี่ยง - เกษตรเคมีเพิ่มขึ้นและทำลายดิน น้ำ (W) - ชุมชนไม่สามารถกำหนดราคาเองได้ ไม่มีความรู้เรื่องตลาด (T) - เด็กรุ่นใหม่ออกจากชุมชนมากขึ้น
แผนการพัฒนาโครงการทดลองระยะที่ 2 1. โครงการส่งเสริมการปลูกผักปลอดสารเพื่อสุขภาพที่ดีของชุมชนขุนอมลอง (เกษตรกรเคมีส่งผลกระทบต่อสุขภาพ (W) + (O) ตลาดในและนอกชุมชนมีความต้องการด้านอาหารที่ปลอดภัยมากขึ้น (W+O)) 2. โครงการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์เพื่อสร้างรายได้และฟื้นฟูระบบนิเวศชุมชนขุนอมลอง (การเลี้ยงวัว ควาย น้อยลง + ตลาดมีความต้องการและราคาดีและวัว ควายกำหนดราคาเองได้ (W + O)) 3. โครงการฟื้นฟูและเพิ่มมูลค่าผ้าทอสตรีบ้านขุนอมลอง (ชุมชนไม่ได้พัฒนารูปแบบผ้าทอและการเพิ่มมูลค่า (W) และมีโครงการผ้าทอราชินี (O) = (WO)) 4. โครงการส่งเสริมการปลูกกาแฟและใบชาเพื่อสร้างอาชีพทางเลือกชุมชนขุนอมลอง (ป่าต้นน้ำอุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งของต้นชาธรรมชาติ (S) และ (O) โครงการหลวงส่งเสริมกาแฟรสชาติดี (S+O)) 5. โครงการสืบทอดความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมเพื่อการฟื้นฟูป่าต้นน้ำขุนอมลอง (ชุมชนยังคงมีความเชื่อที่เกี่ยวกับการดูแลรักษาธรรมชาติ (S) ขาดการอธิบายความหมายและการสืบทอดสู่คนรุ่นใหม่ (W) = (SW))	

5.2 การอธิบายการวิเคราะห์โดยใช้ SWOT

หลักการวิเคราะห์โดยตรวจสอบตนเองเปรียบเทียบกับสภาวะแวดล้อมภายนอกชุมชน ซึ่งสภาวะแวดล้อมภายนอก หมายถึง สภาพแวดล้อมที่ชุมชนไม่สามารถควบคุมได้ หรือไม่ได้เกิดจากตัวชุมชนเอง

- S เรามีจุดแข็งอะไรบ้างในชุมชน เช่น ชาวบ้านมีความสามัคคีกัน ช่วยเหลือแบ่งปันกัน เด็กรุ่นใหม่และเยาวชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ชุมชนมีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีสถานที่และปัจจัยพร้อมในการทำการเกษตร มีความรู้พื้นฐานจากภูมิปัญญา ฯลฯ

- W เรามีจุดอ่อนอะไรบ้างในองค์กร เช่น คนรุ่นใหม่ไม่สนใจวิถีชีวิตของชุมชน ขาดการสืบทอดภูมิปัญญา เยาวชนไม่เอาใจใส่ต่อชุมชนออกจากชุมชนไปทำงานในเมือง มีค่านิยมใหม่ที่เข้ายั่วและแทนที่วัฒนธรรมชุมชนและวิถีชีวิตเช่น โทรศัพท์มือถือ รถ และเกษตรเชิงพาณิชย์

- O จากสภาพแวดล้อมภายนอกอะไรบ้าง ที่เอื้อประโยชน์ให้ชุมชนเรา เช่น มีโครงการหลวงที่ส่งเสริมพืชเกษตรบางชนิด ชุมชนมีการยื่นอาชีพเสริมไว้อยู่เช่น มีการเลี้ยงสัตว์พื้นบ้าน ชุมชนยังมีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาเรื่องผ้าทอ เป็นต้น

- T จากสภาพแวดล้อมภายนอกอะไรบ้าง ที่เป็นอุปสรรคต่อชุมชน เช่น มีบริษัทนายทุนขนาดใหญ่ที่เข้ามาสร้างบทบาทด้านการเกษตรให้กับชาวบ้าน บริษัทผลิตสร้างวงจรการผลิตให้กับตัวเองโดยใช้ชาวบ้านเป็นเครื่องในการทำการเกษตรและกดค่าแรงและกดราคการผลิตตลาดของชุมชน เป็นต้น

ส่วนใหญ่สภาวะแวดล้อมภายนอกของชุมชนจะเกี่ยวกับ การถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุน การถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง จะมีปัญหาเรื่องเศรษฐกิจของชุมชนความมั่นคงและความยั่งยืนในการดำรงวิถีชีวิต รวมไปถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของชุมชน อีกทั้งยังส่งผลถึงสภาวะทางเศรษฐกิจในหมู่บ้านและชุมชนทั้งโดยตรงและโดยรอบ นอกจากนี้ชุมชนจะต้องจับสถานการณ์ภายนอกชุมชนให้ดี จุดแข็งบางเรื่องที่เคยเป็นจุดแข็ง เมื่อมีคู่แข่งมากขึ้น จุดแข็งก็อาจจะกลายเป็นจุดอ่อนได้เช่นกัน

ดังนั้น การทำ SWOT ควรใช้ทีมงานวิจัยทุกคนให้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างละเอียดครบถ้วนเท่าที่จะทำได้เพื่อที่จะนำประเด็นปัญหาของชุมชนต่างๆมาทำการวิเคราะห์ร่วมกันเกี่ยวกับแกนรากของปัญหาและสาเหตุที่เกิดขึ้นของปัญหา และรวบรวมจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรคทั้งหมดมารวมกันและต้องเปิดโอกาสให้ผู้เสนอ SWOT ให้เหตุผลและอธิบายสาเหตุว่าทำไมจึงให้หัวข้อนี้เป็นจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส หรืออุปสรรค จากนั้นให้ที่ประชุมชนซักถามและออกความเห็น แล้วใช้มติที่ประชุมเป็นการชี้ขาดว่าเห็นชอบหรือไม่ หรือจะเปลี่ยนเป็นประเภทอื่น นอกจากการ SWOT โดยวิเคราะห์ทีละด้านแล้ว ยังมีวิธีการ SWOT อีกแบบที่น่าสนใจ บางครั้งเราอาจจับคู่ทำการวิเคราะห์แบบนี้ได้

- SO วิเคราะห์พร้อมกันเลยว่า เรามีจุดแข็งอะไรและมีโอกาสอะไรที่สนับสนุนจุดแข็งนั้น เช่น การผลิตพืชเกษตรทางเลือกของชุมชนอะไรบ้างที่ชุมชนสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือทดแทนต้นทุนของการผลิตที่มีอยู่ในชุมชน หรือทรัพยากรมนุษย์ของชุมชนก็เป็นทุนหนึ่งในการผลิตเพื่อลดค่าใช้จ่ายเช่น วัฒนธรรมการเอามือของชุมชนในการช่วยเหลือกัน

- ST วิเคราะห์ว่าเรามีอุปสรรคอะไรบ้าง และเราจะสามารถใช้จุดแข็งแก้ไขอุปสรรคนั้นได้อย่างไรเช่น ชุมชนไม่จำเป็นต้องตามนายทุนเสมอไปในเรื่องของการผลิตและความมั่นคง หากชุมชนรู้จักที่จะใช้ภูมิปัญญาและปรีชาญาณในการทำมาหากินในวิถีชีวิตประจำวัน

- WO วิเคราะห์ว่า มีสภาพแวดล้อมภายนอกอะไรบ้างที่เอื้อโอกาสให้เราแล้ว แต่ถ้าเรายังมีจุดอ่อนอะไรที่จะทำให้เราฉกฉวยโอกาสนั้นไม่ได้

- WT วิเคราะห์ว่า มีสภาพแวดล้อมภายนอกอะไรบ้างที่เป็นอุปสรรคกับเราและยังกระทบกับจุดอ่อนของเราโดยตรงด้วย

จากการร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนได้ข้อสรุปร่วมกันที่จะวางแผนพัฒนาอาชีพซึ่งประกอบด้วย 5 โครงการดังนี้

1. โครงการส่งเสริมการปลูกผักปลอดสารเพื่อสุขภาพที่ดีของชุมชนขุนอมลอง
2. โครงการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์เพื่อสร้างรายได้และฟื้นฟูระบบนิเวศชุมชนขุนอมลอง
3. โครงการฟื้นฟูและเพิ่มมูลค่าผ้าทอสตรีบ้านขุนอมลอง
4. โครงการส่งเสริมการปลูกกาแฟและใบชาเพื่อสร้างอาชีพทางเลือกชุมชนขุนอมลอง
5. โครงการสืบทอดความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมเพื่อการฟื้นฟูป่าต้นน้ำขุนอมลอง

การปฏิบัติโครงการนี้เป็นรูปธรรมจะนำมาปฏิบัติ 4 โครงการ ส่วนโครงการที่ 5 มีการสืบทอดฟื้นฟูอยู่ในวิถีชีวิตความเชื่อที่ปฏิบัติในวิถีชีวิต

สรุปจุดแข็งของชุมชนได้แก่ด้านสาธารณูปโภค มีถนน ไฟฟ้า โรงเรียน ด้านประเพณีวัฒนธรรมศาสนาที่ชุมชนยังมีอยู่ ที่ช่วยเหลือกันในลักษณะลงแขก ความเชื่อในพระเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ เป็นถิ่นกำเนิดของต้นชา ด้านสังคมชุมชนส่วนใหญ่ยังมีความสามัคคีกันอยู่ มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน มีกลุ่มเครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน มีเครือข่ายกองทุนข้าวและ ไม่มีขายของมีนเมา มีการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเช่นการรักษาแบบแผนโบราณโดยใช้สมุนไพร ในด้านเศรษฐกิจชุมชนมีพื้นที่ทำกินที่ถูกกฎหมายเกือบทุกคนเฉลี่ย 4-5 ไร่ (2558) พื้นที่ที่มีความเหมาะสมกับการทำเกษตรเป็นพิเศษในเรื่องของการทำกาแฟและใบชา มีเครือข่ายการสร้างรายได้ให้กับตนเอง เช่นกลุ่มสตรีที่มีผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับการทอผ้า ชุมชนมีข้าวที่พอกินทุกคนครัว มีสัตว์เลี้ยง วัว ความเป็นอาชีพดั้งเดิม ปัจจุบันราคาแพง

ส่วนจุดอ่อน ชุมชนมีการทำเกษตรเชิงพาณิชย์ ใช้สารเคมีในการผลิตพืชผลทางการเกษตร ส่งผลกระทบต่อสุขภาพ การเลี้ยงสัตว์วัวควายมีน้อยลง แหล่งอาหารธรรมชาติเริ่มหายไป การขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภค คนในชุมชนบางตนติดยาเสพติด เด็กเยาวชนออกจากหมู่บ้านเพื่อไปศึกษาเรียนต่อ หางานทำมากขึ้น และชุมชนปัจจุบันไม่มีการสืบทอดวัฒนธรรมในเรื่องนิทาน บทขับลำนำการจักสานและการทอผ้า ขณะเดียวกันก็ไม่มีความชัดเจนกับขอบเขตระหว่างหมู่บ้าน แม้จะพบว่ามีจุดอ่อนหลายอย่างแต่ชุมชนมีทุนทางธรรมชาติ ทุนทางความเชื่อทางศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม การมีกลุ่มเครือข่าย มีการช่วยเหลือสามัคคีกันที่เหนียวแน่น ซึ่งมีส่วนอื่นที่มาเสริมเป็นโอกาสให้กับชุมชนคือ โครงการหลวงที่เข้ามาส่งเสริมเรื่องกาแฟ ตลาดภายนอกที่ต้องการวัวควาย ตลาดภายในที่ต้องการหมู ไก่ ตลาดทั้งภายนอกและภายในต้องการอาหารที่ปลอดภัยมากขึ้น มีกลุ่มเครือข่ายกองทุนข้าว โครงการทอผ้าศิลปาชีพพระราชินี และวัดผาส้มที่รณรงค์ส่งเสริมเกษตรอินทรีย์และเลี้ยงสัตว์ เป็นอาหารปลอดภัย ซึ่งการเสริมนี้จะทำให้อุปสรรคด้านการติดยาและสุขภาพที่อยู่ในสภาวะอากาศเสียและอาหารไม่ปลอดภัยดีขึ้น

จากการวิเคราะห์ สภาพปัญหาทางการเกษตรเกี่ยวกับอาหารปลอดภัย ที่เชื่อมโยงกับตลาดทางเลือกของวิถีชีวิตชุมชนขุนอมลองพบว่า สภาพปัญหาเกิดจากการที่ชุมชนปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตจากแบบเดิมคือปลูกข้าวเลี้ยงสัตว์อยู่กับธรรมชาติ ไปสู่การทำเกษตรเชิงพาณิชย์ใช้สารเคมี ทำให้การผลิตอาหารไม่ปลอดภัยทั้งผู้บริโภค ผู้ผลิตและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ในด้านสุขภาพ การสูญหายของพันธุ์พืช สิ่งเหล่านี้นำมาซึ่งการไต่ตรอง ทบทวนวิถีชีวิตแบบเดิมและแบบใหม่ที่นำไปสู่การผลิตอาหารปลอดภัยด้วยความสำนึกของคนในชุมชนเอง การร่วมไต่ตรองรำพึงภาวนากับบาทหลวงนิพนธ์ เทียนนิหาร การศึกษากลุ่มเจาะลึก (Focus group) การไปทัศนศึกษาดูงานที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้และที่ต๋อยสะเก็ดซึ่งเป็นพื้นที่ทำเกษตรอินทรีย์ที่ประสบผลสำเร็จมาหลายปีแล้ว เป็นต้น ทำให้พบแนวทางแก้ไขการผลิตอาหารปลอดภัยด้วยการสร้างจิตสำนึกชุมชนต่อการผลิตอาหารที่ปลอดภัยโดยการเชื่อมโยงกับมิติความเชื่อวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ

ในทัศนะของนายประเสริฐได้บอกว่า “ด้านจิตสำนึกของผมที่มีต่อการผลิตพืชเกษตรนั้นทำให้ผมได้สำนึกว่า ผมเองเป็นคนปลูก เป็นผู้ผลิตและก็นั่นสิ่งที่เราปลูกเองและก็ได้นำไปขายให้กับผู้บริโภคข้างนอกด้วย เรารู้อะไรที่เราปลูกบางอย่างไม่มีความปลอดภัยสำหรับผู้บริโภค เราต้องหาทางที่ให้เกิดความปลอดภัย เพราะชีวิตของผู้บริโภคอยู่ในมือของผู้ผลิต นอกจากนั้น เราต้องสำนึกให้มากกว่านั้นคือ สำนึกว่าธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า นั้นมีเจ้าของ เป็นของที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เราต้องใช้ด้วยความเคารพยำเกรง ผมเองก็ได้ทำการร่ำพืง ภาวนาก่อนที่จะลงมือไปปลูกพืชผัก สวดขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ดูแลพืชเกษตรของเรา สวดขอโทษที่ได้ทำร้ายสิ่งมีชีวิตอื่นๆ และสวดขอบคุณแม่ธรณีที่สร้างผลประโยชน์มากมายให้กับผม นี่คือการสำนึกและผมปฏิบัติส่วนตัวของผมเอง”

นายสุคำ ชาวบ้านวัยกลางคนได้เล่าว่า “ผมได้เรียนรู้และซึมซับจากคุณตาของผมมาตลอดว่า เราทำทุกอย่างจะต้องมีพิธีกรรม ไม่ว่า เราจะทำอะไร ทำนา ทำสวน เลี้ยงวัว ควาย สร้างไม้ ตัดไม้ ฯลฯ เมื่อเรามีพิธีกรรม เรามีความรู้สึกว่ามันมีความศักดิ์สิทธิ์ เราใช้และรักษาและใช้เท่าที่จำเป็น ปัจจุบันความเชื่อพิธีกรรม เหล่านี้ค่อยลงและความเชื่อว่าธรรมชาติมีเจ้าของและมีความศักดิ์สิทธิ์นั้นไม่ค่อยจะมีแล้วในกลุ่มคนรุ่นใหม่ พอเราหันมานับถือคริสต์ พิธีกรรมส่วนใหญ่จะมีโบสถ์ ในวัด ส่วนพิธีกรรมในไร่ในสวนในนา นั้น บางครอบครัวก็ทำ บางครอบครัวไม่ทำ เราน่าจะปฏิบัติพิธีกรรมของเราที่เป็นคริสตชนในพื้นที่ทำกินหรือในป่า เหมือนกับพี่น้องประเพณีเดิม คุณตาของผมเล่าด้วยความเป็นห่วงว่าลูกหลานสมัยนี้ต้องรับฟัง มีสติที่จะสืบทอดอาชีพและวัฒนธรรมที่พ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยายทำมาสมัยก่อน เพราะถ้าไม่ทำการสืบทอด มุ่งแต่ความเป็นสมัยใหม่อย่างเดียวชีวิตภายหน้าจะลำบากและมีภัยคุกคามมากขึ้นแน่นอน” และเช่นเดียวกันชุมชนต้องเก็บรวบรวมและพัฒนาเมล็ดพันธุ์พื้นบ้านของเรา

นายตีแสบบอกว่า เมล็ดพันธุ์พื้นบ้านของชาวบ้านบางชนิดสูญหายไป สาเหตุที่เมล็ดพันธุ์ดั้งเดิมสูญหาย และกลายพันธุ์นั้นเป็นเพราะการเข้ามาสร้างแรงจูงใจและการนำการผลิตพืชแบบใหม่ของบริษัททำให้ชาวบ้านทิ้งเมล็ดพันธุ์ดั้งเดิมของตัวเองไป นายประเสริฐ สาโรจเสริมว่า “ชาวบ้านที่เห็นด้วยที่จะรักษาเมล็ดพันธุ์ท้องถิ่นและทำเกษตรอินทรีย์นั้นมีจำนวนน้อยและในกลุ่มนี้จะเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ นอกนั้นเขามีความคิดที่จะทำเกษตรที่ใช้สารเคมีแต่ต้องควบคุมปริมาณที่เหมาะสมและใช้กฎวิธีหรือที่เรียกว่าเกษตรปลอดภัย เนื่องจากปัจจุบันชาวบ้านวัยกลางคนเหล่านี้ มีความจำเป็นที่ต้องส่งบุตรหลานไปเรียนต่อที่สูงและไกล”

นายสุพัน เวนวล ได้แสดงความคิดเห็นว่า “เราสามารถพัฒนาเมล็ดพันธุ์พื้นบ้านของเราได้โดยเฉพาะเมล็ดพันธุ์ที่เป็นอาหารหลักของชุมชน ส่วนพืชผัก สตรอเบอรี่ ถั่วแขก ถั่วแระและข้าวโพดที่ผลิตเพื่อขายนั้น จำเป็นต้องใช้เมล็ดพันธุ์ที่บริษัทจัดให้ ที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาด”

นายกะพอ เห็นด้วยกับความคิดเห็นของนายสุพันและเสริมว่า “ปัจจุบัน เราคงต้องทำสองอย่างพร้อมกัน ถ้าเป็นพืชผักที่เป็นอาหารเราก็ใช้เมล็ดพันธุ์ท้องถิ่นของเรา ถ้าผลิตเพื่อขาย เราต้องใช้เมล็ดพันธุ์ของเขา (บริษัท) ถ้าเราทำแต่ของเขาอย่างเดียว เราก็ถูกบริษัทคุมเราหมด เมล็ดก็ของเขา ยาก็ของเขา ปุ๋ยก็ของเขา และตลาดก็ของเขา ผมรู้สึกว่ามันและชาวบ้านกำลังโดนเอาเปรียบและถูกควบคุมโดยการทำการเกษตรแบบใหม่”

นางเกะพอบอกว่า “สมัยก่อนกลุ่มแม่บ้านเป็นผู้มีบทบาทหลักในการดูแลรักษาเมล็ดพันธุ์พื้นบ้านที่เป็นอาหารหลักของเรา เช่น เผือก มัน ฟักทอง ฟักเขียว (สามารถเก็บไว้นานเป็นปี) แตงกวา แตงลาย (เก็บไว้นานถึง 3-4 เดือน) ข้าวสาลี ผักกาดชนิดต่างๆ สามารถแปรรูปเป็นผักกาดแห้ง ผักกาดคองได้ เมล็ดพันธุ์เหล่านี้เรายังมีอยู่ เราต้องรักษาไว้อย่างจริงจัง” ปัญหาปัจจุบันคือ เด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ไม่สนใจการทำอาชีพเกษตร ชาวบ้านได้ให้เหตุผลถึงการเข้ามามีบทบาทและสร้างอิทธิพลจากสังคมสมัยใหม่ที่ส่งผลกระทบต่อจิตวิญญาณโลกทัศน์ของชาวบ้านจนทำให้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวบ้านนั้นต้องเปลี่ยนแปลงไปตั้งคำพูดของนายสุชาติบอกว่า “ตอนนี้เราจะพูดและสอนลูกหลานของเรานั้นยากมาก เพราะเด็กมันไม่สนุกกับคำสอนของเรา แต่เขาสนุกกับโทรศัพท์และโทรทัศน์ที่เขาคิดว่านี่คือความสุขและชีวิตของเขา”

สรุปการศึกษาสภาพปัญหาทางการเกษตรที่เกี่ยวกับการผลิตอาหารปลอดภัยที่เชื่อมโยงเกี่ยวกับตลาดทางเลือกของวิถีชีวิตชุมชนชนอมลองพบว่า ชุมชนชนอมลองมีวิถีชีวิตการทำเกษตรปลูกข้าว พืชผักผสมผสาน และเลี้ยงสัตว์เป็นการยังชีพ ปลูกไถ่กินและขาย โดยเฉพาะสัตว์เลี้ยง หมู ไก่ ไข่ กล้วย เป็นรายได้ที่ช่วยครอบครัวที่ยาวนาน แต่มีได้ทำเป็นธุรกิจ การเลี้ยงไว้ใช้งานและสำหรับทำเป็นพิธีกรรมส่วนใหญ่ ชาวบ้านเกือบทุกครอบครัวทำสวนเมี่ยง ที่เป็นสวนธรรมชาติตามป่าเขา เก็บใบขายได้ตลอดทั้งปีโดยไม่ต้องใช้ปุ๋ยและการดูแลมาก นอกจากถางหญ้าให้เท่านั้น

ชุมชนชนอมลองมีความเชื่อในศาสนาตั้งเดิมมาก่อน ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นศาสนาคริสต์ แต่ความเชื่อพิธีกรรมและวัฒนธรรมประเพณี ยังคงปรับใช้ที่สอดคล้องกับการให้คุณค่าความสัมพันธ์ธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ด้วยการพึ่งเสียงแห่งธรรมะ เมื่อปีพ.ศ 2530 ชุมชนชนอมลอง มีถนนตัดเข้าสู่หมู่บ้านพร้อมกับการเข้ามาของพืชพาณิชย์ ที่เข้ามาทำตลาดในชุมชนได้แก่ ถั่วแระ ถั่วแขก ถั่วลิสง ถั่วแดง สตรอเบอร์รี่และข้าวโพด เป็นต้น ชาวบ้านส่วนหนึ่งได้ทิ้งวิถีการผลิตแบบเดิม สู่การทำเกษตรพาณิชย์ โดยกระบวนการผลิตของบริษัทที่เข้ามาลงทุน ปุ๋ยและยาฆ่าแมลง ตลอดจนสารเคมีต่างๆ เพื่อเพิ่มผลผลิตและรวดเร็ว ทำให้แม่น้ำ 7 สายที่มีอยู่เหลือเพียง 4 สายส่วน 3 สายนั้นแห้งไปแล้วอันเนื่องมาจากการนำไปใช้การปลูกพืชพาณิชย์ถือเป็นรายได้หลักของชุมชนร้อยละ 56 มีรายได้เฉลี่ย 10,000-20,000 บาทต่อปี ร้อยละ 4 มีรายได้ 40,000-60,000 บาทต่อปี สำหรับสัตว์เลี้ยงร้อยละ 40 มีรายได้อยู่ระหว่าง 30,000-40,000 บาทต่อปีและร้อยละ 8 มีรายได้ 50,000-60,000 บาทต่อปีซึ่งพอๆกับการทำภาคเกษตรแต่ต้องใช้เวลานานกว่าจะโตพอที่จะขายได้ รายได้อีกส่วนหนึ่งคือการรับจ้าง รายจ่ายส่วนใหญ่จ่ายสำหรับการศึกษาลูกหลาน การทำเกษตรและค่ารักษาพยาบาล และรายจ่ายในครอบครัวที่ร้อยละ 80 อยู่ในระหว่าง 1,000-5,000 บาทต่อปี และสูงสุดร้อยละ 4 อยู่ระหว่าง 10,000-25,000 บาทต่อปี

จากวิถีการผลิตปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ ผลที่ตามมาคือสภาพภาวะอากาศ ดิน น้ำ ป่า ปนเปื้อนด้วยสารพิษจากการใช้สารเคมี เกิดปัญหาสุขภาพะ โรคภัยต่างๆ อาหารไม่ปลอดภัย ทั้งพืชผัก ดิน น้ำและหญ้าสำหรับอาหารสัตว์

การไต่ตรองจากวิถีการผลิตเดิม ที่เป็นการให้คุณค่ากับชีวิต ความปลอดภัย การคุ้มครองดูแล จากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผ่านทางความเชื่อและพิธีกรรม เสียงแห่งมโนธรรมจากธรรมชาติกับภาวะที่เกิดขึ้น การเห็นผลดีผลเสียจากการทำเกษตรเพื่อยังชีพสู่การทำเกษตรเชิงพาณิชย์ จากการทำกลุ่มศึกษาเจาะลึก (Focus group) การไปทัศนศึกษาดูงานที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้ การทำเกษตรอินทรีย์ผสมผสานที่ดอยสะเก็ดและคนรุ่นใหม่ของชุมชนที่ได้ไปฝึกอบรมที่ศูนย์วิจัยศาสนาวินัยธรรมชุมชนที่อำเภอสันกำแพง นำมาซึ่งแนวทางการแก้ไขร่วมกันของชุมชน โดยมีผู้เฒ่าผู้แก่เป็นกำลังใจและร่วมแก้ปัญหาด้วย แม้ว่าจะอยู่ในวัยชรา อันจะนำไปสู่การทำเกษตรผลิตอาหารปลอดภัยทั้งคนในชุมชนและบริษัทผู้รับซื้อไปจำหน่ายซึ่งเป็นตลาดทางเลือกใหม่ของชุมชนชนอมลองและจากการนำประสบการณ์ทั้งหมด วิเคราะห์หาแนวทางปฏิบัติโดยใช้กระบวนการทำ SWOT สรุปเป็นแผนปฏิบัติ 5 โครงการดังกล่าว

บทที่ 5

ผลจากการปฏิบัติ

ในระยะที่ 2 ของการศึกษาวิจัยเพื่อหาแนวทางแก้ไขจากการปฏิบัติผ่านโครงการและการนำแนวทางแก้ไขปรับใช้สู่ตลาดทางเลือกและการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ จากการสร้างการเรียนรู้ด้วยพลังของชุมชน โดยการนำผลการวิเคราะห์สภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขการผลิตอาหารปลอดภัยมาทำโครงการปฏิบัติ 4 โครงการคือ

1. โครงการส่งเสริมการปลูกผักปลอดสารเพื่อสุขภาพที่ดีของชุมชนขุนอมลอง
2. โครงการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์เพื่อสร้างรายได้และฟื้นฟูระบบนิเวศชุมชนขุนอมลอง
3. โครงการฟื้นฟูและเพิ่มมูลค่าผ้าทอสตรีบ้านขุนอมลอง
4. โครงการส่งเสริมการปลูกกาแฟและใบชาเพื่อสร้างอาชีพทางเลือกชุมชนขุนอมลอง

ตารางที่ 8 ตารางแสดงโครงการปฏิบัติ

โครงการทดลอง	กลยุทธ์	วัตถุประสงค์	วิธีการ	ระยะเวลา	กลุ่มเป้าหมาย	หมายเหตุ
1.โครงการส่งเสริมการปลูกผักปลอดสารเพื่อสุขภาพที่ดีของชุมชนขุนอมลอง	ความมั่นคงทางอาหารและอาชีพ	- เพื่อผลิตอาหารที่ปลอดภัยให้แก่ครอบครัวและชุมชน - สนองความต้องการอาหารปลอดภัยของลูกค้าภายนอกชุมชน	- เริ่มจากทีมวิจัยและชาวบ้านที่สนใจ - ติดต่อประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการตรวจสอบสารพิษในพืชผัก	ปีที่ 1	- ทีมวิจัย 4 คน - ชาวบ้าน 6 คน	ปัจจุบันชาวบ้านที่ปลูกขายให้กับบริษัทส่งออกทางบริษัทได้ตรวจเช็คสารตกค้างอย่างเข้มข้นก่อนจะเก็บผลผลิต
2.โครงการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์เพื่อสร้างรายได้และฟื้นฟูระบบนิเวศชุมชนขุนอมลอง	ความมั่นคงในอาชีพดั้งเดิมและความสมดุลทางระบบนิเวศ	- ฟื้นคืนอาชีพเลี้ยงสัตว์ (วัว ควาย) เพื่อสร้างรายได้ชุมชนขุนอมลอง - เพื่อเป็นกิจกรรมเสริมรายได้ให้แก่ผู้สูงอายุในชุมชน	- ประสานกับวัดผาสามที่ส่งเสริมการเลี้ยงวัวควายที่มีผู้มาไถ่ชีวิตไว้ - ประสานกับปศุสัตว์อำเภอเกี่ยวกับการฉีดวัคซีน		- เลี้ยงวัว 6 ครอบครัว - ผู้เลี้ยงควาย 11 ครอบครัว	
3.โครงการฟื้นฟูและเพิ่มมูลค่าผ้าทอสตรีบ้านขุนอมลอง	ความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์และศิลปะการถักทอสตรีบ้านขุนอมลอง	เพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์และเสริมรายได้กลุ่มแม่บ้านขุนอมลอง	แต่ละครอบครัวทอเองแล้วส่งให้ตัวแทนขายในโครงการศิลปาชีพพระราชินี		- สมาชิกโครงการศิลปาชีพพระราชินี	

โครงการทดลอง	กลยุทธ์	วัตถุประสงค์	วิธีการ	ระยะเวลา	กลุ่มเป้าหมาย	หมายเหตุ
4.โครงการส่งเสริมการปลูก กาแฟและใบชาเพื่อสร้าง อาชีพทางเลือกชุมชนขุนอม ลอง	ส่งเสริมอาชีพ ทางเลือกที่เป็น มิตรกับธรรมชาติ	- สร้างรายได้ชุมชน และฟื้นฟูระบบนิเวศ รอบชุมชนขุนอมลอง	- ปลูกกาแฟเพิ่มใน สวนชาเนื่องจาก ความนิยมดื่มกาแฟ มากขึ้น - ประสานกับโครงการ หลวงที่สนับสนุน - แปรผลผลิตสวนชา (เมือง)ทำเป็นชาแห้ง	ปีที่ 1 ปีที่ 1	ชาวบ้านที่มีสวนกาแฟ และ สวนชา(เมือง)	

ผลการปฏิบัติโครงการหมู่บ้านขุนอมลอง

โครงการ	ผล
1.โครงการส่งเสริมการปลูกผักปลอดสารเพื่อสุขภาพที่ดีของชุมชนขุนอมลอง	- ชุมชนได้ปลูกผักปลอดภัย ลดการใช้สารเคมีลง และสามารถส่งบริษัทได้เพราะมีบริษัทที่เข้มงวดกับการใช้สารเคมี มีการควบคุมการใช้ ปัจจุบันปลูกถั่วแระ ถั่วแขกส่งบริษัทที่ประเทศญี่ปุ่นมารับซื้อ - เกษตรกรเริ่มหันมาใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ในการปลูกสตรอเบอรี่ ฯลฯ - มีการฟื้นฟู อนุรักษ์และใช้เมล็ดพันธุ์พืชบ้าน
2.โครงการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์เพื่อสร้างรายได้และฟื้นฟูระบบนิเวศชุมชนขุนอมลอง	- ฟื้นฟูอาชีพดั้งเดิมของชุมชนด้วยการเลี้ยงวัว ควายและมี 11 ครอบครัวที่หันมาเลี้ยงวัวควาย - สร้างรายได้หลักให้กับครอบครัวโดยเฉพาะผู้สูงอายุในหมู่บ้าน (มีความสุขกับการเลี้ยงวัว ควาย) - ระบบนิเวศได้ค่อยๆฟื้นคืนมา - เกษตรกร มีมูล วัว ควายเป็นวัตถุดิบในการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ - มีการเชื่อมประสานกับโครงการไถ่ชีวิต โค กระบือของวัดผาส้ม ที่ส่งเสริมให้มีการเลี้ยงวัว ควายเพื่อการฟื้นฟู ดิน น้ำ ป่า
3.โครงการฟื้นฟูและเพิ่มมูลค่าผ้าทอสตรีบ้านขุนอมลอง	- มีตลาดรองรับผู้ที่เป็นสมาชิกในโครงการศิลปาชีพพราณี - มีความรู้ ทักษะในการย้อมผ้าสีธรรมชาติ เป็นที่นิยมในปัจจุบัน - แม่บ้านมีรายได้จากขายผ้าทอชนเผ่าเฉลี่ยปีละ 4,000-5,000 บาท
4. โครงการส่งเสริมการปลูกกาแฟและใบชาเพื่อสร้างอาชีพทางเลือกชุมชนขุนอมลอง	- มีรายได้เสริมจากการเก็บใบชาขายในหมู่บ้านใกล้เคียงที่ทำเหมืองทองและใบชาแห้ง - มีการฟื้นฟูและมีการปลูกกาแฟเพิ่มและบางครอบครัวมีรายได้จากการขายเมล็ดกาแฟให้กับโครงการหลวง - มีป่ารอบหมู่บ้านและป่าต้นน้ำฟื้นคืนมา

1. โครงการส่งเสริมการปลูกผักปลอดสารเพื่อสุขภาพที่ดีของชุมชนขุนอมลอง

เป็นการต่อยอดแนวคิดและวิธีการผลิตแบบเดิมคือการปลูกพืชผักพื้นบ้านไว้กินและปลูกข้าวเพื่อยังชีพที่ลุงหล้าได้เล่าว่า “ชาวบ้านขุนอมลอง ปลูกผักพื้นบ้านส่วนใหญ่ปลูกเพื่อกินเอง ไม่ได้ปลูกขาย เช่น ผักทอง พริก ถั่วฝักยาว ถั่วฝักยาวแดง (หมื่อ เท้าะ กอ -Muj htauf gau) ผักชี ผักชีแดง ผักอีหลือ (ห่อ วอ - hauf wau) แตงกวา มะเขือ ถั่วพู (บอ บะ เปอ วิ - bauf baf p'wif) มะเขือเทศ ฯลฯ การปลูกพืช ผักเหล่านี้ เราไม่ได้ใช้สารเคมี แต่อาศัยเจ้าถ่านที่เผามาจากไร่หมุนเวียนในการบำรุงพืชผักและข้าว ผักพื้นบ้านดังกล่าวจะมี

การปลูกพร้อมข้าวไร่ และจะได้กินเฉพาะตามฤดูกาลหรือในหน้าฝน และเมล็ดผักก็เป็นเมล็ดพันธุ์ดั้งเดิมของเราเอง ไม่ได้หาซื้อมาจากตลาดหรือจากบริษัท”

นาย ประเสริฐ สารโง่ ก็ได้เสริมว่า “การปลูกผักปลอดสารของหมู่บ้านขุนอมลองนอกเหนือจากชาวบ้านในหมู่บ้านแล้ว ทางศูนย์การศึกษาชนบท (ศศข) ได้มีการสนับสนุนและส่งเสริมให้เด็กนักเรียนมีการปลูกผักปลอดสารหรือผักอินทรีย์ โดยให้เด็กนักเรียนปลูกด้วยตัวเองเพื่อเป็นอาหารกลางวันให้แก่เด็ก ส่วนชาวบ้านเองก็มีการปลูกผักปลอดสาร แต่ชาวบ้านได้มีการแบ่งพื้นที่ทำการเกษตรออกมาเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งไว้ทำเกษตรพาณิชย์ที่มีการใช้สารเคมี ส่วนพื้นที่ส่วนที่สองก็จะไว้ทำเกษตรแบบผสมผสานคือ เป็นการปลูกผักที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์บ้างและใช้ปุ๋ยเคมีบ้างเล็กน้อยเพื่อให้พืชผักออกมาดี”

ส่วนด้านนายธนะเป็นกลุ่มวัยกลางคนบอกว่า “ลักษณะการปลูกพืชผักพื้นบ้านของผม จะไม่ใช่สารเคมี พืชผักจำพวก หอม กระเทียม สะระแหน่ หรือเครื่องปรุงทั้งหลายนั้น ผมปลูกบริเวณรอบบ้าน ส่วนพืชผักหรือถั่วอื่นๆจะปลูกในไร่ทั้งหมดนี้จะไม่ใช้สารเคมี ผมใช้วิธีก่อนปลูกจะเตรียมพื้นที่โดยการเก็บเศษหญ้าแล้วเผาเพื่อให้มีไถ่ถ่านที่จะเป็นปุ๋ยให้กับพืชผัก จากนั้นก็จะลงมือปลูก ด้วยเหตุนี้เศษหญ้าและไถ่ถ่านจึงกลายเป็นปุ๋ยอย่างดีสำหรับพืชผักของผม พืชผักพื้นบ้านที่ปลูกเหล่านี้ ปลูกไว้กินเอง จะไม่ได้ปลูกเพื่อทำธุรกิจ แต่ถ้าเหลือจะมีการแบ่งปันกันภายในญาติพี่น้องหรือชาวบ้านในชุมชน”

ลุงหล้าชาวบ้านอาวุโสคนหนึ่งหมู่บ้านได้แบ่งปันประสบการณ์ของตัวเองว่า “ส่วนตัวผมพืชผักที่ปลูกผมจะปลูกพร้อมกับข้าวไร่ตอนที่มีการหยอดข้าวไร่ เมื่อฝนตกข้าวก็งอกขึ้นมา เมล็ดพืชผัก เมล็ดหอมที่เราได้ผสมกับพันธุ์ข้าวก็จะงอกขึ้นมาด้วย เพราะวิธีการของผมที่ทำแบบนี้จึงทำให้ผมไม่ต้องเสียเวลาปลูกหลายรอบ ไม่ใช่สารเคมีอาศัยไถ่ถ่านจากการเผาไร่ แต่การปลูกพืชผักปัจจุบัน ผมสังเกตเห็นว่า พืชผักที่เราปลูกแม้จะเป็นเมล็ดพื้นบ้านแต่จะงอกไม่ดีเหมือนเมื่อก่อนและจะมีแมลงมากัดกินเนื่องจากรอบหัวไร่ปลายนาของเรามีการปลูกพืชเชิงเดี่ยวและใช้สารเคมี” ลุงกระพอเสริมว่า “ผมก็สังเกตเห็นเหมือนพาดิหล้า (ลุงหล้า) ในสวนผมก็ปลูก ผักทองพื้นบ้าน แตงกอกออกมาไม่ค่อยดีเหมือนแต่ก่อน สมัยก่อนเวลาปลูกผักทองเพียงแค่อาศัยน้ำของไถ่ถ่านจากการเผาไร่ไปไม้ ใบหญ้าที่มีอยู่ในไร่ก็เพียงพอสำหรับพืชผัก”

ลุงนุกอายุ 67 ปีเล่าว่า “สมัยก่อน เราปลูกพืชผักตามฤดูกาลและปลูกแบบธรรมชาติและเรากินพืชผักตามฤดูกาล แต่ละฤดูกาล เราจะกินพืชผักแต่ละชนิดไม่ซ้ำกัน พืชผักชนิดที่ขึ้นในฤดูฝน เราจะกินพืชผักชนิดนั้น พอเปลี่ยนเป็นฤดูหนาวเราก็กินพืชผักที่ขึ้นในฤดูหนาว พอเปลี่ยนเป็นฤดูร้อน เราก็กินพืชผักที่ขึ้นในฤดูร้อน ยกตัวอย่าง เช่น สมัยก่อนผักกูดจะกินเฉพาะฤดูร้อน พอเข้าฤดูฝนแล้ว ผักกูดจะไม่กินกันแล้ว โดยอธิบายว่าเมื่อผักกูดถูกน้ำฝนแล้วรสชาดจะไม่อร่อยเหมือนฤดูแล้ง การปลูกพืชผักก็จะปลูกตามฤดูกาลของพืชผักชนิดนั้นๆ ไม่มีแมลงมากัดกิน เพราะวาระบบนิเวศที่อุดมสมบูรณ์ เช่น มีนกที่กินแมลง มีแมงมุมที่ดักกินแมลง เชียดที่กินแมลง มีงูที่กินหนู ฯลฯ ทำให้ธรรมชาติอยู่อย่างสมดุล การกินอาหารที่ปลูกตามฤดูกาลและอาหารที่ขึ้นตามธรรมชาติ ทำให้มีสุขภาพดี จะสังเกตเห็นว่าในหมู่บ้านของเรา มีผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า 70 ขึ้นไปมีหลายคน อย่างลุงนุกอายุ 72 ปีแล้วยังไปเลี้ยงควายในป่าทุกวันและเขามีความสุขมากกับการเลี้ยงควาย ด้านสุขภาพ คนรุ่นใหม่สู้คนสมัยก่อนไม่ได้ ปัจจุบัน เรามีอาหารมากมาย อาหารล้วนแต่มีสารเคมีเจือปนทั้งนั้น ทำให้สุขภาพไม่ดี มีแต่คนไปโรงพยาบาลทุกวัน ชาวบ้านรู้ว่าส่วนหนึ่งของโรคมาจากการใช้สารเคมี”

ลุงตะเต๊ะ ซึ่งเป็นคุณพ่อของนายประเสริฐเล่าว่า “ผมมีประสบการณ์กับการทำเกษตรเคมีเมื่อสิบกว่าปีที่ผ่านมา ผมรู้สึกคันที่ลำตัวมารู้ทีหลังว่าเป็นมะเร็งผิวหนัง หลังจากทีเรารู้ตัวว่าเป็นมะเร็งผิวหนังพ่อก็เลยไม่ยุ่งเกี่ยวกับสารเคมีอีกเลย”

นาย ประเสริฐ สารโง่ ซึ่งได้มีประสบการณ์ไปเรียนรู้เรื่องของการทำเกษตรอินทรีย์ที่ประเทศญี่ปุ่นได้

ให้ข้อมูลว่า ในหมู่บ้านขุนอมลอง มีชาวบ้านที่จะเห็นด้วยและปฏิบัติตามจริงกับการทำเกษตรอินทรีย์นั้นมีอยู่เป็น ส่วนน้อยมาก ซึ่งกลุ่มนี้จะเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ ประมาณ 7-10 คนหรือประมาณร้อยละ 40 ปัจจุบัน ชาวบ้านวัย กลางคนจะเน้นการเกษตรที่ให้ผลผลิตที่เร็วและสูงเหตุผลเป็นเพราะว่าชาวบ้านต้องส่งบุตรไปเรียนต่อในระดับ ที่สูงและในตัวเมืองซึ่งล้วนแต่ต้องใช้เงินทั้งนั้น นายประเสริฐเล่าต่อว่าหลังจากที่ได้เข้าเรียนโครงการฝึกอบรม เกษตรวัฒนธรรมหรือเกษตรจิตวิญญาณที่ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนาวัฒนธรรมชุมชนที่เชียงใหม่แล้ว ผมเอง ก็มีอยู่สองใจ ใจหนึ่งอยากทำเกษตรทางเลือกเพราะเห็นว่าชีวิตปลอดภัย แต่อีกใจหนึ่งก็ยังอยากทำเกษตร พาณิชย์เพราะให้ผลกำไรได้ดีและเร็วกว่า แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าทั้งเกษตรแบบผสมผสานไป ผมจะทำ เกษตรผสมผสานอินทรีย์กับเกษตรปลอดภัยแล้วจะแบ่งพื้นที่ออกเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งก็ทำเกษตรปลอดภัย สาระเคมีที่จะส่งขายให้บริษัท และทางบริษัทจะควบคุมเรื่องของการใช้สารเคมี ก่อนจะเก็บผลผลิตบริษัทจะ ตรวจสอบปริมาณสารตกค้างในพืชผักหรือในถั่ว เช่น ถั่วแขก ถั่วแระ ถั่วแดง หากเกินระดับอันตรายบริษัทจะ ไม่รับซื้อ ฉะนั้นชาวบ้านต้องทำตามบริษัทกำหนดไว้ ไม่งั้นชาวบ้านจะไม่มีตลาดขายผลผลิตและก็ไม่มีรายได้

นายประเสริฐบอกว่า “ผมจะนำเอาความรู้ที่ผมได้จากการไปเรียนที่ประเทศญี่ปุ่นเรื่องทักษะ เทคนิค วิธีการทำเกษตรอินทรีย์แบบของญี่ปุ่นกับของเรากับที่เรียนเกษตรวัฒนธรรมมาผสมผสานกันเพราะแนวโน้ม ผู้บริโภคพืชผักอินทรีย์นั้นมีมากขึ้น และในหมู่บ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่มาให้กำลังใจผมตอนที่ผมไปทำงานแล้วนั่งพัก เขาก็จะมานั่งคุยด้วยแล้วคุยไปรอบใจ แต่คนเหล่านี้มักจะเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีอายุ 60-70 ปี เมื่อผมกลับไปหา วิธีการผลิตแบบอินทรีย์คนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านมักจะมองว่าได้ผลช้า ต้องใช้เวลา ไม่ทันกับค่าใช้จ่ายที่ต้องหาให้ ลูกที่เรียน แต่ผมก็สบายใจเมื่อมีอย่างน้อย ร้อยละ 40 ที่เห็นด้วยกับผมและผลของการนำความรู้ที่ได้เรียนรู้มา ปรับใช้ปลูกผักปลอดภัยและผสมผสานเคมีบ้างแต่มีการควบคุมทำให้ได้อาหารที่ปลอดภัยทั้งมีตลาดรองรับ”

จากประสบการณ์ชีวิตที่ชาวบ้านได้แบ่งปันอันเป็นฐานความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนที่ได้สั่งสมมานาน กับความรู้ใหม่อันจะนำไปสู่ตลาดทางเลือก ได้พบถึงการบริหารจัดการและการสร้างจิตสำนึกดังนี้

1.1 การบริหารจัดการตลาดทางเลือกของการปลูกพืชผักอินทรีย์

การบริหารจัดการตลาดทางเลือกของการปลูกพืชผักอินทรีย์เป็นการปรับวิถีการผลิตลดการใช้สารเคมีและการ ทำตามเงื่อนไขของบริษัทที่ต้องการควบคุมเรื่องการใช้สารเคมี

นายธนะ เล่าว่า “พืชผักที่ทางบริษัทมาส่งเสริมบ้านเราตอนนี้ มีอยู่สองชนิดที่ส่งขายที่ประเทศญี่ปุ่น เช่น ถั่วแขก ถั่วแระและแตงกวา ซึ่งสามอย่างนี้ทางบริษัทควบคุมเรื่องของการใช้สารเคมีอย่างเข้มงวด ก่อนจะ เก็บผลผลิตอย่างน้อย 1 สัปดาห์ต้องหยุดการใช้สารเคมีและตรวจสอบสารตกค้างก่อนที่ส่งบริษัท หากพบมี สารตกค้างบริษัทจะไม่ซื้อเด็ดขาด ฉะนั้นหากผู้ที่ยากมีตลาดขายผลผลิตต่อเนื่องในระยะยาว ต้องปฏิบัติตาม กฎเกณฑ์ของบริษัทอย่างเคร่งครัด ส่วนข้าวโพดที่ปลูกที่บ้านขุนอมลองนั้น เป็นข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ปลูกไว้ สำหรับทำพันธุ์ ไม่มีการใช้ยาฆ่าแมลง แต่ใช้ยาฆ่าหญ้าและปุ๋ยเคมี บริษัทจะรับซื้อ แต่จำกัดพื้นที่ปลูก”

พืชผักอินทรีย์และพืชผักปลอดภัยส่วนใหญ่ชาวบ้านจะปลูกกินเองภายในครอบครัวและภายในหมู่บ้าน เช่นที่โรงเรียนส่งเสริมให้เด็กนักเรียนปลูกสำหรับเป็นอาหารกลางวัน ถ้าเหลือก็ขายให้ผู้ปกครองหรือชาวบ้าน ภายในหมู่บ้านซื้อเพื่อช่วยเหลือลูกหลานตัวเอง พืชผักอินทรีย์ชาวบ้านไม่ได้เน้นปลูกเพื่อขาย

นายธนะบอกว่า “ผักพื้นบ้าน(ผักอินทรีย์)ที่ผมปลูก ผมจะปลูกไว้บริเวณบ้านและในพื้นที่ไร่โดยไม่ใช้ สารเคมี ผักพื้นบ้านที่ปลูกนี้ผมจะปลูกไว้กินเอง แล้วถ้าหากมีเหลือเพื่อผมก็จะนำไปแลกกับข้าวของหรือ ออกไปขายตามหมู่บ้านใกล้เคียงบริเวณรอบหมู่บ้าน”

นายประเสริฐเสริมว่า “ในอนาคต หากระบบการผลิตเริ่มมีมาตรฐานและต่อเนื่องค่อยๆ เรื่องของตลาด ภายนอกอีกทีหนึ่ง เนื่องจากตลาดอินทรีย์ภายนอกต้องการระบบการผลิตที่ต่อเนื่อง มีตลาดอยู่บ้างแล้ว แต่

ขาดที่ผลผลิต นั่นก็แสดงว่าหากมีการขยายการผลิตปลูกพืชผักปลอดสารมากขึ้นก็สามารถหาตลาดได้ไม่ยาก เพราะปัจจุบันทั้งในเมืองและชนบทต่างต้องการอาหารปลอดภัยเพื่อสุขภาพที่ดี จึงต้องมีการปรับตัวหันมาปลูกพืชผักปลอดสารให้มากขึ้น ซึ่งจะเกิดผลดีต่อทุกฝ่าย”

การปลูกผักปลอดสารเพื่อสุขภาพที่ดีของชุมชนซึ่งไม่ใช่เพื่อผลิตขายและเพื่อมีตลาดทางเลือกเท่านั้น แต่ยังสำนึกถึงมิติชีวิตความเชื่อ การอยู่ร่วมกันทั้งคน ธรรมชาติ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกื้อหนุนกันอย่างรู้คุณ จำเป็น การทำเกษตรที่อยู่บนฐานรากแห่งคุณค่าวัฒนธรรมที่เป็นธรรม

1.2 การสร้างจิตสำนึกชุมชนต่อการผลิตอาหารที่ปลอดภัยโดยการเชื่อมโยงกับมิติความเชื่อวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ

ในทัศนะของนายประเสริฐได้บอกว่า “ด้านจิตสำนึกของผมที่มีต่อการผลิตพืชเกษตรนั้นทำให้ผมได้สำนึกว่า ผมเองเป็นคนปลูก เป็นผู้ผลิตและกินสิ่งที่เราปลูกเองและก็ได้นำไปขายให้กับผู้บริโภคข้างนอกด้วย เรารู้ว่าสิ่งที่เราปลูกบางอย่างไม่มีความปลอดภัยสำหรับผู้บริโภค เราต้องหาทางที่ทำให้เกิดความปลอดภัย เพราะชีวิตของผู้บริโภคอยู่ในมือของผู้ผลิต นอกจากนั้น เราต้องสำนึกให้มากกว่านั้นคือ สำนึกว่าธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า นั้นมีเจ้าของ เป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เราต้องใช้ด้วยความเคารพยำเกรง ผมเองก็ได้ทำการรำพึง ถวายนาถก่อนที่จะลงมือปลูกพืชผักสดของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ดูแลพืชเกษตรของเรา สวดขอโทษที่ได้ทำร้ายสิ่งมีชีวิตอื่นๆ และสวดขอบคุณแม่ธรณีที่สร้างผลประโยชน์มากมายให้กับผม นี่คือความสำนึกและผมปฏิบัติส่วนตัวของผมเอง”

2. โครงการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์เพื่อสร้างรายได้และฟื้นฟูระบบนิเวศชุมชนขุนอมลอง

การเลี้ยงสัตว์เพื่อสร้างรายได้เป็นอีกทางเลือกหนึ่งของการผลิตอาหารปลอดภัย

ปัจจุบัน หมู่บ้านขุนอมลองมีผู้เลี้ยงวัวอยู่ทั้งหมด 5 ครอบครัวหรือร้อยละ 20 เลี้ยงควายอยู่ 6 ครอบครัวหรือร้อยละ 24 รวมทั้งหมด 11 ครอบครัวร้อยละ 44 ผู้ที่ยังเลี้ยงวัว ควายอยู่ส่วนใหญ่มีอายุประมาณ 50 -70 ปี ส่วนอายุประมาณ 30-49 ปีลงมาจะทำอาชีพการเกษตรทั้งเกษตรผสมผสานและเกษตรเคมี กลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ที่มีอายุระหว่าง 50-70 ปีเหล่านี้ จะเลี้ยงสัตว์และเก็บใบชาด้วย เพราะวัว ควายสามารถเลี้ยงในสวนชาได้ ตอนนี้หมู่บ้านขุนอมลอง ดูเหมือนกับว่าแนวโน้มการเลี้ยงสัตว์เลี้ยงวัวควายน้อยลง แต่ถึงแม้ว่าอาชีพการเลี้ยงวัวควายและการเก็บใบชาจะทำได้ก็น้อยเมื่อเทียบกับการปลูกพืชพาณิชย์สำหรับผู้เฒ่าผู้แก่กลับเห็นว่าเป็นอาชีพที่มั่นคง ยั่งยืนแก่ชาวบ้าน ในอนาคตเกษตรกรเคมีจะพบกับทางตันตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือที่หลายหมู่บ้านในตำบลบ่อแก้ว อำเภอสะเมิง ที่ปลูกพืชพาณิชย์มากกว่า 30 ปี เช่น สตรอเบอร์รี่ แต่ตอนนี้เขาเริ่มที่จะหาซื้อวัวควายเพื่อที่จะหันกลับมาเลี้ยงแทนการปลูกสตรอเบอร์รี่แล้ว” เพราะสตรอเบอร์รี่ใช้สารเคมีมาก

มีคำถามว่า หากคนรุ่นใหม่ไม่สนใจเลี้ยงวัว ควายแล้วอาชีพนี้ยากที่จะรื้อฟื้นเพราะตอนนี้ผู้ที่เลี้ยงวัวควายมีแต่ผู้สูงอายุ ลูกหลานหนึ่งในผู้ที่ยังเลี้ยงวัวอยู่บอกว่า “ตอนนี้ลูกคนที่อยู่กับผมก็ยังมี การสืบทอดการเลี้ยงวัวอยู่ ผมกับลูกจะสลับกันเลี้ยงดูวันไหนพ่อเหนื่อยลูกก็จะไปเลี้ยงแทน วันที่ลูกเหนื่อยพ่อก็จะไปแทนที่ วันไหนที่ไม่ไปเลี้ยงวัวก็จะไปสวนปลูกผัก มูลวัวที่ได้มาผมก็จะนำมาทำเป็นปุ๋ยใช้ในการเกษตร วันไหนที่ดูว่าสวนตัวเองมีหญ้าเต็มมากขึ้นผมก็จะเอาวัวมาเลี้ยงไว้ในสวนให้มากินหญ้า เพราะวิธีนี้มันช่วยผมประหยัดค่าใช้จ่ายในการตัดหญ้า ส่วนตัวของผมนั้นรายได้ส่วนใหญ่นำมาซื้อรถมอเตอร์ไซด์หรือหลังคาบ้านได้มาจากการขายสัตว์เลี้ยงเสียมากกว่ารายได้ที่มาจากการทำงานเกษตร เพราะผมเป็นคนที่ไม่ค่อยทำเกษตร แล้วในความรู้สึกส่วนตัวของผมเองผมรู้สึกว่าถ้าผมขาดสัตว์เลี้ยงของผมไปแล้วเหมือนผมขาดความสุขไป อย่างน้อยๆ ผมจะต้องมีเลี้ยงไว้ตัวหนึ่ง”

ลุงนุกาบอกว่า “การเลี้ยงวัว ควายเป็นอาชีพดั้งเดิมและมีความสัมพันธ์กับชาวบ้านมาแต่บรรพบุรุษ การเลี้ยงวัว ควายได้สร้างทุนและเป็นแรงงานให้กับชาวบ้าน ผมบอกให้ลูกหลานสืบทอดอาชีพเลี้ยงสัตว์ ดังกล่าวเพราะเห็นว่าเราไม่ต้องไปแข่งกับใคร เรามีอิสระ กำหนดราคาเองได้ มวลัว ควายนำมาทำเป็นปุ๋ย อินทรีย์ ปุ๋ยหมักได้ เป็นความมั่นคงให้กับครอบครัว”

ลุงสุชาติ (อายุ 68) ได้สนับสนุนความคิดของลุงนุกาและเสริมว่า “สมัยก่อนตกเย็นมาบริเวณบ้านจะมีเสียงดังโคล้งโคล้ง(เสียงระฆังควาย) สนั่นไปทั่วหมู่บ้าน แต่มาตอนนี้พอถึงเวลาเย็นทั่วหมู่บ้านเงียบสงัดไปหมด วัวก็ไม่มี ควายก็ไม่มี ผมถือว่าวัวควายเหล่านี้เป็นธนาคารให้กับเรา และถือว่าเป็นธนาคารให้กับครอบครัว”

นายสุคำ ชาวบ้านวัยกลางคนได้เล่าว่า “ผมได้เรียนรู้และซึมซับจากคุณตาของผมมาตลอดว่า เราทำทุกอย่างจะต้องมีพิธีกรรม ไม่ว่า เราจะทำอะไร ทำนา ทำสวน เลี้ยงวัว ควาย สร้างไม้ ตัดไม้ ฯลฯ เมื่อเรามีพิธีกรรม เรามีความรู้สึกว่ามันมีความศักดิ์สิทธิ์ เราใช้และรักษาและใช้เท่าที่จำเป็น ปัจจุบันความเชื่อพิธีกรรม เหล่านี้ค่อยลงและความเชื่อว่าธรรมชาติมีเจ้าของและมีความศักดิ์สิทธิ์นั้นไม่ค่อยจะมีแล้วในกลุ่มคนรุ่นใหม่ พอเราหันมานับถือคริสต์ พิธีกรรมส่วนใหญ่จะมีในโบสถ์ ในวัด ส่วนพิธีกรรมในไร่ในสวนในนา นั้น บางครอบครัวก็ทำ บางครอบครัวไม่ทำ เราน่าจะปฏิบัติพิธีกรรมของเราที่เป็นคริสตชนในพื้นที่ทำกินหรือในป่า เหมือนกับพี่น้องประเพณีเดิม คุณตาของผมเล่าด้วยความเป็นห่วงว่าลูกหลานสมัยนี้ต้องรับฟัง มีสติที่จะสืบทอดอาชีพและวัฒนธรรมที่พ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยายทำมาสมัยก่อน เพราะถ้าไม่ทำการสืบทอด มุ่งแต่ความเป็นสมัยใหม่อย่างเดียวชีวิตภายหน้าจะลำบากและมีภัยคุกคามมากขึ้น”

ปัญหาปัจจุบันคือ เด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ไม่สนใจการทำอาชีพเกษตร ชาวบ้านได้ให้เหตุผลถึงการเข้ามาจับบทบาทและสร้างอิทธิพลที่ส่งผลกระทบต่อจิตวิญญาณโลกทัศน์ของชาวบ้านจนทำให้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวบ้านนั้นต้องเปลี่ยนแปลงไปดังคำพูดของนายสุชาติบอกว่า “ตอนนี้เราจะพูดและสอนลูกหลานของเรานั้นยากมาก เพราะเด็กมันไม่สนุกกับคำสอนของเรา แต่เขาสนุกกับโทรศัพท์และโทรทัศน์ที่เขาคิดว่าเป็นความสุขและชีวิตของเขา”

นายตีแสบบอกว่า “เมล็ดพันธุ์พื้นบ้านของชาวบ้านบางชนิดสูญหายไป สาเหตุที่เมล็ดพันธุ์ดั้งเดิมสูญหายและกลายพันธุ์นั้นเป็นเพราะการเข้ามาสร้างแรงจูงใจและการนำการผลิตพืชแบบใหม่ของบริษัททำให้ชาวบ้านทิ้งเมล็ดพันธุ์ดั้งเดิมของตัวเองไป” นายประเสริฐ สารใจเสริมว่า “ชาวบ้านที่เห็นด้วยที่จะรักษาเมล็ดพันธุ์ท้องถิ่นและทำเกษตรอินทรีย์นั้นมีจำนวนน้อยและในกลุ่มนี้จะเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ นอกนั้นเขามีความคิดที่จะทำเกษตรที่ใช้สารเคมีแต่ต้องควบคุมปริมาณที่เหมาะสมและใช้กฎวิธีหรือที่เรียกว่าเกษตรปลอดภัย เนื่องจากปัจจุบันชาวบ้านวัยกลางคนเหล่านี้ มีความจำเป็นที่ต้องส่งบุตรหลานไปเรียนต่อที่สูงและไกล” การต้องจับจ่ายใช้สอยมากขึ้นกว่าสมัยก่อนเป็นการทำลายชีวิตของคนในชุมชนแห่งนี้ เพราะรู้ว่าการใช้สารเคมีไม่ปลอดภัยต่อสุขภาพ แต่ก็ใช้เพราะได้ผลผลิตดีและรวดเร็ว

นายสุพัน เวนวล ได้แสดงความคิดเห็นว่า “เราสามารถพัฒนาเมล็ดพันธุ์พื้นบ้านของเราได้โดยเฉพาะเมล็ดพันธุ์ที่เป็นอาหารหลักของชุมชน ส่วนพืชผัก สตรอเบอรี่ ถั่วแขก ถั่วแระและข้าวโพดที่ผลิตเพื่อขายนั้น จำเป็นต้องใช้เมล็ดพันธุ์ที่บริษัทจัดให้ ที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาด”

นายกะพอ เห็นด้วยกับความคิดเห็นของนายสุพันและเสริมว่า “ปัจจุบัน เราคงต้องทำสองอย่างพร้อมกัน ถ้าเป็นพืชผักที่เป็นอาหารเราก็ใช้เมล็ดพันธุ์ท้องถิ่นของเรา ถ้าผลิตเพื่อขาย เราต้องใช้เมล็ดพันธุ์ของเขา (บริษัท)ถ้าเราทำแต่ของเขาอย่างเดียว เราก็ถูกบริษัทคุมเราหมด เมล็ดก็ของเขา ยาก็ของเขา ปุ๋ยก็ของเขา และตลาดก็ของเขา ผมรู้สึกว่าผมและชาวบ้านกำลังโดนเอาเปรียบและถูกควบคุมโดยการทำเกษตรแบบใหม่”

นางเก๊ะพอบอกว่า “สมัยก่อนกลุ่มแม่บ้านเป็นผู้มีบทบาทหลักในการดูแลรักษาเมล็ดพันธุ์พื้นบ้านที่เป็นอาหารหลักของเรา เช่น เผือก มัน ฟักทอง ฟักเขียว (สามารถเก็บไว้นานเป็นปี) แตงกวา แตงลาย (เก็บไว้นานถึง 3-4 เดือน) ข้าวสาลี ผักกาดชนิดต่างๆ สามารถแปรรูปเป็นผักกาดแห้ง ผักกาดดองได้ เมล็ดพันธุ์เหล่านี้เรายังมีอยู่ เราต้องรักษาไว้อย่างจริงจัง” อย่างไรก็ตามชุมชนที่สำนึกได้ทำการเลือกการทำเกษตรทางเลือกใหม่โดยการทำเกษตรอินทรีย์และเกษตรปลอดสารถึงร้อยละ 40 แม้ว่าจะเป็นกลุ่มอาวุโสเสียส่วนมากที่สำนึกถึงเรื่องนี้ แต่ก็มีคนรุ่นใหม่เข้าร่วมโครงการวิจัยทำให้เกิดการขยายผลต่อไป”

ส่วนลุงคะแสบ บอกว่า “ผมเลี้ยงวัว ควายมาแต่เด็ก โตมากับวัว ควาย เรามีน้า มีบ้านเพราะวัว ควาย อาชีพเลี้ยงสัตว์ ถือว่าทำแล้วมีความสุข แม้จะลำบากกายเหนื่อยหนึ่ง แต่สร้างความยั่งยืน มันคงเพราะถือว่าเป็นการสะสมทุนให้ครอบครัวและที่สำคัญจะทำให้เราไม่ต้องเครียด”

ลุงสุชาติ เสริมว่า “การเลี้ยง (วัว ควาย) ส่วนใหญ่จะทำได้เพื่อยังชีพ ใช้สำหรับลูกหลาน แต่งงานเลี้ยงตอนรับแขกและในอดีตเพื่อใช้เป็นเครื่องทุ่นแรง ถ้าเราเลี้ยงวัว ควายสัตว์ด้วยความเอาใจใส่อยู่ในหลักชีวิตที่พอเพียง ชีวิตก็จะอยู่ได้ไม่เดือดร้อน สมัยก่อนราคาควายตัวละ 4,000-5,000 บาท (โตเต็มที่) ปัจจุบันนี้ราคาควายตัวละ 40,000-50,000 บาท (ตัวโตเต็มที่) วัว ควายถือว่าเป็นมรดกสืบทอดให้กับลูกหลานในส่วนตัวผม คิดว่าควรที่จะมีการสืบทอดจากลูกหลานต่อไป” โครงการนี้จะเป็นจุดเริ่มคุณค่าของการเลี้ยงวัวควาย ที่มีได้อยู่ที่ตัวสัตว์เท่านั้น แต่สัตว์ยังให้มูลค่าทำปุ๋ยสำหรับการปลูกพืชเศรษฐกิจด้วยเช่นการทำเกษตรอินทรีย์เป็นต้น ขณะเดียวกันยังทำให้คนชรามีงานทำและไม่เหงา เห็นคุณค่าของชีวิต การเลี้ยงไม่ต้องลงทุนสูงแต่ราคาดีเป็นความยั่งยืน มันคงของครอบครัวได้ยาวนาน ดังเห็นได้จากลุงนวลผู้ที่ยังกระฉับกระเฉงและยืนยันชีวิตที่จะเลี้ยงควายต่อไปบอกว่า “ถ้าลูกหลานต้องการที่สืบทอดอาชีพเลี้ยงวัว ควาย เขาสามารถทำได้ ถ้าชาวบ้านในหมู่บ้านเราและหมู่บ้านใกล้เคียงเข้าใจกัน พุดคุยกัน และรื้อฟื้นการช่วยกันเอามือเอาร่างกัน เลี้ยงสัตว์เลี้ยงวัวควาย ทำรั้ว กันรั้ว วัวควยราคาขายอยู่ที่เรา เป็นคนตั้งราคา พ่อค้าแม่ค้าไม่สามารถที่จะตั้งราคาได้ เพราะถ้าไม่พอใจก็ไม่ต้องซื้อเพราะวัวควายที่ผมมีมันไม่ได้เฝ้าเปื่อยไป ซึ่งต่างกับพืชผักถ้าที่คนรุ่นใหม่ปลูกปัจจุบัน ราคาอยู่ที่เขา ทุกอย่างอยู่ที่เขา แต่ผลผลิตไม่ดี พ่อค้าก็จะลดราคาของเรา แล้วเราจะทำอย่างไรตอนนี้หมู่บ้านของเรามีการเลี้ยงวัวควายที่น้อยลง ขณะที่วัว ควยราคาแพงขึ้น ก็ขอให้เลือกเอาเองแล้วกัน ส่วนผมจะเลี้ยงจนกว่าเลี้ยงไม่ไหวแล้ว” นี่เป็นคำยืนยันและการเห็นคุณค่าประโยชน์ของการเลี้ยงวัวควาย

จากคำถามที่ชาวบ้านที่ยังเลี้ยงวัวควายอยู่ได้แสดงความคิดเห็นว่าวัวควายไม่ใช่เลี้ยงเพื่อขายอย่างเดียว แต่วัวควายยังเป็นเพื่อนร่วมเดินทาง แม้ในยามยากลำบากก็สามารถแก้ปัญหาได้ ยังพัฒนาเมล็ดพันธุ์พื้นบ้านและอยู่รอดบนฐานวิถีผลิตพื้นฐานนี้ และยังมีการสืบทอดเลี้ยงสัตว์ให้กับลูกหลาน

การปรับเปลี่ยนวิธีการเลี้ยงวัว ควาย

ลุงหล้าบอกว่า “ชาวบ้านส่วนหนึ่งยังมีความสนใจในการเลี้ยงวัวควาย แต่ปัญหาคือไม่มีพื้นที่เพียงพอในการเลี้ยง และพื้นที่บางที่มีความเสี่ยงต่อการสะสมของสารเคมี ชาวบ้านมองเห็นว่ารายได้ส่วนหนึ่งที่สำคัญของชาวบ้านที่สามารถนำมาใช้เป็นทุนฉุกเฉินได้นั้นคือการเลี้ยงวัวและควาย แต่ชาวบ้านเสียใจและกังวลว่าพื้นที่เลี้ยงวัว ควายเริ่มจำกัด ทำให้ลูกหลานไม่สนใจสืบทอดอาชีพนี้”

ลุงสุชาติกังวลว่า “สมัยก่อนชาวบ้านไม่มีปัญหาในการเลี้ยงเพราะยังไม่มีการทำเกษตรพาณิชย์ พอเริ่มมีการทำเกษตรพาณิชย์ เขาไม่ลืมน้ำ บางครั้งวัว ควายของเราได้หลุดเข้าไปทำลายพืชผักเขา เกิดปัญหาขัดแย้งกันขึ้น จึงทำให้ผู้เลี้ยงบางคนไม่อยากมีเรื่องกัน บางคนก็ขายไป ส่วนที่เหลืออยู่ 11 ครอบครัวหรือร้อยละ 44 เลี้ยงแบบต้องไปดูแลทุกวัน จะเลี้ยงปล่อยแบบเมื่อก่อนนั้นไม่ได้แล้ว”

นายประเสริฐ ได้เสริมลุนๆว่า “วิธีการเลี้ยงที่ปล่อยไปตามธรรมชาติ นั้น ก็เป็นปัญหาสำหรับชาวบ้านในชุมชนที่ทำการเกษตรเพราะเขาไม่ได้ล้อมรั้วและการล้อมรั้วก็ต้องใช้ไม้เยอะมากด้วย แต่มีหลายคนแล้ว ที่ใช้วิธีเลี้ยงแบบทำรั้วกันพื้นที่วัว ควายของตัวเองแล้วปล่อยบางเวลาหรือให้หากินภายในพื้นที่ที่กั้นไว้ การแก้ปัญหาระยะยาว เรื่องการเลี้ยงวัวควายนี้ชาวบ้านเองก็มีการสร้างจิตสำนึกให้กับตัวเองว่า คนเลี้ยงวัว และควายก็ต้องดูแลสัตว์เลี้ยงของตัวเอง แล้วคนที่ทำการเกษตรเองก็ต้องดูแลพืชเกษตรของตัวเอง เพราะคนเลี้ยงวัว ควายอยากจะได้วัว ควาย คนทำเกษตรพาณิชย์ ก็อยากจะได้เงินด้วยกันทั้งนั้น เพราะว่าเมื่อก่อนพ่อผมปลูกหอมแดงเมื่อได้เงินมาพอกก็เอาเงินไปซื้อวัวมาเลี้ยง เมื่อเลี้ยงไปนานเข้าพ่อก็ขายวัวไปบางส่วน แล้วซื้อควายมาเลี้ยงอีก ผมก็เลยเลี้ยงทั้งวัวและควาย ต่อมาภายหลัง ผมจำได้ว่าพ่อต้องขายควายไป 10 กว่าตัว และวัวอีก 20 กว่าตัวเพื่อที่จะนำเงินนี้ไปซื้อที่นาและเบิกเพิ่มที่เป็นหัวไร่ ปลายนาให้เป็นนาขั้นบันได ผมจึงมีนาปลูกข้าวถึงปัจจุบัน ส่วนควายที่เหลือเอาไว้ใช้ไถนา ส่วนวัวนั้นพ่อจะเลี้ยงไว้เพื่อต่างของเช่น ต่างเมี่ยงไปขายบ้าง ส่วนตัวผมเองตอนนี้รู้ตัวเองว่าชรามากขึ้น แต่ยังสามรถเลี้ยงวัวได้อยู่ ใจอยากจะซื้อวัวเพิ่ม เพราะทำการเกษตรแบบคนรุ่นใหม่ไม่ไหวแล้ว ตอนนี้ผมปลูกกล้วยและอ้อยสองอย่าง กล้วยที่ปลูกนี้พ่อค้าที่มาซื้อที่หมู่บ้าน เขาเอาไปทำอาหารให้ไก่กิน อ้อยก็จะขายให้กับผู้ที่เลี้ยงช้างในหมู่บ้านขุนอมลอง มี 4 ครอบครัวที่ปลูกกล้วยขายและปลูกอ้อยอีก 1 ครอบครัว ส่วนการเลี้ยงวัวนั้น ผมได้ใช้วิธีการปลูกหญ้าเกษตรแทนเพื่อให้วัวกิน ผมคิดว่าถ้าจะให้ลูกหลานสืบทอดนั้นยังได้อยู่ หากมีการส่งเสริมและกระตุ้นให้มีใจรัก แต่อยู่ที่ตัวของลูกหลานของเราเอง สาเหตุที่ชาวบ้านไม่ยอมเลี้ยงวัวควายเป็นเพราะตอนนี้คนทำเกษตรไม่ล้อมรั้วรอบที่ทำกินของตัวเองจึงทำให้สัตว์เลี้ยงของเราเข้าไปกินหญ้าในไร่และบางครั้งกินหญ้าที่เขาพ่นยาฆ่าหญ้าทำให้วัวหรือควายตายด้วยก็มี” การเลี้ยงวัว ควาย จะต้องปรับเปลี่ยนไม่เลี้ยงปล่อยแต่มีขอบเขต จัดพืชที่ป้างวัว ป้างควาย เพื่อความปลอดภัยของวัว ควาย และไม่ไปทำลายพืชผักของผู้ปลูก

ส่วนลุนอายุ 70 ปี บอกว่าผมแก่แล้วแต่ยังเลี้ยงควายอยู่ และเล่าว่า “สมัยเป็นเด็กนั้นผมยังไม่มีควาย แล้วเมื่อผมอายุ 5-6 ขวบ พ่อผมก็ซื้อมาให้ 2-3 ตัว ตั้งแต่เลิกจนโตมาจนถึงทุกวันนี้ผมเดินตามควายตลอดและผมก็อยู่ได้ไม่ลำบากยากเข็น ทีหลังผมก็ซื้อวัวมาเลี้ยงกับปลูกข้าว นาที่ผมปลูกข้าว ใช้ทุนจากการเลี้ยงวัว ควาย สร้างบ้านใช้ทุนจากการเลี้ยงวัว ควาย การค้า การขายสมัยก่อนจะมีเฉพาะในเรื่องของการค้าวัว ค้าควาย ส่วนหมูและไก่จะเลี้ยงไว้ทำพิธีกรรมต่างๆบ้าง สมัยก่อนเราดำรงอยู่ได้ เราพอมีพอกินเลี้ยงลูกหลานได้ ไม่มีหนี้สินใดๆ ผมไม่เคยมีหนี้สินถึง 2,000-3,000 บาท มาเลยในชีวิต

ลุนๆยังเล่าอย่างมั่นใจปากต่อไปว่า คำสอนของปกากะญอที่อยู่ในบทลำนานว่า

“Htoo hseif nau av lauj le plez- Ywaz hseif nau av lauj le plez

K'cej dof hple hsav av de -K'loz dof hple hsav av de

Tuz meij hple hsav htauf av de - Ywa lauj Ywa klai t' of le”

หมายความว่า ภูเขาใหญ่เป็นที่ประทับของพระเจ้ามาก่อน ภูเขาเล็กเป็นที่ประทับของพระเจ้ามาก่อน ปัจจุบันภูเขาเหล่านั้นกลายเป็นที่สร้างรู สร้างรังของต่อหลวง จนพระเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์หนีหายไป

ชาวบ้านที่อยู่ในวัยกลางคนได้แสดงความคิดเห็นว่า “ก่อนที่เราจะเข้าสู่การผลิตแบบพาณิชย์ พวกเรา ยังเลี้ยงสัตว์เป็นหลัก เราไม่ค่อยมีหนี้สิน แต่พอเข้าสู่การผลิตแบบใหม่ เรามีหนี้สินมาก ชาวบ้านมองเห็นว่า หากมีการรักษาดำรงและสืบทอดอาชีพดั้งเดิมของชาวบ้าน ชาวบ้านจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ แต่สิ่งหนึ่งที่ชาวบ้านเป็นห่วงและกังวลเกี่ยวกับอนาคตคือ กลัวว่าลูกหลานจะไม่สนใจและละทิ้งการเกษตรแบบดั้งเดิมนี้ ชาวบ้านไม่สามารถที่จะบังคับลูกหลานของตัวเองได้ เนื่องจากชาวบ้านมองเห็นว่ามันมีความต่างเรื่องของแนวคิดและความต้องการของชาวบ้าน”

คุณลุง นุกล่าประสบการณ์ตัวเอง เช่นกันว่า “เมื่อก่อนผมเลี้ยงทั้งวัวและควาย แต่ตอนนี้ผมเลี้ยงเฉพาะวัวเท่านั้นส่วนควายผมขายไปหมดแล้ว เพราะว่าควายเป็นสัตว์ที่ขอบอกหากินไกล ชอบปิ่นเขา ชอบอาบหนองน้ำ ควายเป็นสัตว์ที่ไม่ชอบอยู่กับที่ แต่วัวไม่ชอบเดินหากินไกล และไม่ชอบเล่นหนองน้ำ เวลาฝนตกจะวิ่งกลับมาที่บ้านหรือหลบซ่อนในห้างนา ดูแลก็ง่ายกว่าควายและออกลูกปีละตัว

ในสมัยก่อนการเลี้ยงควายในสมัยของปู่ย่าตายายของเราก็มีปัญหาเหมือนกัน ในสมัยนั้นเป็นสมัยของรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นสมัยที่วัวควายมีราคา ตลาดมีความต้องการสูง จึงทำให้เกิดการขโมยวัวควายกันมาก ขโมยส่วนใหญ่เป็นคนมาจากภายนอก เขาจะมาขโมยตอนกลางคืนตอนที่เรานอนหลับอยู่ข้างใน

การเลี้ยงวัวควายในปัจจุบันต้องปรับวิธีการเลี้ยงจากเลี้ยงปล่อยเป็นการทำรั้วล้อมและจัดการเรื่องหญ้าสำหรับเลี้ยงซึ่งยังทำได้ยังมีบริเวณเลี้ยงอยู่

2.1 ตลาดทางเลือก

ด้านตลาดวัวและควายนั้น ชาวบ้านบอกว่า มีพ่อค้าคนกลางจากในเมือง ที่ขึ้นมาซื้อในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะไม่มีความรู้เวลาในการค้าขายแต่ขึ้นอยู่กับพ่อค้าที่เข้ามาซื้อกับชาวบ้านที่เลี้ยงเองตกลงราคากับพ่อค้าเอง แต่ส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านบอกว่าเป็นชาวบ้านเองที่จะเป็นฝ่ายกำหนดราคาเองก่อนแล้วพ่อค้าก็ต่อรองราคา เมื่อทั้งสองฝ่ายพอใจ ก็ซื้อขายกัน คุณลุงนุบบอกว่า “ราคาวัวควายอยู่ที่ผู้เลี้ยง ผู้เลี้ยงเป็นคนตั้งราคาเอง ถ้าพ่อค้าไม่พอใจก็ไม่ใช่ไร เพราะวัวควายที่ผมมีมันไม่ได้เน่าเปื่อย ซึ่งต่างกับพืชผักสดที่เน่าเสียและหากผลผลิตไม่เข้าเกรดหรือ ผลไม่ดี ลูกไม่ดกหรือขนาดใหญ่เกินไป เล็กเกินไป ซึ่งมันยากสำหรับชาวบ้านอย่างพวกเราจะได้ ส่วนวัวควายปัจจุบัน ราคาดีและจะแพงมากขึ้น เพราะคนเลี้ยงสัตว์น้อยลงทุกวัน”

นายธนะวิเคราะหว่า ราคาวัวควายจะแพงขึ้นแน่นอน เนื่องจากปัจจุบันชาวบ้านที่ต้องประสบกับปัญหาหลายๆด้านเช่น ปัญหาพื้นที่ในการเลี้ยงสัตว์ อุปสรรคของการใช้สารเคมีที่อาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและระยะเวลาที่ชาวบ้านจะต้องเดินทางไปดูเพื่อดูแล แนวโน้มการเลี้ยงควายและวัวของชาวบ้าน ชาวบ้านเห็นว่าถ้ามีเกษตรกรพาณิชย์ที่มีการขยายออกไปหนาแน่นขึ้น การเลี้ยงสัตว์ควายและวัวของชาวบ้านก็จะลดลง ชาวบ้านส่วนหนึ่งยังมีความสนใจในการเลี้ยงวัวควาย แต่ปัญหาคือไม่มีพื้นที่เพียงพอในการเลี้ยง และพื้นที่บางที่มีความเสี่ยงต่อการสะสมของสารเคมี ลุงสุชาติและลุงนุบ ทั้งสองคนย้ำด้วยความมั่นใจว่า “วัวควายมีตลาดทั่วไป มีตลาดตลอดเวลา เราไม่ต้องไปหา มันวิ่งมาหาเราเอง ราคาอยู่ในมือของผู้เลี้ยง แต่ทำไมคนเลี้ยงน้อยลง ?”

2.2 การเชื่อมโยงกับมิติความเชื่อวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ

สมัยก่อน วัว และ ควาย นอกจากชาวบ้านจะเลี้ยงไว้เพื่อเป็นอาหารสำหรับทำพิธีกรรม จัดประเพณี หรือต้อนรับแขกแล้ว ชาวบ้านก็ยังได้ใช้วัวและควายในการบรรทุกของและไถนาเพื่อบรรเทาแรงของตัวเอง เหมือนอย่างที่บ้านบรรพชนปากเกาะญอ(กะเหรี่ยง)เราสมัยก่อนได้ทำกันมา ด้วยเหตุผลนี้เองอาชีพเลี้ยงสัตว์พื้นบ้านจึงได้สืบทอดกันมาเรื่อยๆจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน หมู่บ้านขุนอมลองและหมู่บ้านของปากเกาะญออื่นๆที่ได้สืบทอดกันมา สัตว์เล็กที่ชาวบ้านเลี้ยงทุกครอบครัว เช่น ไก่ หมู สัตว์สองชนิดนี้ เป็นสัตว์ที่เลี้ยงไว้สำหรับทำพิธี ส่วน เป็ด จะไม่มีการทำพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ เพราะถือว่าเป็นสัตว์ที่เลี้ยงไว้กินเป็นอาหาร ส่วนวัวและควายนั้น ชาวบ้านก็จะเลี้ยงไว้สำหรับใช้งาน และ พิธีขอขมาควายหรือช้าง (คนที่ขี่ช้าง) สาเหตุที่ต้องทำเพราะชาวบ้านถือว่า วัว ควายและ ช้าง เป็นสัตว์ใหญ่เลี้ยงที่อยู่เคียงคู่กับคนมาช้านาน บางครั้งเจ้าของที่ใช้แรงงานนั้นอาจได้พบวัว ควายบ้าง จึงต้องมีพิธีกรรมขอโทษขอขมาวัว ควาย

ดังนั้น ช่วงเวลาต้นปีของทุกปีหลังเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จ ชาวบ้านก็จะมีพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวให้กับควาย วัวที่เรียกกันว่า “พิธีกรรมผูกข้อมือให้ควายและวัว” ในความหมายของพิธีกรรมนี้ชาวบ้านได้บอกว่าเป็นการขมาลาโทษต่อสัตว์ที่ได้ทำร้ายหรือคิดไม่ดีไม่ร้ายต่อเขาตั่งเช่นคุณลุง นูกา ที่ได้บอกว่า “ในสมัยนั้นเรายังมีการสอนวัวควาย เราเลี้ยงเพื่อใช้งาน เรามีพิธีกรรมผูกข้อมือข้อเท้าเพื่อเป็นการขอโทษ(ซึ่งในพิธีกรรมก็จะมีไก่หนึ่งคู่ รูป เหล้า และหญ้าอ่อนที่มัดไว้เป็นมัดๆ) แล้วในพิธีกรรมนี้เราก็จะสวดขอโทษว่า นี่นะสัตว์เลี้ยงวัวและควายคู่บ้านคู่เมือง เราได้ใช้เจ้า เราได้ทุบตีเจ้า เราได้ด่าได้สาปแช่งเจ้า เราได้คิดร้ายต่อเจ้า เจ้าได้ช่วยเราหาเลี้ยงชีพ เราสวดขออ้อนวอนให้เจ้าจงอย่าได้เจ็บได้ป่วย อย่าได้ปวดอย่าได้เมื่อย เจ้าจงอยู่ดีมีสุข แข็งแรงและอ้วนพีมีรูปร่างที่ใหญ่ทั้งสูง หลังจากที่เราสวดขอต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์จบแล้วเราก็จะเอาหญ้าอ่อนที่เตรียมไว้เป็นมัดๆเอาไปให้วัวและควายกิน” และนี่ก็คือวิถีชีวิตการเลี้ยงวัวควายของชาวบ้านในสมัยก่อนที่เป็นความสัมพันธ์กันไม่ได้มองว่าสัตว์เลี้ยงเป็นแต่เพียงสิ่งมีชีวิตที่ไร้จิตใจไร้มนธรรมความรู้สึกเท่านั้น แต่สัตว์เลี้ยงเป็นผู้ร่วมชีวิตกับการทำมาหากิน”

ลุงนูกา “ในสมัยก่อนที่ปากเกาะอยู่ยังอยู่ในประเพณีเดิมนั้น การเลี้ยงวัวควายที่เป็นสัตว์คู่บ้านคู่เมืองเราจะมีการให้ความสำคัญเหมือนเขาเป็นเพื่อนที่คอยช่วยเหลือเรา เมื่อก่อนเราใช้เขาไถนา เราใช้เขาตากของ และในเวลาที่เราไถนาใหญ่ๆวัวควายจะเป็นจะสัตว์ที่มีค่าในส่วนหนึ่งของงานเช่นงานแต่งหรืองานวัด ทุกปีเราจะมีกรรมมัดข้อมือมัดเท้า(ผูกข้อเท้า)ให้กับวัวควายเพื่อเป็นการให้เกียรติและขอโทษที่ได้ใช้และเป็นประโยชน์ต่อเรา” ในสมัยนั้นเรายังมีการสอนวัวควาย ก่อนฝึกควายต้องมีพิธี เรามีพิธีกรรมผูกข้อมือข้อเท้าเพื่อเป็นการขอโทษ (ไก่หนึ่งคู่ รูป เหล้า และหญ้าอ่อนที่มัดไว้เป็นมัดๆ) ในพิธีกรรมนี้เราจะสวดขอโทษว่า “นี่นะสัตว์เลี้ยงวัว/ควายคู่บ้านคู่เมือง เราได้ใช้เจ้า เราได้ทุบตีเจ้า เจ้าได้ช่วยเราหาเลี้ยงชีพ เราสวดขออ้อนวอนให้เจ้าจงอย่าได้เจ็บไข้ได้ป่วย อย่างได้ปวดอย่าได้เมื่อย เจ้าจงอยู่ดีมีสุขแข็งแรงและอ้วนพีมีรูปร่างที่ใหญ่ทั้งสูง” หลังจากที่เราสวดขอต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์จบแล้วเราก็จะเอาหญ้าอ่อนที่เตรียมไว้เป็นมัดๆเอาไปให้วัว/ควายกิน นี่ก็คือวิถีชีวิตการเลี้ยงวัวควายของเราในสมัยก่อนคือมีทั้งเลี้ยงและดูแล มาตอนนี้ที่เราชาวบ้านในชุมชนต้องลดปริมาณสัตว์เลี้ยงวัวควายให้น้อยลงเป็นเพราะว่าเราไม่มีพื้นที่ที่จะเลี้ยง ชาวบ้านมีการขายพื้นที่ทำกินทางการเกษตรจึงเป็นปัญหาให้กับเราผู้เลี้ยงสัตว์ แต่ตอนนี้ผมกับชาวบ้านที่เลี้ยงสัตว์ก็คิดช่วยกันทำโครงการช่วยเหลือสัตว์เลี้ยงของเรา ผมคิดว่าผมจะหาพื้นที่ที่หนึ่งแล้วจะให้ชาวบ้านคนที่เลี้ยงวัวควายมาช่วยกันทำรั้วจากนั้นเราก็จะนำสัตว์เลี้ยงของตัวเองมาปล่อยเลี้ยงไว้ด้วยกัน ส่วนตัวผมนั้นการเลี้ยงควายเป็นทางออกหนึ่งของชีวิต มันช่วยหารายได้ให้กับหลายด้านเช่นมูลควายที่มีคนมาถามซื้อเอาไปทำเป็นปุ๋ย รกควายที่คนนิยมกินกันมีราคาแพงถึงกิโลกรัมละ 300 บาท ควายตอนนี้มีราคาสูง ควายที่ผมเลี้ยงสามารถทำประโยชน์ได้ด้วยเช่นขายเป็นราคาและฝึกให้ช่วยผ่อนงานเรา ที่สำคัญผมรู้สึกมีความสุขที่ได้อยู่ร่วมกับเขา รู้สึกมีความสัมพันธ์กับเขา ครั้งหนึ่งที่ผมขายไปแล้วผมยังฝันถึงพวกเขา” โครงการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์เพื่อสร้างรายได้และฟื้นฟูระบบนิเวศชุมชนชุมชนยังคงเป็นที่สนใจของผู้สูงอายุในการเลี้ยงต่อ เพราะให้ทุนประโยชน์เป็นอย่างมาก มีการเลี้ยงวัวควายร้อยละ 44 เมื่อคนส่วนใหญ่ทำเกษตรและปรับเป็นเกษตรอินทรีย์ ขณะเดียวกันบางคนได้สืบทอดให้กับลูกหลานของตนเองอย่างเช่นลุงนูกาได้กล่าวไว้ การเลี้ยงสัตว์แม้ผู้เลี้ยงส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุแต่ในภาวะปัจจุบันที่สัตว์มีราคาดีจึงสร้างแรงจูงใจให้คนรุ่นใหม่สนใจได้

3. โครงการฟื้นฟูและเพิ่มมูลค่าผ้าทอสตรีบ้านขุนอมลอง

แม่บ้านคนหนึ่งเล่าว่า “การทอผ้าของชาวบ้านยังไม่ถือว่าเป็นอาชีพหลัก แต่เป็นอาชีพเสริมรายได้ให้แม่บ้านที่เข้าร่วมโครงการศิลปาชีพราชนิ ซึ่งเขาจะทอเฉพาะช่วงที่เขามีเวลาว่างเว้นจากงานหลักของเขา ส่วนใหญ่ผ้าทอของชาวบ้านนั้นชาวบ้านจะถักทอสำหรับใช้เอง”

นาง เกี๊พอ บอกว่า “ผ้าทอที่จะไปส่งที่โครงการศิลปาชีพพระราชินี ซึ่งโครงการจะรับซื้อเอง เดือนหนึ่งจะถักทอได้ประมาณ 2-3 ตัว โครงการดังกล่าวจะรับผ้าทอที่มีความยาวตั้งแต่ 2 เมตรขึ้นไป หากผ้าทอที่ทำติดลูกเดียวก็จะมีราคามากขึ้นเป็น 500-600 บาทต่อตัว แต่ถ้าไม่ติดลูกเดียวราคาจะอยู่ที่ 200-300 บาท/ตัว ผ้าทอส่วนใหญ่เป็นอาชีพรเสริมและยังชีพ หุ่นในการทำผ้าทอ นางเกี๊พอ บอกว่าต้องหาซื้อเองรวมไปถึงวัตถุดิบ ซึ่งด้าย 1 ห่อจะมีอยู่ 12 ม้วน ซึ่งทำเส้นได้ 2-3 ตัว และผ้าหนึ่งห่อก็จะซื้อมาในราคา 200-300 บาท การทอผ้าเป็นการแสดงออกถึงวัฒนธรรมของปกาเกอญอ และเชื่อมโยงกับความเชื่อ ที่ในวันอาทิตย์ชาวบ้านจะร่วมใจกันสวมชุดประจำชนเผ่าไปเข้าวัดเพื่อเป็นการให้เกียรติเคารพและขอขอบคุณต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์”

เรื่องผ้าทอที่ส่งในโครงการศิลปาชีพนั้นตอนนี้ชาวบ้านไม่ค่อยทำกันแล้ว เป็นโครงการที่ช่วยเหลือชาวบ้านผู้ที่ไม่มีงานทำ สาเหตุที่แม่บ้านไม่ทำกันเป็นเพราะอ้างเหตุผลว่า ได้เงินช้า ไม่เหมือนทำเกษตรทำเงินได้มากกว่า และเร็วกว่า อาจเป็นเพราะเจอทางตันของชาวบ้านนี้เองที่ไม่มีทางออกชาวบ้านเลยเลือกทำเกษตรเชิงพาณิชย์ก็คิดเหมือนกันว่าภูมิปัญญาดั้งเดิมและปรีชาญาณบรรพบุรุษเราเป็นสิ่งที่ดีมากและยังยืนให้ความสุขร่มเย็นแก่เราชาวบ้าน เราเห็นว่าถ้าหมู่บ้านเราเป็นแบบนี้เรื่อยๆ เรามีความเป็นห่วงเด็กรุ่นใหม่ที่จะตามมาเพราะเขาจะอยู่อย่างลำบากและต้องเจอกับปัญหามากมาย ลูกหลานเราบางคนที่ตั้งตัวหันเขาก็จะอยู่รอดแต่กับบางคนที่ไม่รู้จักตั้งตัวแล้วแต่ตามมันสุดท้ายชีวิตของเขาก็จะลำบากเป็นปัญหาให้กับชาวบ้านในหมู่บ้าน”

ลูกสาวยังได้สืบทอดการทำผ้าทอแต่ไม่ได้ทำเป็นธุรกิจ จะทำเพื่อนั่งหมั่นกันเองภายในครอบครัว มีคนข้างนอกที่มาถามซื้อแต่ชาวบ้านไม่ได้ทำขายหรือทำเพื่อธุรกิจ เหตุผลที่ชาวบ้านไม่ทำเพราะคุณตาบอกว่าชาวบ้านไม่มีเวลาที่จะทอ เวลาดังกล่าวส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านจะให้กับพี่เกษตรพาณิชย์เสียมากกว่า หรือถ้าเวลาที่ต้องการเลือกผ้ามานั่งหมั่นชาวบ้านจะหาซื้อในเมืองมาใช้แทนเพราะชาวบ้านบอกว่าเป็นการประหยัดเวลาและแรงงาน อย่างไรก็ตามชุมชนขุนอมลองยังให้ความสำคัญต่อการทอผ้าแม้จะไม่ทอเป็นอาชีพรแต่ก็ทอเป็นรายได้เสริมและสืบทอดภูมิปัญญาที่เป็นองค์ความรู้ของชุมชนและใส่ชุดที่ทอเองอย่างน้อยวันอาทิตย์ที่ไปวัดหรืองานสังคมต่างๆเพื่อแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ความเป็นชนเผ่าของตน

3.1 การบริหารจัดการตลาดทางเลือก

แม่บ้านที่เข้าโครงการศิลปาชีพพระราชินีนั้น ทางโครงการรับซื้อ แต่ใช้เวลานานกว่าจะได้เงินกลับมานั้น แม่บ้านก็จะทอเฉพาะช่วงที่มีเวลารว่างจากงานหลักของตนเอง ความจริงทางโครงการรับซื้อตลอดถ้ามีผลผลิต แต่ทางโครงการไม่ได้กำหนดกรอบเวลาว่าต้องส่งจำนวนเท่านั้น เท่านี้ เวลานั้น เวลานี้ เขาให้อิสระแล้วแต่แม่บ้านจะผลิตได้ แม่บ้านสูงอายุที่อยู่กับบ้านจะทอผ้าและส่งให้โครงการ การทอผ้าเป็นรายได้เสริมยังมีตลาดทางเลือกคือโครงการศิลปาชีพ ทอได้มากก็ขายได้มากอยู่ที่ชุมชนเองเป็นผู้เลือกและเป็นรายได้ของผู้สูงอายุที่สามารถจุนเจือครอบครัวได้อย่างดีถ้ายังมีแรงทำ

3.2. การเชื่อมโยงกับมิติความเชื่อวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ

การทอผ้าเป็นเรื่องของวัฒนธรรมปกาเกอญอ และเกี่ยวข้องกับความเชื่อ เวลาจะทำสีย้อมผ้าต้องมีพิธีกรรมมาเกี่ยวข้องด้วย โดยเฉพาะผ้าทอที่เอาสีจากต้นไม้ในป่า ต้องมีการขออนุญาต ต้องทำสีย้อมผ้าด้วยความสำรวม ปกาเกอญอบอกว่า ต้องทำ “ซู้ซู้” ต้องทำให้ซึ้ง เพราะเป็นเส้นผ้าจะต้องสวมใส่ ปกปิดร่างกาย ป้องกันเชื้อโรค สิ่งชั่วร้ายต่างๆ การทอผ้าและย้อมผ้าของชุมชนขุนอมลองยังมีความเชื่อและสำนึกเสมอถึงการนำไปใช้เพื่อให้คนที่ใส่ปลอดภัยจากสิ่งชั่วร้าย การคำนึงถึงความปลอดภัยและการให้ชีวิตเป็นฐานรากความสำนึกที่สำคัญของชุมชนที่สืบทอดมาตลอดแม้จะอยู่ในยุคสมัยใหม่ โครงการฟื้นฟูและเพิ่มมูลค่าผ้าทอยังทำได้อต่อไปอยู่ที่ชุมชนเอง ผ้าทอมีความสัมพันธ์กับความเชื่อ เป็นการให้คุณค่าต่อผู้สวมใส่พ้นจากสิ่งชั่วร้ายต่างๆ

ผ้าทอสตรีบ้านขุนอมลองจึงมีใช้ถูกตีค่าเป็นสินค้าเพื่อหารายได้เสริมเท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนตลอดจนเอกลักษณ์ของความเป็นชนเผ่าชาติพันธุ์ของตนอีกด้วย

4. โครงการส่งเสริมการปลูกกาแฟและใบชาเพื่อสร้างอาชีพทางเลือกชุมชนขุนอมลอง

เมื่อก่อนหมู่บ้านขุนอมลอง ชาวบ้านทุกคนรอบครัว จะมีสวนเมี่ยง (ใบชา) ซึ่งขึ้นเองในป่า ชาวบ้านเพียงแต่รักษาไว้ ชาเป็นพืชเสริมรายได้ที่ไม่ต้องลงทุนอะไร

มีการขายตามหมู่บ้านใกล้เคียงหรือหมู่บ้านพี่น้องคนเมืองพื้นราบ ขายในราคามัดละ 10-15 บาทปีหนึ่งได้เงินประมาณปีละ 3,000-5,000 บาท ราคาใบชาจะขึ้นกับอายุใบชา เช่น ใบชาแก่จะมาเป็นเมี่ยงดอง ส่วนใบชาอ่อนจะทำขายเป็นใบชาแห้ง ลุงสุคำบอกว่า การเก็บใบชาจะมีรายได้น้อยกว่าการออกไปรับจ้างหรือทำอาชีพอื่น แต่เป็นการดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ซึ่งต่างกับอาชีพใหม่ที่ใช้สารเคมีและทำลายธรรมชาติ และไม่มีความยั่งยืนและมั่นคงต่อชีวิต

ในกลุ่มผู้อาวุโสได้บอกเล่าความในใจของกันและกันว่า “เมี่ยงเป็นอาชีพดั้งเดิมของชาวบ้านแต่ไหนแต่ไรมา ชาวบ้านมีสวนเมี่ยงกันทุกคนรอบครัว มีมากบ้าง น้อยบ้าง ปัจจุบัน ชาวบ้านจะไม่ค่อยทำขายกันแล้ว ส่วนใหญ่จะทำกินกันเองและเก็บไว้สำหรับต้อนรับแขกหรือญาติพี่น้องที่มาเยี่ยม ที่ยังทำขายกันในหมู่บ้านเราก็จะมีอยู่ 3-4 ครอบครัว ผู้ที่ยังเก็บใบเมี่ยงอยู่ส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุที่ทำพร้อมกับการเลี้ยงวัว ควาย คนรุ่นใหม่จะทำแบบคิดเร็ว ทำเร็ว กินเร็ว หมดเร็ว รับจ้างที่ได้เงินวันละ 200-300 บาท ก็กินหมด

อีกอย่างหนึ่งเราเห็นว่าอาชีพเก็บใบชา เลี้ยงวัว ควายเป็นอาชีพที่ถนอมป่าไม้ แม้ว่ามันไม่คุ้มค่าสำหรับเราในแต่ละวัน แต่อาชีพนี้เป็นอาชีพสุดท้ายสำหรับเราเมื่อครั้งหนึ่งตอนที่เราแก่ชรามากขึ้น จะทำอย่างอื่นไม่ไหวแล้ว สุดท้ายงานที่เราจะมาพึ่งหารายได้ให้กับเราตอนอายุมากขึ้นคือการเก็บใบเมี่ยงมาทำเป็นใบชาอาชีพทั้งสองอย่างนี้ ไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงสัตว์เลี้ยงและการปลูกต้นเมี่ยง เป็นอาชีพดั้งเดิมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเราโดยที่ไม่ต้องดูแลมาก ไม่ต้องหาซื้อสารเคมีมาใช้ เพียงแค่ตัดหญ้าให้เท่านั้นก็สามารถทำรายได้แล้ว นี่คือวิถีชีวิตของผมและพ่อแม่ของผมในสมัยก่อน”

ลุงสุคำกล่าวเสริมขึ้นว่า “ผมเติบโตมาเพราะเมี่ยง สมัยก่อนเราไม่มีข้าวพอกิน เราเอาเมี่ยงไปขายหรือแลกกับข้าวสารและเกลือหรือของจำเป็นอื่นๆ พ่อผมจะดูแลสวนเมี่ยงอย่างดี แม้แต่กิ่งแก่กิ่งเดียวหักก็ไม่ได้ พ่อบอกว่า ทุกกิ่งทุกใบของเมี่ยงคือชีวิตของพวกเขา” ส่วนเมี่ยงเป็นทุนทางธรรมชาติที่ชุมชนมีอยู่ก่อนแล้ว ใบเมี่ยงดองมีตลาดน้อยลงเพราะคนสมัยนี้ไม่นิยมกินแต่ชุมชนสามารถเก็บใบเมี่ยงอ่อนมาทำเป็นใบชาแห้งได้และมีตลาดรองรับที่สามารถแปรสภาพเป็นเครื่องดื่มที่คนรุ่นใหม่นิยมดื่มเช่น น้ำชา เป็นต้น ส่วนกาแฟชาวบ้านเคยปลูกกาแฟมานานสิบกว่าปีแล้วและมีความรู้พอสมควร

นายหล้าได้บอกว่า “ที่จริงกาแฟเป็นพืชที่ปลูกง่ายมาก ไม่ต้องดูแลมาก เวลาเราปลูกเราเลือกสถานที่ที่มันเย็นๆหน่อยหนึ่ง จะต้องปลูกในป่าใหญ่ที่อยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่พอมีแดดส่องเข้ามาได้ แค่นี้เราก็เก็บไปขายได้แล้วเมื่อมันโตขึ้นและออกผล”

ต่อมาเมื่อประมาณเจ็ด แปดปีมานี้ ทางโครงการหลวงได้มาส่งเสริมการปลูกกาแฟใต้ต้นไม้ในป่า ตอนแรกๆคนในหมู่บ้านไม่นิยมปลูกกัน ต่อมาโครงการหลวงเข้ามาส่งเสริมอย่างจริงจัง ชาวบ้านที่มีสวนกาแฟลงทะเบียนเป็นสมาชิกแล้วทางโครงการหลวงจะรับซื้อเป็นประจำ ตอนนี้รู้สึกราคากาแฟก็โลละ 10 บาท (ยังไม่ได้แกะเปลือก) ส่วนที่แกะเปลือกแล้วก็โลหนึ่งราคาจะอยู่ที่ 15 บาท ขึ้นไป

ลุงนุกาเล่าต่อไปว่า “ตอนนี้ผมยังปลูกทั้งกาแฟกับใบชาหรือเมี่ยง ยังทำอยู่ เพราะยังมีคนจากหมู่บ้านอื่นที่เข้ามาถามซื้อ ใบชากับเมี่ยงเป็นพืชที่เราจะทำขายเมื่อไหร่ก็ได้ วันไหนที่เงินผมหมดไม่ทันผมก็จะไปเก็บใบชาใบแก่ ผมก็จะนำไปทำเป็นเมี่ยงขาย กาแฟเองผมก็ทำ ผมเริ่มปลูกกาแฟตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535-2536 ที่แล้ว

กาแฟทำรายได้ดีสำหรับผู้สูงอายุอย่างเรา อาชีพเหล่านี้จะเป็นอาชีพที่สามารถช่วยในการยังชีพที่มั่นคงยั่งยืน และเป็นมิตรกับธรรมชาติ ถึงแม้ผมจะได้ไม่มากแต่ก็ได้ตลอดไม่ขาดสาย ดังคำสอนของบรรพบุรุษที่ว่า *Te roov hkof roov s'bauf hpuv mei t'mauf hpuf kauv k'tuz* ความหมาย อาชีพที่คุ้มหัวกะลาเราคือ อาชีพดั้งเดิมที่ได้กินข้าว แต่ได้กินนานและยั่งยืน ส่วนอาชีพใหม่นั้นขึ้นอยู่กับโชคชะตาหรือตามจังหวะของตลาด ภายนอกอาชีพที่แขวนอยู่บนเส้นด้ายนั่นเอง”

ลุงสุชาติเสริมว่า “ผมและผู้เฒ่า ผู้แก่คนอื่นๆในหมู่บ้านขุนอมลอง มีความเป็นห่วงเด็กรุ่นใหม่ที่จะมา แทนที่ แต่ยิ่งไปกว่านั้นที่ผมห่วงและกลัวมากที่สุดคือเด็กที่กำลังเติบโตใหม่เหล่านั้น เพราะเขาไม่มีแบบอย่าง ต้นแบบที่จะสอนและสืบทอดให้กับเขาแล้ว ผมจึงมีความกลัวและเป็นห่วงในอนาคตของเขาทั้งเขาและอนาคต ของหมู่บ้านในชุมชนของเรา เราไม่สามารถที่จะละทิ้งเกษตรพาณิชย์ได้ แต่ที่ทำได้คือเราลดปริมาณให้น้อยลง ในแต่ละปี สิ่งที่เราทำทั้งหมดในการทำเกษตรพาณิชย์ผมเห็นว่าทั้งผมและชาวบ้านถูกเอาเปรียบทั้งหมด เพราะ ระบบการเกษตรพาณิชย์นั้นบริษัทได้วิเคราะห์ก่อนแล้วที่จะนำมาให้ชาวบ้านได้ปลูก ตอนนี้ผมคิดว่าสิ่งหนึ่งเรา ทำได้คือเราทำเกษตรทั้งสองอย่างคือ เกษตรแบบผสมผสานกับเกษตรอินทรีย์เพื่อที่เราจะอยู่ได้ ส่วนส่วนตัวเลี้ยง ของเราก็เช่นเดียวกันเราก็ต้องมีการสืบทอดเพื่อเลี้ยงไว้เป็นความยั่งยืนของเรา”

4.1 การบริหารจัดการตลาดทางเลือก

ปัจจุบัน การทำสวนใบชาได้มีการแปรการผลิจากการทำเมี่ยงตองมาเป็นการทำใบชาแห้งขายมากขึ้นเพราะมีตลาดมากกว่าส่วนกาแฟเป็นทางเลือกที่ดีในยุคนี้เพราะคนนิยมดื่มกาแฟมาก ดังที่ คุณธูละเล้าถึง เหตุผลที่ทำให้สวนเมี่ยงน้อยลงเพราะว่าตลาดหรือผู้กินเมี่ยงน้อยลง ชาวบ้านหันมาดื่มกาแฟแทนเมี่ยง เมื่อก่อน เวลามีการประชุม มีงานศพ เราเอาเมี่ยงมาต้อนรับแขก เดียวนี้เปลี่ยนไป เมื่อก่อนมีตลาดที่สะเมิง เดียวนี้มี ตลาดที่อำเภออมก๋อย อำเภอแม่แจ่ม ซึ่งบวก ลบ คุณหารแล้วไม่ค่อยคุ้มทุน แต่จะเป็นแค่รายได้เสริมของผู้สูงอายุในหมู่บ้าน ที่สามารถขายในหมู่บ้านใกล้เคียงในรูปของใบชาแห้ง เพราะชาวบ้านยังดื่มน้ำชากันอยู่มาก

4.2 การเชื่อมโยงกับมิติความเชื่อวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ

การทำสวนเมี่ยงไม่ต้องใส่ปุ๋ย ไม่ต้องใส่สารเคมี ต้นเมี่ยงเติบโตไปกับป่า ทำให้ป่าชุ่มชื้นตลอดปี เป็นการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติลุงสุคำเล่าถึงคำสั่งสอนของพ่อเขาว่า “จะต้องดูแลเมี่ยงอย่างดีแม้แต่ กิ่งแคกกิ่งเดียวก็หักไม่ได้ พ่อบอกว่าทุกกิ่งทุกใบของเมี่ยง คือชีวิตของเรา” นั้นหมายความว่าเมี่ยงให้คุณค่าแก่ การดำรงอยู่ของผู้ทำสวนเมี่ยง ชีวิตของคนและเมี่ยงต่างก็มีคุณค่าแก่กันในการพึ่งพา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้สูงอายุที่ยังมีความผูกพันกัน ส่วนเมี่ยงเพราะเมี่ยงเป็นรายได้ที่เลี้ยงครอบครัวและส่งลูกหลานให้ได้เรียน หนังสือ เมี่ยงจึงเป็นคุณค่าของชีวิตที่ชุมชนผู้ปลูกเมี่ยงตระหนักถึงการรู้คุณค่าแม้ว่าเมี่ยงจะทำรายได้น้อยแต่เป็น รายได้ที่ไม่ต้องลงทุน ลงแรงมาก จึงเป็นที่พึ่งของคนชราในชีวิตช่วงสุดท้ายของเขา เมี่ยงได้สร้างวัฒนธรรม ให้กับขุนอมลองเพราะเมื่อไปหมู่บ้านขุนอมลองจะได้รับการต้อนรับแขกจากการกินเมี่ยงหรือดื่มน้ำชาจากใบ เมี่ยง ที่พื้นที่ภาคอื่นๆของจังหวัดเชียงใหม่ไม่มีสวนเมี่ยง

ส่วนกาแฟเป็นพืชที่ปลูกร่วมไปกับป่าได้ ทำให้ป่าชุ่มชื้นสมบูรณ์ การปลูกกาแฟมีมานานแล้ว ช่วง หลังโครงการหลวงได้มาส่งเสริมต่อนับว่าเป็นโอกาสดี โดยเข้าเป็นสมาชิกโครงการ ทำให้มั่นคงในตลาดการ ขาย การปลูกกาแฟและใบชาเป็นอาชีพที่ต่อยอดจากอาชีพดั้งเดิมที่ได้รายได้มั่นคงยั่งยืน นี่คือนิเวศวัฒนธรรม ของการรักที่จะสืบสานอาชีพเดิมนี้

สรุปการศึกษาเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหการผลิตอาหารที่ปลอดภัยสู่ตลาดทางเลือกและศึกษาการ ยกระดับการผลิตอาหารที่ปลอดภัยสู่การพัฒนาเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณจากการสร้างการเรียนรู้ด้วยพลังของ

ชุมชนซึ่งพบว่าชุมชนได้มีการนำสภาพปัญหาจากการทำเกษตรดั้งเดิมจนถึงการทำเกษตรเชิงพาณิชย์ นำมาไตร่ตรอง รำพึงภาวนา วิเคราะห์ปัญหาร่วมกันเพื่อหาแนวทางแก้ไขจากการปฏิบัติโครงการ 4 โครงการ ได้แก่ โครงการส่งเสริมการปลูกผักปลอดสารเพื่อสุขภาพะที่ดีของชุมชนขุนอมลอง โครงการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์เพื่อสร้างรายได้และฟื้นฟูระบบนิเวศชุมชนขุนอมลอง โครงการฟื้นฟูและเพิ่มมูลค่าผ้าทอสตรีบ้านขุนอมลอง โครงการส่งเสริมการปลูกกาแฟและใบชาเพื่อสร้างอาชีพทางเลือกชุมชนขุนอมลองจากการปฏิบัติโครงการทั้ง 4 ผลเป็นดังนี้

โครงการส่งเสริมการปลูกผักปลอดสารเพื่อสุขภาพะที่ดีของชุมชนได้สานต่อความคิดจากชุมชนที่เดิมมีการปลูกพืชผักพื้นบ้านไว้กินและไม่ใช้สารเคมี เห็นว่าการใช้ถั่วถ่านจากการเผาไร่และมูลวัว ควายเป็นปุ๋ยอย่างดี นั่นคือการทำปุ๋ยอินทรีย์นำมาใช้ เพื่อการเกษตรในการผลิตอาหารที่ปลอดภัยโดยขยายสู่การผลิตอาหารเพื่อขายให้กับบริษัทด้วยการลดสารเคมีลงตามที่บริษัทเองก็ได้ควบคุมเรื่องการใช้สารเคมีอย่างเข้มงวดอยู่แล้ว จึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่ได้คือการปลูกผักปลอดสารเพื่อสุขภาพะที่ดีของชุมชน

โครงการเลี้ยงสัตว์เพื่อสร้างรายได้และฟื้นฟูระบบนิเวศ แม้ชาวบ้านจะเลี้ยงน้อยลงในเวลาต่อมาแต่จากปัญหาที่เกิดขึ้นตลอดจนการที่วัว ควายมีตลาดมากขึ้น แม้ว่าพื้นที่การเลี้ยงจะแคบลงแต่ก็ได้มีการปรับด้วยการล้อมรั้วและมีแนวโน้มน้ำที่จะเลี้ยงเพิ่มมากขึ้นเพราะการผลิตพืชผักปลอดภัยต้องใช้มูลสัตว์สำหรับทำปุ๋ยอินทรีย์ ทั้งมีตลาดรองรับที่ผู้เลี้ยงเป็นผู้กำหนดราคาเองอย่างเป็นธรรมเลี้ยงไว้ขายและเลี้ยงไว้เป็นเพื่อนร่วมชีวิต

โครงการทอผ้าสตรีซึ่งเป็นรายได้เสริมไม่มีปัญหาด้านตลาดเพราะโครงการศิลปาชีพพระราชินีรับซื้ออยู่แล้วจึงขึ้นอยู่กับชาวบ้านเองจะให้เวลามากน้อยตามฤดูกาล ขณะนี้ยังคงทำอยู่แม้ไม่มาก นอกจากเป็นรายได้เสริมชุมชนยังตระหนักว่าเป็นการรักษาวัฒนธรรมการแต่งกายของชนเผ่าด้วยที่เป็นคุณค่าหลัก

โครงการส่งเสริมปลูกกาแฟและใบชาหรือเมี่ยงเป็นอาชีพและรายได้ที่ยั่งยืนของชุมชนตั้งแต่บรรพบุรุษแต่ช่วงหลังที่ชุมชนหันมาทำเกษตรเชิงพาณิชย์กับการหาตลาดที่ไกลอันเนื่องจากความนิยมกินเมี่ยงน้อยลง การหันมาปลูกกาแฟและแปรรูปเมี่ยงเป็นใบชาแห้งที่มีตลาดดีกว่าจึงนำมาซึ่งการฟื้นฟูอีกครั้ง

ผลการดำเนินงานทั้ง 4 โครงการจึงเป็นทางเลือกสำหรับการแก้ไขปัญหาการผลิตอาหารที่ปลอดภัยสู่ตลาดทางเลือกและเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณจากการสร้างการเรียนรู้ด้วยพลังของชุมชนเพราะทั้ง 4 โครงการเป็นวิถีการผลิตที่ต่อยอดวิถีการผลิตดั้งเดิมที่มีฐานรากแห่งความเชื่อและวัฒนธรรมตลอดจนภูมิปัญญาของชุมชนที่ได้สั่งสมประสบการณ์มาเป็นองค์ความรู้ของชุมชนและการเสริมองค์ความรู้ที่ได้ความรู้ใหม่จากการไปศึกษาอบรมของคนในชุมชนให้เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่มีฐานรากของตนเอง และอยู่ในบริบทวิถีชีวิตใหม่ด้วยการปรับปรนตนเองอย่างลงตัว และการสานต่ออย่างมีความสำนึกแห่งจิตวิญญาณของการเป็นคนของชุมชน

ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับความเป็นเมือง (เสริมจากข้อเสนอแนะ)

ชุมชนบ้านขุนอมลองและบริเวณ เป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับความเป็นชุมชนเมืองเพราะชุมชนเหล่านี้ ในอดีตมีการค้าขายพืชเศรษฐกิจพื้นบ้านคือเมี่ยงที่มีอยู่ตามป่าเขาและอุดมสมบูรณ์มากในเขตนี้ ชุมชนผลิตเมี่ยงต้องจำหน่ายตามหมู่บ้านและในเมืองมาหลายชั่วอายุคน ทำให้ชุมชนละแวกนี้ มีประสบการณ์ด้านการตลาดกับภายนอก

การเผชิญกับพืชเชิงเดี่ยวมาตั้งแต่ปี 2530 ถึงปัจจุบัน เป็นเวลานานถึง 30 ปี แต่ก็ไม่สามารถทำลายวิถีคิดและวิถีชีวิต เกษตรวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งเป็นวิถีการผลิตที่ผสมผสานของระบบการผลิตเกษตรนิเวศ

เดิมของชาวบ้านได้ เนื่องจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยวนั้น ชาวบ้านถือเพียงว่าเป็นการปลูกเพื่อขายเสริมรายได้เท่านั้น ขณะเดียวกัน พอทำไปนานนาน เริ่มพบปัญหาการติดหนี้สิน ปัญหาสุขภาพและการเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ยิ่งเป็นที่ปรากฏให้เห็นชัดมากขึ้น ขณะเดียวกัน ชาวบ้านเองก็มีการทำเกษตรแผนใหม่ ด้วยการปรับต่อยอดวิธีการผลิตแบบเดิม เป็นวิธีการคิดที่แยบยล ที่ชุมชนตระหนักรู้และเลือกปฏิบัติ บนฐานคิดที่คำนึงถึงความปลอดภัยเป็นหลัก และที่เป็นคุณธรรม จริยธรรมที่เป็นวิถีแห่งวัฒนธรรมชุมชน ที่นำไปสู่การปลูกเกษตรเชิงจิตวิญญาณหรือเกษตรวัฒนธรรม

ความตระหนักในคุณค่าเหล่านี้ ยังหล่อเลี้ยงชีวิตจากคนรุ่นเก่า สู่คนรุ่นกลางและคนรุ่นใหม่ แม้ว่าจะไม่เข้มแข็งเหมือนเดิมทุกอย่าง แต่ก็ยังมีการสืบสานในชีวิตครอบครัว เครือญาติและยังมีการทำวิจัยครั้งนี้ ทำให้เกิดการตื่นตัวมากขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างกลุ่มการศึกษา เรียนรู้สู่คนรุ่นหลัง การรวมกลุ่มผู้เลี้ยงวัว ควายที่ถือว่าเป็นธนาคารที่มีชีวิตที่เป็นแหล่งรายได้ของครอบครัวและเป็นเพื่อนผ่อนคลายในยามความซึมเศร้า เหงาหงอยของผู้สูงอายุ ในยามว่างไกลลูกหลาน ทำให้ผู้สูงอายุไม่รู้สึกละโดดเดี่ยวและมีความหวังของการดำรงชีวิตในชุมชนอย่างมีความสุข

อาศัยทุนเดิมของชุมชนที่ยังมีอยู่ ทั้งสวนเมียง ที่ปรับเป็นใบชากาแฟที่สามารถขยายพื้นที่ได้ ฝีมือการทอผ้า ที่ขยายจากผลิตเพื่อใช้สู่การตลาด ซึ่งเห็นว่าควรจะมีการขยายตลาดให้กว้างขึ้น จากการรวมกลุ่มแม่บ้านที่จะส่งขายผ่านโครงการศิลปาชีพราชนิก

จากการวิจัย ที่มีทั้งคนรุ่นเก่า รุ่นกลางและรุ่นใหม่ ที่ได้ช่วยกันแสวงหาหนทางใหม่ให้กับวิถีชีวิตชุมชน และได้พบหนทางคือ การผลิตพืชผักที่ปลอดภัย ที่สามารถต่อยอดวิธีการผลิตเดิมได้ ทั้งยังได้พบว่าการเลี้ยงวัวควายของชุมชน เป็นธนาคารที่มีชีวิต เป็นเพื่อนคลายความเครียด ความเหงาของผู้สูงอายุกับเป็นผลดีที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุไม่เป็นโรคซึมเศร้าเพราะมีเพื่อนในกลุ่มผู้เลี้ยงวัว ควายด้วยกัน และเห็นคุณค่าชีวิตของตนเองเสมอ แม้ยามสูงอายุ ซึ่งจะเป็นนาughtกรรมในการสร้างอัตลักษณ์และความเป็นตัวตนเพื่อสภาวะของผู้สูงอายุให้ขยายต่อไป

บทที่ 6

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่องการผลิตอาหารปลอดภัยที่เชื่อมโยงกับตลาดทางเลือกเพื่อยกระดับไปสู่เศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณของชนเผ่าปกาเกอะญอบ้านขุนอมลอง อำเภอสะเมิงจังหวัดเชียงใหม่ โดยศึกษาสภาพปัญหา การเกษตรเกี่ยวกับการผลิตอาหารปลอดภัยที่เชื่อมโยงกับตลาดทางเลือกของวิถีชีวิตชุมชนขุนอมลอง ศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหาการผลิตอาหารที่ปลอดภัยสู่ตลาดทางเลือกและศึกษายกระดับการผลิตอาหารที่ปลอดภัยสู่การพัฒนาเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณจากการสร้างการเรียนรู้ด้วยพลังของชุมชน โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research หรือ PAR) การใช้คำถามนำการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ การเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้และศึกษาแก้ไขปัญหาร่วมกันของชุมชน (Focus group) การทำสนศึกษาฐาน และการปฏิบัติจริงในชุมชน เพื่อปลูกจิตสำนึก (conscientizing Research) การวิเคราะห์จากฐานประวัติศาสตร์ของชุมชนและการทำ SWOT ที่ได้มีการประชุมเตรียมคณะผู้วิจัยเพื่อทำความเข้าใจ กระบวนการทั้งหมดและเสริมความรู้โดยแบ่งเป็นสองระยะคือ ระยะที่หนึ่งการสร้างสำนึกการเปลี่ยนแปลงด้วยกลไกศาสนธรรมและศึกษาสภาพปัญหาของการเกษตรเกี่ยวกับการผลิตอาหารปลอดภัยที่เชื่อมโยงกับตลาดทางเลือกของวิถีชีวิตชุมชนขุนอมลองใช้เวลาแปดเดือน ระยะที่สองเป็นการปฏิบัติโครงการเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาการผลิตอาหารที่ปลอดภัยสู่ตลาดทางเลือกและพัฒนาเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณจากการสร้างการเรียนรู้ด้วยพลังของชุมชนโดยใช้เวลาอีกสิบเดือน จากนั้นนำข้อมูลที่ศึกษาวิเคราะห์ทั้งหมดมาสู่การเขียนเชิงพรรณนา และตรวจสอบข้อมูลจากชุมชนอีกครั้งเพื่อจัดทำเป็นรูปเล่มที่สมบูรณ์

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องการผลิตอาหารปลอดภัยที่เชื่อมโยงกับตลาดทางเลือก เพื่อยกระดับไปสู่เศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณของชนเผ่าปกาเกอะญอบ้านขุนอมลอง อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ โดยศึกษาสภาพปัญหาทางการเกษตรเกี่ยวกับการผลิตอาหารปลอดภัยที่เชื่อมโยงกับตลาดทางเลือกและศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหาการผลิตอาหารปลอดภัยผ่านทางการปฏิบัติโครงการและยกระดับสู่การพัฒนาเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณจากการสร้างการเรียนรู้ด้วยพลังของชุมชน อาศัยการวิจัยเชิงคุณภาพปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(PAR) พบว่า

สภาพปัญหาทางการเกษตรเกี่ยวกับการผลิตอาหารปลอดภัยที่เชื่อมโยงกับตลาดทางเลือก มีการเคลื่อนตัวมานานอย่างค่อยเป็นค่อยไป จากวิถีการผลิตแบบเดิมที่มีการปลูกข้าว พืชผักผสมผสานที่ปลูกไว้เพื่อยังชีพและมีการเลี้ยงสัตว์ หมู ไก่ วัว ควายไว้ใช้งาน เป็นอาหาร ทำพิธีกรรมและขายที่ถือว่าเป็นรายได้ที่ยั่งยืนสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ พร้อมกับการทำสวนเมี่ยงที่เป็นพืชเศรษฐกิจตามธรรมชาติ ขึ้นตามป่าเขาที่ไม่ต้องการการดูแลมากเพียงแต่ตัดหญ้าให้ไม่รกเกินไปเท่านั้น สวนเมี่ยงทำรายได้ให้กับชุมชนในอดีตมาก ที่ในยุคนั้นเป็นความต้องการของตลาดสูงมีคนนิยมกินเมี่ยงที่เป็นเมี่ยงดอง พร้อมกับสูบหรือชื้อ กับเมี่ยงที่นำมาแปรรูปทำเป็นเมี่ยงทรงเครื่องไว้กินหลังจากกินข้าวแล้ว ชุมชนขุนอมลองจึงมีอาหารที่ปลอดภัยในวิถีการผลิตแบบเดิม ขณะเดียวกันก็มีความเชื่อ พิธีกรรมและวัฒนธรรมที่สร้างความสำนึกของการให้ชีวิต ดูแลคุ้มครองรักษาชีวิตและผลผลิตให้แคล้วคลาดจากสิ่งชั่วร้าย ทำให้ชุมชนมีความสุข แม้ว่าผลผลิตที่ได้จะไม่มาก พออยู่พอกิน และเพียงพอกับการส่งลูกหลานเรียน

ปี พ.ศ. 2530 สภาพวิถีการผลิตเปลี่ยนแปลงไป เมื่อพืชพาณิชย์เข้ามาสู่ชุมชน โดยบริษัทเข้ามาเปิดตลาดได้สนับสนุนทุนการผลิต ทำให้ชุมชนขุนอมลองก้าวสู่การทำเกษตรเชิงพาณิชย์ ใช้สารเคมี สารพิษฆ่าแมลง ฆ่าหญ้า ทำให้พืชผักไม่ปลอดสาร ดิน น้ำ ป่า ถูกทำลายเสื่อมสภาพลง สายน้ำแห้งถึง 3 สาย ชุมชนเริ่มมีปัญหา น้ำตามมา ปัญหาสุขภาพของผู้คนในชุมชน ที่สูดรับเอาสารพิษจากการพ่นยาฆ่าแมลง ด้วยการใช้จ่ายในยุคนี้มีมากขึ้น ทำให้ชุมชนมุ่งทำเกษตรเชิงพาณิชย์เพิ่มมากขึ้นเพราะรายได้ดี สะดวกและรวดเร็ว ถึงแม้จะถูกกดราคาจากพ่อค้าและบริษัทที่มาลงทุน แต่การมีรายได้เป็นกอบเป็นกำที่เห็นได้ในบางครั้ง ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงทำต่อไป ทำให้ขยายพื้นที่ทำเกษตรเชิงพาณิชย์เกิดปัญหาการเบียดขับพื้นที่เลี้ยงสัตว์และความไม่ปลอดภัยของหญ้าและน้ำที่สัตว์กิน การเลี้ยงวัวควายขายใช้เวลานานกว่าการทำเกษตร หลายคนจึงขายวัวควายและหันมาทำเกษตรเชิงพาณิชย์แทนทำให้การเลี้ยงสัตว์ น้อยลง ทั้งๆที่วัวควายราคาแพง สวนเมียงถูกมองข้ามไปสำหรับคนรุ่นใหม่ เพราะคนยุคนี้ไม่นิยมกินเมียงแล้ว การหาตลาดยากขึ้นและไกลจากชุมชน การใช้แรงสัตว์วัวต่างก็ลดลงไปตามสถานการณ์ คนพึ่งแรงงานจากเครื่องจักรแทนแรงงานสัตว์ วัวและควายจึงหมดหน้าที่จากการเป็นแรงงานไปโดยปริยาย ทำให้มีการเลี้ยงวัวควายน้อยลง นี่เป็นอีกเหตุผลหนึ่ง

ในสภาพภาวะที่เปลี่ยนแปลงนี้แม้ว่าจะส่งผลกระทบและเชื่อมโยงกับตลาดทางเลือก ชุมชนขุนอมลองเฉลี่ยร้อยละ 28-40 (7-10 ครอบครัวใน 25 ครอบครัว) ยังมีวิถีการเกษตรเชิงจิตวิญญาณ ที่สำนึกถึงการผลิตให้ชีวิตแก่กันทั้งคน ธรรมชาติ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การหวนกลับมาทำการวิเคราะห์ไตร่ตรองมองดูชีวิตและปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น หลังเก็บเกี่ยวในห้องเฝ้าท้องนาและการร่วมเวทีเสวนา (Focus group) ทำให้เกิดแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกันกับการทัศนศึกษาเปิดโลกทัศน์ดูงานที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้ การส่งลูกหลานของชุมชนให้ได้ศึกษาอบรมการทำเกษตรอินทรีย์และเสริมพลังสร้างสำนึกของการเปลี่ยนแปลงด้วยกลไกศาสนธรรมอาศัยการทำ SWOT ร่วมกันของคณะวิจัยที่ทำให้เกิดแผนปฏิบัติการร่วมกันในชุมชนที่มีทั้งหมด 5 โครงการ แต่ในระยะแรกได้ทำ 4 โครงการดังได้กล่าวแล้วเพื่อเป็นทางเลือกต่อการแก้ไขปัญหาทางการเกษตรเกี่ยวกับการผลิตอาหารปลอดภัย

ผลการปฏิบัติโครงการพบว่า การส่งเสริมการปลูกผักปลอดสารเพื่อสุขภาพที่ดีของชุมชนขุนอมลองนั้น เป็นการต่อยอดความคิดที่เป็นฐานรากของชุมชนคือการผลิตที่พึ่งได้ถ่านและมูลสัตว์ได้แก่การปลูกข้าว พืชผัก ผสมผสานที่ปลูกไว้กิน นำมาปรับใช้กับความรู้ใหม่ที่เรียนมาจากศูนย์วิจัยฯ ที่อำเภอสันกำแพงผลิตปุ๋ยอินทรีย์ไว้ใช้สำหรับการทำเกษตรผลิตอาหารปลอดภัยและลดการใช้สารเคมีส่งบริษัทที่ประเทศญี่ปุ่น ที่บริษัทเองก็ควบคุมการใช้สารเคมีอย่างเข้มข้นเช่นกัน การทำปุ๋ยอินทรีย์เชื่อมโยงกับการเลี้ยงสัตว์ วัว ควายที่ชุมชนมีโครงการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ วัว ควายเป็นรายได้อีกทางหนึ่ง มูลสัตว์ขายได้ ทำปุ๋ยอินทรีย์ได้และตลาดวัว ควายมีมาก ราคาเนื้อสัตว์แพงขึ้นมากเช่นกัน วัว ควายยังให้คุณค่าความสัมพันธ์กับผู้เลี้ยงเป็นทั้งเพื่อนและผู้ให้ความสุข แต่ต้องปรับพื้นที่การเลี้ยงโดยกำหนดขอบเขตบริเวณเพื่อไม่ให้ไปเหยียบพืชผักที่ปลูก การเลี้ยงสัตว์ วัว ควายจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของการผลิตอาหารปลอดภัย โครงการฟื้นฟูการทอผ้าสตรีเป็นอีกทางเลือกหนึ่งไม่มีปัญหาด้านตลาดเพราะโครงการศิลปาชีพรับซื้อตลอด แต่จ่ายเงินช้า การย้อมสีได้จากสีธรรมชาติ เป็นการยกระดับคุณภาพผ้าที่ทอ และได้อาราคาดีเพราะเป็นที่นิยมของสังคมยุคนี้ ที่สตรีบ้านขุนอมลองทำได้ เพราะสีธรรมชาติจากต้นไม้ในชุมชนที่มีอยู่หลากหลายชนิด จึงอยู่ที่ชาวบ้านเอง จะทำได้มากน้อยแค่ไหน ส่วนโครงการส่งเสริมการปลูกกาแฟและใบชาเป็นการสร้างอาชีพทางเลือกของชุมชนที่หาตลาดได้ไม่ยาก กาแฟเป็นที่นิยมดื่มกันในยุคนี้และเก็บเมล็ดไว้ได้นานยังเก็บนานยังมีคุณภาพส่วนใบชาเป็นการแปรสภาพจากใบเมี่ยงที่มีต้นพันธุ์อยู่แล้ว เพียงแต่นำมาปรับสภาพใหม่ทำเป็นใบชา ใบชามีตลาดทางเลือกที่เปิดกว้างเพราะคนนิยมดื่มชามากขึ้นเพื่อรักษาสุขภาพทั้งหมดจึงเป็นการผลิต

อาหารที่ปลอดภัยของชุมชนที่นำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ อาศัยการต่อยอดจากวิธีการผลิตแบบเดิม กับความรู้ใหม่ที่ไปศึกษาอบรมมา ผสมกับการไตร่ตรอง รำพึงภาวนาเพื่อแสวงหาแนวทางแก้ไขการทำเกษตร ผลิตอาหารปลอดภัยที่สามารถยกระดับไปสู่เศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณได้ด้วยพลังของชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพปัญหาทางการเกษตรเกี่ยวกับการผลิตอาหารปลอดภัยที่เชื่อมโยงกับตลาดทางเลือกของวิถีชีวิตชุมชนขุนอมลอง

จากประวัติศาสตร์และวิธีการผลิตแบบเดิมชุมชนขุนอมลองมีวิถีชีวิตที่อยู่กับธรรมชาติ สวนเมี่ยง สัตว์ เลี้ยง หมู ไก่ วัว ควาย และการปลูกข้าวพืชผักผสมผสานเพื่อยังชีพ โดยมีความเชื่อทางศาสนา พิธีกรรมและ วัฒนธรรมประเพณีเป็นตัวกำกับและหล่อเลี้ยงชีวิตให้ชุมชนสำนึกถึงการเป็นผู้ให้ชีวิตมากกว่าการทำลายชีวิต แม้ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนศาสนามาเป็นคริสต์ศาสนาทั้งโปรเตสแตนต์และคาทอลิกที่ยังมีการสวดภาวนาวอนขอพระเจ้า อวยพร พืช ผัก ไร่ นา ทั้งนี้เพราะในความเชื่อเดิมยังเป็นฐานที่สำคัญของการให้ความสำคัญนี้ โดยมีความเชื่อว่าสิ่ง สร้างหรือธรรมชาตินั้นมีเจ้าของ มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เนื่องธรรมชาติที่กำหนดดูแล ทำให้พวกเขามีความผูกพันกับ ธรรมชาติตั้งแต่เกิดที่เมื่อมีการเกิดลูกก็จะนำสายสะดือใส่กระบอกไม้ไผ่แล้วนำไปแขวนไว้ที่ต้นไม้เพื่อให้ต้นไม้ดูแล ค้ำครองขวัญหรือจิตวิญญาณของลูกให้ปลอดภัยที่เรียกต้นไม้ที่ว่า “เดปอ” หรือป่าสะดือ จะมัดต้นไม้ที่จันทกว่าจะ ผุพังไป

ในวิธีการผลิตแบบเดิม ชุมชนขุนอมลองมีการทำพิธีกรรมในรอบปีการผลิตเช่นเดียวกับชนเผ่าปกา เกอะญอหมู่บ้านอื่นๆ เพราะพิธีกรรมเหล่านั้นเป็นการแสดงถึงความเชื่อที่ชุมชนมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่ามีเจ้าที่เจ้าทาง เจ้าป่าเจ้าเขา เจ้าน้ำ เป็นเจ้าของดูแลอยู่ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติที่เรียกว่า *ตัวที่ตัวเตอะ* หรือพระเจ้าเป็นผู้สร้าง และกำหนดทุกสิ่ง การทำมาหากินในพื้นที่ที่ต้องอาศัย ดิน น้ำ ป่า จึงต้องขอ อนุญาตและขอการคุ้มครองดูแล อวยพรให้ผลผลิตดีงาม ปลอดภัยจากสิ่งชั่วร้าย ทั้งสำนึกเสมอว่าเป็นบุญคุณที่มี จิตวิญญาณเหล่านั้น ได้ดูแล ทั้งให้เขาดำรงชีวิตอยู่ได้จากผลผลิตที่ปลูกและจากสัตว์ที่เลี้ยง ตลอดจนทุกคนใน ครอบครัวและชุมชนไม่เจ็บไข้ได้ป่วยที่มีการสวดวอนขอทุกปีซึ่งสอดคล้องกับการอธิบายวิถีชีวิตของบาทหลวงนิพนธ์ ที่กล่าวว่า “สำหรับชาวบ้านแล้วความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรมอยู่ในวิถีชีวิต เป็นวิถีชีวิตที่อยู่ในการผลิตแม้แต่ การปลูกพืชแบบใหม่ เช่น ลิ้นจี่ ลำไย มะเขือเทศ กะหล่ำปลี ชาวบ้านยังนำศาสนาไปอธิบายคุณค่าและความหมาย ที่ต้องขอบคุณพระเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มิติเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา กลายมาเป็นตัวปกป้อง ค้ำครอง ธรรมชาติ มิติภายใน (Spirituality) จึงเป็นพลังที่ชาวบ้านต้องทำพิธีกรรมเพื่อแสดงว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่” บ้านขุน อมลองมีอาชีพหลักอยู่ 3 อย่าง คือ การทำเกษตร การเลี้ยงสัตว์ และอุตสาหกรรมในครัวเรือน มีการแปรรูป ผลผลิต เช่น ทำใบชาแห้ง การทอผ้า ทำให้มีรายได้จากอาชีพเหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำเกษตรที่เป็นการ ปลูกพืชผักผสมผสาน การทำสวนเมี่ยง และการเลี้ยงสัตว์ หมู ไก่ วัว ควาย ที่เป็นรายได้ที่ยั่งยืน เป็นการผลิต อาหารที่ปลอดภัยของชุมชนด้านเดิมแม้ว่ารายได้จะไม่มากแต่ก็พอกินพออยู่ในวิถีชีวิตแห่งความพอเพียงที่สอดคล้อง กับทฤษฎีการอยู่อย่างพอเพียงของนายหลวง ทั้งไร่ นา สวนผสม หรือ เกษตรผสมผสานและการอยู่อย่างสมถะเรียบง่ายทำให้วิธีการผลิตแบบเดิมเป็นคุณค่าแห่งการดำรงชีวิตที่มีมายาวนานของวัฒนธรรม ชนเผ่าปกาเกอะญอชุมชน ขุนอมลอง

เมื่อสภาพชุมชนเปลี่ยนแปลงในปีพ.ศ. 2530 ระบบทุนนิยมและบริโภคนิยมเข้าสู่ชุมชนในรูปแบบการทำ เกษตรเชิงพาณิชย์ ที่เป็นค่านิยมใหม่ในชุมชน การไหลตามกระแสความนิยม การจับจ่ายใช้สอยที่เพิ่มมากขึ้นกับ

แรงขับเคลื่อนการเกษตรเชิงพาณิชย์ที่มีรายได้มากกว่าการทำเกษตรแบบเดิม ทำให้ชุมชนขุนอมลองก้าวเข้าสู่วิถีการผลิตนี้ พร้อมกับการใช้สารเคมี ยาฆ่าหญ้า ยาฆ่าแมลงที่ไหลจากตอกลงสู่ลำน้ำ ทำให้ทั้งคน สัตว์ ปุปลาแม้แต่สัตว์ใต้ดินได้รับผลกระทบจากสารพิษเหล่านี้ ทำให้สุขภาพไม่ดี เกิดโรคร้ายและการสูญหายของสัตว์น้ำ ตามที่นายธนะ ได้เล่าถึงการปลูกพืชพาณิชย์ เช่น ถั่วแขก ถั่วแระที่ใช้สารเคมีมาก เมล็ดก็ต้องซื้อ ก่อนปลูกเตรียมดินต้องซื้อปุ๋ย ซื้อยาเคมีที่เป็นฮอโรโมนมาใช้ เช่นเดียวกับที่นายกะพอเล่าว่า “บริษัทควบคุมเราหมดทั้งเมล็ดทั้งยาทั้งปุ๋ยและตลาด ผมรู้สึกว่ทั้งผมและชาวบ้านกำลังถูกเอาเปรียบ และถูกควบคุมในเรื่องของการเกษตรเพื่อผลิตอาหารที่ปลอดภัย” บางคนเล่าว่าชาวบ้านทำเกษตรแบบเดิมไม่เคยประสบปัญหาในการกำจัดแมลง แต่ปัจจุบันหลังจากที่ชาวบ้านใช้สารเคมี ได้มีแมลงชนิดใหม่เกิดขึ้นเรียกว่าเพลี้ยกระโดดที่มากันทำลายผลผลิตและอาจต้อยาที่ชาวบ้านใช้กันเอง นี่เป็นปรากฏการณ์ที่ชาวบ้านสังเกต หลังจากทีสภาพปัญหาต่างๆมีมากขึ้น การหันมาไตร่ตรองรำพึงภาวนา โดยมีบาทหลวงนิพนธ์ เข้าช่วย ในการฟังเสียงจากธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในท้องไร่ท้องนา ช่วงเก็บเกี่ยวข้าวกับลูกหลานชาวบ้านจำนวนหนึ่ง กับการศึกษาการสร้างความสำนึกการเปลี่ยนแปลง ด้วยกลไกศาสนธรรมของคณะวิจัย และการประชุมกับชาวบ้านเพื่อการศึกษาเจาะลึก (Focus Group) แลกเปลี่ยนเรียนรู้และวิเคราะห์ปัญหานำไปสู่แนวทางแก้ไขร่วมกันของชุมชน ด้วยการลงมือปฏิบัติโครงการที่สุชิน(2548)ได้พบในทำนองเดียวกันว่า “หลักการที่สำคัญอย่างหนึ่งทฤษฎีการประกอบสร้างคือการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนลงมือปฏิบัติ หรือสร้างสิ่งที่มีความหมายกับตนเอง” ซึ่งในความหมายนี้ชี้ให้เห็นว่า การศึกษาสภาพปัญหาในการที่จะแก้ไขปัญหานั้น ต้องเรียนรู้ไปพร้อมๆกับการปฏิบัติที่ชุมชนขุนอมลองกำลังทำอยู่ ที่จากแนวคิดการหันกลับ (Multi-versal U-turn) ก็ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกันว่า “เราจำเป็นต้องหันกลับมาเพราะโลกปัจจุบันมันกำลังจะตาย เราต้องนำเอาความศักดิ์สิทธิ์คืนสู่โลกที่อยู่บนฐานของโลกทัศน์และวัฒนธรรมของชุมชน เราต้องเติบโตบนฐานของเรา การเติบโตที่มีธรรมในการเพาะปลูกและการเลี้ยงสัตว์หรือทางที่พระพุทธศาสนาใช้คำว่าพุทธธรรม ที่มีธรรมอยู่ในธรรมชาติ” การใช้สารเคมี ฆ่าธรรมชาติ ธรรมชาติก็จะตายและคนที่พึ่งพาธรรมชาติก็จะอยู่ไม่ได้ ความไม่ปลอดภัยของชีวิตจากอาหารที่ผลิตก็ตามมา

นี่คือสภาพปัญหาทางการเกษตรที่เกี่ยวกับการผลิตอาหารปลอดภัยที่เชื่อมโยงกับตลาดทางเลือกจากชุมชนที่เคยผลิตอาหารที่ปลอดภัยสู่การผลิตอาหารที่ต้องใช้สารเคมี ยาฆ่าหญ้า ยาฆ่าแมลง ทำให้อาหารไม่ปลอดภัยทั้งผู้ผลิตผู้บริโภคและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ที่ชุมชนขุนอมลองสำนึกและหาทางเลือกใหม่

2. แนวทางแก้ไขปัญหาการผลิตอาหารที่ปลอดภัย ตลาดทางเลือกและยกระดับสู่การพัฒนาเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ จากการสร้างการเรียนรู้ด้วยพลังของคนในชุมชน

จากปัญหาดังกล่าว จากการวิจัยพบว่า ชุมชนร่วมกันหาแนวทางแก้ไข ได้นำผลจากการไตร่ตรองรำพึงภาวนา การทำการศึกษาเจาะลึก และการที่ชุมชนบางคนออกไปทัศนศึกษาดูงาน ที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้การศึกษาเกษตรอินทรีย์และการศึกษาสร้างจิตสำนึกทางศาสนาและวัฒนธรรมที่ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนาและวัฒนธรรมที่อำเภอสันกำแพงสู่การทำโครงการปฏิบัติที่สอดคล้องกับทฤษฎีการประกอบสร้าง (Constructionism) ที่ชุมชนร่วมมือกันช่วยกันหาหลัก วิถีการแก้ไขปัญหของชุมชนและสร้างความรู้ใหม่ จากประสบการณ์ปฏิบัติเน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ให้ตนเอง (Piaget ; 1991) แก้ไขปัญหาด้วยตนเอง โดยมีทางเลือกที่หลากหลาย สามารถเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เก่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ การที่ชุมชนหลากหลายวัยเข้าโครงการและร่วมทำวิจัย จึงเป็นการร่วมมือกันสานต่อความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ที่คนรุ่นใหม่ไปศึกษาอบรม

ดังเช่นนายประเสริฐ ที่เข้าร่วมอบรมในโครงการเกษตรวัฒนธรรมที่ศูนย์วิจัยร่วมกับมหาวิทยาลัยแม่โจ้ มหาวิทยาลัยเกษตรบางเขน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่และสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตร (สปก.) จัดขึ้น เขาได้นำความรู้ต่อยอดความรู้เดิมของชุมชน การเกษตรปลอดสารที่มีการปลูกผสมผสานในไร่ข้าว การเผาเถาถ่านทำปุ๋ยอินทรีย์แบบธรรมชาติ การเลี้ยงสัตว์ วัว ควาย การทอผ้าที่เป็นทักษะของวิถีชีวิตสตรีชนเผ่าปกากะญอที่มีอยู่แล้ว การทำสวนกาแฟและใบชา (ที่มาจากต้นเมี่ยง) ที่ขึ้นตามป่าเขาที่ชาวบ้านเก็บเมี่ยงขายมายาวนานจนปัจจุบันหาดตลาดได้น้อยลง มาต่อยอดทางเลือกใหม่โดยนำใบชาอ่อนทำเป็นใบชาแห้งขาย

ส่วนการแก้ไขปัญหาอาหารที่ไม่ปลอดภัยที่ชุมชนได้ร่วมมือช่วยกันสานต่อตามโครงการต่างๆ ทั้ง 4 โครงการที่ได้ดำเนินโครงการไปแล้วพบว่ดังนี้

2.1 โครงการส่งเสริมการปลูกผักปลอดสารเพื่อสุขภาพที่ดีของชุมชนขุนอมลอง

ชุมชนได้นำความรู้ใหม่มาต่อยอดการปลูกผักปลอดสารในวิถีการผลิตแบบเดิมผู้ผลิตผักหรือทำเกษตรอินทรีย์ลดการใช้สารเคมีลง สามารถส่งบริษัทหรือตลาดทางเลือกได้เพราะมีบริษัทที่เข้มงวดกับการใช้สารเคมี มีการควบคุมการใช้ ปัจจุบันปลูกถั่วแระ ถั่วแขกส่งบริษัทที่ประเทศญี่ปุ่น การผลิตอาหารปลอดภัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งพืชผักปัจจุบัน มีคนหันกลับมาบริโภคอาหารที่ปลอดภัยมากขึ้น ซึ่งสามารถหาดตลาดทางเลือกภายในประเทศได้อีกทางหนึ่ง แนวคิดพื้นฐานของเกษตรอินทรีย์คือการทำเกษตรแบบผสมผสานที่ชาวบ้านเคยทำมา ที่ช่วยให้เกิดการอนุรักษ์ธรรมชาติ ในระบบนิเวศการเกษตรโดยเฉพาะอย่างยิ่งการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน การรักษาแหล่งน้ำให้สะอาดและความหลากหลายทางชีวภาพของไร่นา เกษตรอินทรีย์ให้ความสำคัญของวงจรธาตุอาหาร การประหยัดพลังงาน ซึ่งถือได้ว่าเกษตรอินทรีย์เป็นการบริหารจัดการไร่นาเชิงบวก (Positive management) เกษตรอินทรีย์จึงเป็นแนวทางการเกษตรที่ตั้งอยู่บนขบวนการแห่งการเรียนรู้และภูมิปัญญาเพราะเกษตรกรต้องสังเกต ศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์และสรุปบทเรียนเกี่ยวกับการทำเกษตรของตนเอง รวมถึงเศรษฐกิจสังคมที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น เพื่อคัดสรรและพัฒนาแนวทางเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสมกับไร่นาของตนเองอย่างแท้จริง

เกษตรอินทรีย์ ไม่ปฏิเสธการผลิตเพื่อการค้า เพราะตระหนักว่าครอบครัวเกษตรกรส่วนใหญ่จำเป็นต้องพึ่งพาการจำหน่ายผลผลิตซึ่งเป็นรายได้การดำรงชีพ การตลาดท้องถิ่นอาจมีรูปแบบที่หลากหลายตามแต่เงื่อนไขสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมท้องถิ่นนั้น เช่นการสนับสนุนเกษตร (Community Support Agriculture-CSA) หรือระบบอื่นๆที่มีหลักการในระบบเดียวกัน ส่วนตลาดที่ห่างไกล ผู้ผลิตต้องพยายามพัฒนามาตรฐานการผลิตและการตรวจสอบรับรองที่สร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภค ซึ่งทางชุมชนขุนอมลองก็ได้มีบริษัทญี่ปุ่นที่ซื้อและควบคุมความปลอดภัยของอาหารอย่างเข้มงวด เช่นกัน ปัจจุบันชุมชนขุนอมลองได้ทำแล้วเฉลี่ยร้อยละ 28-40 ที่มีการทำเกษตรผลิตอาหารปลอดภัยหรือเกษตรอินทรีย์ด้วยการลดสารเคมี

2.2 โครงการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์เพื่อสร้างรายได้และฟื้นฟูระบบนิเวศชุมชนขุนอมลอง

การที่เกษตรอินทรีย์มุ่งให้เกษตรกรพยายามผลิตปัจจัยการผลิตต่างๆ เช่น ปุ๋ยอินทรีย์ เมล็ดพันธุ์ ฯลฯ ด้วยตัวเองมากที่สุด มูลสัตว์จึงมีราคาสูงขึ้น การทำโครงการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์เพื่อสร้างรายได้จึงเป็นการฟื้นฟูระบบนิเวศด้วยการอาศัยมูลสัตว์ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ทั้งผลิตใช้เองและขายมูลสัตว์ทำให้ดินสมบูรณ์ พื้นฟูขึ้น ยิ่งเลี้ยงมากขึ้นยิ่งมีมูลสัตว์มากขึ้น ดินก็จะปรับสภาพทำให้ระบบนิเวศธรรมชาติสมบูรณ์ตามไปด้วย สัตว์เลี้ยงวัวควายปัจจุบันเนื้อสัตว์เป็นที่ต้องการของตลาดและมีราคาแพง การเลี้ยงสัตว์ชาวบ้านมีทุนทางพื้นที่อยู่แล้ว เพียงแต่จัดการล่อมรั้วและจัดหาแหล่งหนองน้ำสำหรับควายเป็นของตนเองหรือของกลุ่มจะได้ปลอดภัยจากสารเคมี

และการไปเหยียบย่ำพืชผักที่ปลูก สัตว์วัว ควาย เป็นภูมิปัญญาชุมชนที่มีประสบการณ์มานาน จึงไม่ยากในการส่งเสริมต่อหลวงพ่ที่วัดผาเสมที่ได้มรดกเลี้ยงด้วยเช่นกัน โดยนำวัว ควายที่มีคนใกล้ชิดให้มาแจกจ่ายให้กับคนที่อยากเลี้ยงต่อ ทำให้ไม่ต้องไปหาซื้อวัว ควายในราคาแพง และบางคนก็ไม่มีเงินพอที่จะซื้อได้ การได้รับจากหลวงพ่ที่วัดถือเป็นบุญกุศลยิ่ง การเลี้ยงวัว ควายส่วนใหญ่ คนมีอายุจะเป็นผู้เลี้ยงเพราะไม่มีแรงงานพอสำหรับทำเกษตร อาศัยแรงงานจากผู้สูงอายุเลี้ยงวัว ควาย ทำให้ผู้สูงอายุมิงานทำ และไม่เหงา ทั้งเป็นรายได้ตลอดปี เมื่อไรก็ได้ที่จำเป็นต้องใช้จ่าย เพราะมีตลาดพ่อค้ารับซื้อโดยชาวบ้านเป็นผู้กำหนดราคาเองที่สามารถต่อรองราคากันได้ สัตว์เลี้ยงจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของแนวทางแก้ไขปัญหาลูกหลานที่พัฒนาสู่เศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ การเลี้ยงสัตว์วัว ควาย ผู้เลี้ยงจะทำพิธีผูกข้อมือขอเท้า เป็นการขมาลาโทษหากทำให้สัตว์ต้องเจ็บหรือดุด่า หรือ เหยียดตี การเลี้ยงสัตว์วัว ควาย ยังคงแสดงออกถึงความเชื่อ ความสัมพันธ์ต่อการให้คุณค่าและความหมายต่อสัตว์เลี้ยง แม้ว่าหน้าที่การใช้แรงงานสัตว์จะหมดไปแต่ก็ยังทำพิธีอยู่ เพื่อการปกป้องดูแล มิให้สัตว์ร้ายมากัดกินได้เป็นการดูแลรักษาชีวิตซึ่งกัน

โครงการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์จึงเป็นทั้งรายได้และฟื้นฟูระบบนิเวศทำให้ธรรมชาติฟื้นตัวขึ้นอาศัยมูลสัตว์เลี้ยงที่ถ่ายลงในดิน และการนำไปทำเกษตรอินทรีย์อีกทั้งเป็นเพื่อนให้กับผู้สูงอายุที่ไปเลี้ยงด้วย สัตว์เลี้ยงจึงไม่ได้ถูกขายเป็นรายได้ที่ยั่งยืนเท่านั้นแต่ทำให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์แห่งการดูแลรักษา การดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลของธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและผู้เลี้ยงเป็นการยกระดับเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ

3. โครงการฟื้นฟูและเพิ่มมูลค่า ผ้าทอสตรีบ้านขุนอมลอง

การทอผ้าเป็นวิถีชีวิตของสตรีปากาเกะญอมาตั้งแต่บรรพบุรุษเขาทอผ้าใช้เองยังมีเอกลักษณ์ของลวดลาย ลักษณะรูปแบบและการถักทอ โดยใช้อุปกรณ์ทอผ้าที่เรียกว่า “ยอแคว” (อุปกรณ์ทอผ้าที่ทำจากไม้ไผ่แบบง่าย ๆ) ผ้าทอแต่ละผืนอาศัยทักษะและศิลปะ ความละเอียดของลวดลายทั้งเรื่องของสตรี บุรุษ และหญิงสาวที่เป็นสีขาวล้วนและลวดลาย ผ้าทอของชาวปากาเกะญอเป็นผ้าทอที่ใช้ฝีมือที่เรียกว่า ร้อย สมัยก่อนเด็กหญิงอายุ 7-8 ขวบก็เริ่มเรียนทอผ้าจากแม่ หรือจากพี่สาว เด็กเล็กๆก็จะเล่นทอผ้ากัน หญิงสาวทุกคนจะทอผ้าเป็น ทอสำหรับครอบครัวย สำหรับตนเองและเจ้าบ่าวที่จะแต่งงาน ที่เช่นเดียวกับผู้ชายจะต้องจักสานอุปกรณ์เครื่องใช้เป็น ปัจจุบันค่อยๆหายไปเพราะคนรุ่นใหม่นิยมใส่เสื้อผ้าที่ซื้อจากในเมืองเพราะสะดวกรวดเร็ว ทันสมัย ราคาก็ไม่แพง ทำให้ภูมิปัญญานี้ค่อยๆหายไปแต่ผู้ใหญ่ยังคงใส่อยู่ การทอผ้าชายของสตรีเป็นการทอขายเป็นรายได้เสริม ความนิยมของยุคนี้เกี่ยวกับผ้าทอมือยังมีอยู่ มีตลาดที่ส่งออกทั้งในและนอกประเทศที่เป็นทั้งแบบเดิมและแปรรูปเป็นสินค้า เช่น กระเป๋า เสื้อแบบสากล กางเกง กระโปรง เป็นต้น การแปรรูปของผ้าทอทำให้มีตลาดมากขึ้นอย่างไรก็ตามชุมชนขุนอมลองได้มีการทอผ้าจำหน่ายให้กับโครงการศิลปาชีพที่รับซื้อตลอดแม้ว่าจะได้รับค่าแรงที่ต่ำที่ได้รับและเป็นตลาดที่ยั่งยืน

สมัยก่อนการทอผ้า ชาวบ้านจะปลูกฝ้ายและทำเส้นด้ายเองพร้อมย้อมสีธรรมชาติปัจจุบันการปั่นฝ้ายเองไม่มีแล้วต้องซื้อฝ้ายจากตลาดในเมืองทั้งที่นำไปย้อมเองและที่สำเร็จรูปแล้ว การนำฝ้ายจากในเมืองไปย้อมสีธรรมชาติ การย้อมสีธรรมชาติ ต้องขออนุญาตต้องมีพิธีกรรมและเวลาย้อมต้องสักรวมและคัดสีให้เพราะสีที่ใส่ไปสเปกปิดร่างกาย ป้องกันเชื้อโรค และสิ่งชั่วร้าย นี่เป็นคำบอกเล่าของคนในชุมชน ผ้าทอจากสีธรรมชาติจะเป็นที่นิยมมากกว่าผ้าทอสีวิทยาศาสตร์จากในเมือง

การทอผ้าบางครั้งประดับลูกเดือยจะมีราคาดีกว่า (ลูกเดือยคือเมล็ดจากต้นเดือยที่ขึ้นตามป่าที่ชาวบ้านเก็บเมล็ดที่แก่แล้วมาปอกกับฝืนผ้า) การทอผ้าเป็นภูมิปัญญาที่ส่งถ่ายมาตั้งแต่บรรพบุรุษ การทอผ้าชายจะอยู่ในยุค

สมัยนี้เพราะสมัยก่อนทอไว้ใช้เท่านั้นหรือเก็บไว้เป็นของฝากให้ญาติเวลาไปเยี่ยมเยียนกันหรือนำไปดำหัวคนเฒ่าคนแก่

ผ้าทอของชุมชนจะบ่งบอกที่มาของคนในชุมชนผ่านทางลวดลายเพราะแต่ละแห่งจะมีลายต่างกันไป เช่น ลายแบบนี้มาจากแถบจังหวัดแม่ฮ่องสอน ลายแบบนี้มาจากแถบอำเภอแม่แจ่ม และลายแบบนี้มาจากแถบอำเภอสะเมิง เป็นต้น ผ้าทอแสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมของชนเผ่า ผ้าทอปกากะญอมีความสัมพันธ์กับที่มาของคนจากแต่ละชุมชน การฟื้นฟู และเพิ่มมูลค่าให้กับผ้าทอจึงมิใช่เฉพาะรายได้เท่านั้นหากแต่ยังเป็นการถ่ายทอดและส่งถ่ายคุณค่าและความหมายของลายผ้าตลอดจนความเชื่อในคุณค่าการใช้สอยที่ให้ความคุ้มครองปลอดภัย ชีวิตผู้ใช้อีกด้วย

ผู้ที่ทอผ้าในปัจจุบันส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุ เช่นเดียวกับผู้ที่เลี้ยงวัว ควาย รายได้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นแรงงานของผู้สูงอายุทำให้ผู้สูงอายุอยู่อย่างมีความหมายกับการมีส่วนร่วมชีวิตกับครอบครัว การทอผ้าของสตรีจึงไม่ใช่เพื่อเป็นสินค้าเท่านั้น แต่เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมของชนเผ่าของตนเองด้วย

4. โครงการส่งเสริมการปลูกกาแฟและใบชาเพื่อสร้างอาชีพทางเลือกชุมชนขุนอมลอง

ชาวบ้านที่ขุนอมลองมีวิถีชีวิตทำสวนเมี่ยงมายาวนานและทุกครอบครัวจะมีส่วนเมี่ยงหรือที่เรียกว่าชาที่ขึ้นเองในป่าเป็นทุนที่อยู่ในธรรมชาติที่ชุมชนมีอยู่แล้ว เมี่ยงหรือชาจึงไม่ต้องลงทุนอะไรนอกจากการดูแลรักษาเท่านั้นมิให้ขึ้นรกจนเข้าไปเก็บลำบากและเป็นรายได้ที่เก็บได้ตลอดปีแม้ว่าจะเป็นรายได้ที่ไม่มากแต่ก็เป็นรายได้ที่ยั่งยืนและมั่นคงต่อชีวิต เป็นการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ใบชาอ่อนจะทำเป็นชาแห้ง ใบชาแก่จะทำขายเป็นเมี่ยงคอง การทำสวนเมี่ยงจะควบคู่ไปกับการเลี้ยงสัตว์ วัว ควาย เพราะจะเลี้ยงปล่อยไปตามป่า เขา อาชีพเก็บใบเมี่ยง หรือใบชาเป็นอาชีพที่ถนัดไม่ทำตามทีลู่สุคำได้กล่าวไว้ว่า “อาชีพเก็บใบชา และเลี้ยงวัวควายแม้ว่ามันไม่คุ้มค่าสำหรับเราในแต่ละวัน แต่อาชีพนี้เป็นอาชีพสุดท้ายสำหรับเราเมื่อครั้งหนึ่งที่เราแก่ชรามากขึ้นจะทำอย่างอื่นไม่ไหวแล้ว สุดท้ายงานที่เราจะมาพึ่งหารรายได้ให้กับตอนอายุมากขึ้นคือ การเก็บใบเมี่ยง มาทำเป็นใบชา “การปลูกต้นเมี่ยงและเลี้ยงสัตว์ วัว ควาย ทั้งสองเป็นอาชีพดั้งเดิมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษไม่ต้องดูแลมาก ไม่ต้องซื้อสารเคมีมาใส่ก็สามารถทำรายได้ได้แล้วนี่คือวิถีชีวิตของผมและพ่อแม่ของผม ผมโตมาเพราะเมี่ยงสมัยก่อนเราไม่มีข้าวพอกิน เราเอาเมี่ยงไปขายหรือแลกกับข้าวสารและเกลือของของจำเป็นอื่นๆ พ่อผมจะดูแลสวนเมี่ยงอย่างดี แม้แต่กิ่งก้านเดียวหักก็ไม่ได้พ่อบอกว่าทุกกิ่งทุกใบของเมี่ยงคือชีวิตของพวกเขา” ถ้อยคำเหล่านี้เป็นความสำนึกที่อยู่ในส่วนลึกของจิตใจที่เป็นทั้งคำสอนและคำเตือนเป็นทั้งประสบการณ์ที่เป็นคุณค่า บุญคุณที่เกื้อหนุนชีวิตท่านมา แม้ในยามยากลำบากทำให้เห็นวิถีชีวิตของเมี่ยงและของคนที่อยู่ร่วมกันอย่างพี่น้อง ช่วยเหลือกันอย่างมีจิตบาบใดที่เมี่ยงยังมีชีวิตอยู่และให้ผลผลิตเพื่อการดำรงชีวิตจากคนรุ่นหนึ่งต่อคนอีกรุ่นหนึ่ง

การทำสวนเมี่ยงแม้ในสังคมปัจจุบันคนรุ่นใหม่ไม่นิยมกินเมี่ยงแต่การแปรรูปผลผลิตเก็บใบเมี่ยงอ่อนมาทำเป็นใบชาแห้งขายก็ยังทำได้และมีตลาดรองรับทางเลือกนี้จึงเป็นทางออกที่เป็นไปได้มากที่สุดสำหรับทีลู่สุคำและชุมชนที่กำลังแสวงหาตลาดทางเลือกเกี่ยวกับการผลิตอาหารที่ปลอดภัย

สำหรับการปลูกกาแฟ ทีลู่สุคำพูดถึงการปลูกกาแฟว่าเป็นพืชที่ปลูกง่ายมาก เลือกสถานที่เย็นๆต้องปลูกในป่าใหญ่ได้ต้นไม้ พอมิแดดส่องเข้าถึงได้ เมื่อโตออกผลก็เก็บขายได้

การปลูกกาแฟจึงมีใช้สิ่งใหม่สำหรับชุมชน เพราะบางคนเคยปลูกมาแล้ว โดยปลูกไปกับสวนเมี่ยง ต่อมาโครงการหลวงจึงมาส่งเสริมอีกอย่างจริงจัง ให้ชาวบ้านที่ปลูกมาลงทะเบียนเป็นสมาชิกแล้วทางโครงการหลวงรับ

ซื้อผลผลิต การทำสวนกาแฟและสวนเมี่ยง จึงเป็นอาชีพที่ทำร่วมกันไป เพราะเป็นพืชสวนที่ปลูกได้ต้นไม้ในป่าเหมือนกัน ไม่ต้องการการดูแลมาก ไม่ต้องใช้สารเคมี ผลผลิตมีความปลอดภัยและมีตลาดรับซื้อ รวมทั้งโครงการหลวงด้วยที่ทำรายได้ดีสำหรับผู้สูงอายุ ลุงนุกาบอกว่า ผมปลูกกาแฟตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 เป็นอาชีพที่รายได้ดี เพราะคนสมัยนี้นิยมดื่มกาแฟ อาชีพนี้ช่วยในการยังชีพที่มั่นคง เป็นอาชีพที่ “คุ้มหัวกะลาหัวเรา” ที่บรรพบุรุษสอนว่า “T’roov hkof roov s’ bauf hpuv –meij t’ mauf hpuv kauv k’ tuz” ว่าเป็นอาชีพดั้งเดิมที่ได้กิน (ผล) ข้าว แต่ได้กินนานและยั่งยืน ส่วนอาชีพใหม่นั้นอยู่ที่โชคชะตาตามจังหวะของตลาดภายนอก เป็นอาชีพที่แขวนไว้บนเส้นด้าย

การที่ผู้สูงอายุให้ความเห็นดังนี้ อันเนื่องมาจากประสบการณ์ตรงกับชีวิตที่เติบโตมากับรายได้จากการปลูกเมี่ยงและกาแฟ และอย่างมากคือ การทำสวนเมี่ยง ปัจจุบันการรับแขกจะรับแขกด้วยน้ำชาและกาแฟส่วนสมัยก่อนก็จะนำเมี่ยงตองมาสูกัน(นำมาให้กิน)

ความน่าเป็นห่วง คือ คนรุ่นใหม่จะสืบทอดกันทำสวนเมี่ยงและกาแฟต่อไปหรือไม่เพราะสิ่งที่เขาทำสวนใหญ่เป็นการทำเกษตรเชิงพาณิชย์ และการทำเกษตรอินทรีย์ด้วยการลดการใช้สารเคมีลง เป็นหนทางหนึ่งที่เราจะอยู่ได้เช่นเดียวกับการเลี้ยงสัตว์ที่ต้องมีการสืบทอดเป็นความหวังโยของลุงสุชาติ ลุงสุชาติกำลังพูดถึงการปรับปรนทางวัฒนธรรมเดิมกับวัฒนธรรมใหม่ที่เป็นการต่อยอดวัฒนธรรมเดิมอยู่และนำเอาวิธีการผลิตเดิมมาอยู่ในบริบทของวิถีชีวิตใหม่ด้วยกันปรับปรนอย่างสำนึกถึงคุณค่าแห่งการดำรงชีวิตที่เป็นความปลอดภัยทั้งด้านอาหาร ธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า และความเชื่อในศาสนาที่เป็นแก่นหลักของวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับความคิดของ มาลิน นอสกี (Malinowski, 1954 อ้างในยศ สันตสมบัติ, 31) ที่เชื่อว่า “มนุษย์ในทุกสังคม วัฒนธรรมมีความต้องการพื้นฐานทางด้านร่างกาย และจิตใจ และหน้าที่หลักของวัฒนธรรมก็คือ การตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานของมนุษย์”

การดำรงอยู่ของชุมชนขุนอมลองเป็นกระบวนการต่อสู้และพัฒนาจากสภาพปัญหาการทำเกษตรเกี่ยวกับการผลิตอาหารปลอดภัยที่เชื่อมโยงกับตลาดทางเลือกและการหาแนวทางแก้ไขเพื่อยกระดับไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ จากการสร้างการเรียนรู้ด้วยพลังของชุมชน เป็นการปรับวิถีการผลิตจากเดิมที่มีรายได้น้อยอันเนื่องจากสภาพความต้องการของสังคมเปลี่ยนไป แต่การผลิตแบบเดิมเป็นการผลิตที่ให้รายได้สม่ำเสมอตลอดปีเป็นสวนผสมผสานที่เข้าร่วมกับการเลี้ยงสัตว์ วัว ควาย หมู ไก่ ไม่ได้ทำลายธรรมชาติเพราะไม่มีการใช้สารเคมีแต่เป็นการอยู่ร่วมกันพึ่งพาอาศัยกัน ชุมชนดำรงชีวิตอยู่กับวิถีการผลิตแบบนี้มายาวนานและเชื่อมั่นว่าการผลิตแบบนี้จะคุ้มกะลาหัวตัวเอง ทำให้มีอาชีพเลี้ยงชีวิตทุกคนในครอบครัวและการศึกษาของลูกหลานที่ได้ส่งเรียนด้วยรายได้เหล่านี้ เมื่อสังคมเปลี่ยนไปตามกระแสสังคมใหม่ การผลิตอาหารพืชเชิงพาณิชย์ได้เข้ามาในชุมชนและใช้สารเคมีอย่างเข้มข้นทำให้เกิดปัญหาสุขภาพของทั้งคน สัตว์ ธรรมชาติ ตลอดจนอาหารไม่ปลอดภัยการร่วมแก้ไขปัญหาลู่การนำประสบการณ์การเรียนรู้จากการไปฝึกอบรม การทัศนศึกษา การวิเคราะห์สภาพปัญหาและนำสู่การแก้ไขในเชิงปฏิบัติการโครงการพบว่า เป็นหนทางเลือกใหม่นั้นคือการต่อยอดความรู้ใหม่กับประสบการณ์วิถีการผลิตเดิมได้แก่การทำเกษตรอินทรีย์ การแปรรูปเมี่ยงตองเป็นใบชา การทอผ้า ใช้สีธรรมชาติและการปลูกกาแฟ ตลอดจนสัตว์เลี้ยง กาญจนา แก้วเทพ ได้พบแนวปฏิบัติที่คล้ายกับชุมชนขุนอมลองนี้ว่า กระบวนการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตหากใช้ได้ผลก็จะนำมาใช้เป็นแบบแผนจนตกผลึกที่เรียกว่าวัฒนธรรม กระบวนการต่อสู้ดิ้นรนนี้คือ กระบวนการสร้างสรรค์ วัฒนธรรมใหม่ที่เหมาะสมกับบริบทที่เป็นจริงของสังคมนั้นเอง หากชุมชนต้องการดำรงอยู่ได้ท่ามกลางบริบทใหม่ของสังคมที่มีอิทธิพลจากวัฒนธรรมภายนอกที่ล้นหลามเข้าสู่ชุมชนอย่างรวดเร็ว ชุมชนก็ต้องวางแผนต่อการปรับปรนวัฒนธรรมภายนอก และวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เื้อต่อกันได้อย่างเหมาะสมที่สำคัญคือ

การพึ่งตนเองของชุมชนที่สามารถเชื่อมโยงจากวิถีการผลิตแบบเดิมและวิถีการผลิตแบบใหม่ ด้วยการปรับและแปรสภาพใหม่ให้สามารถมีตลาดทางเลือกได้มากขึ้นของการดำรงอยู่ของชุมชนขุนอมลองที่ทำการเกษตร ผลิตอาหารที่ปลอดภัยสู่ตลาดทางเลือกได้และสู่การพัฒนาเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณได้ด้วยพลังของชุมชนเอง

จากผลการวิจัยได้พบองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากแนวทางการผลิตอาหารปลอดภัยที่เชื่อมโยงกับตลาดทางเลือกคือ การทำเกษตรวัฒนธรรมที่อยู่บนฐานของความเชื่อ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของคนในชุมชนที่มีกระบวนการเรียนรู้สั่งสมประสบการณ์จากวิถีการผลิตดั้งเดิมกับความรู้ใหม่ๆที่ได้เรียนรู้มาต่อยอดกันโดยมีวัฒนธรรมชุมชนและสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดที่ได้เกื้อหนุนทำให้การผลิตอาหารอยู่บนฐานการให้ชีวิตมากกว่าทำลายชีวิต เมื่อผลิตอาหารตามแนวทางนี้แล้วทำให้ชีวิตมีความสุขสบายใจ แบบอย่างที่ทำให้คุณค่าแก่กัน เป็นการสัมผัสถึงความมีชีวิตในธรรมชาติที่มีชีวิตและมีพลัง และจากการสร้างงาน สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง จากการปฏิบัติอย่างมีความหมายต่อคนเอา ครอบครัว และชุมชนที่นำไปสู่การยกระดับเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณของชนเผ่าปกากะญอ บ้านขุนอมลอง

สรุปการสร้างการเรียนรู้สู่องค์ความรู้ใหม่ดังนี้

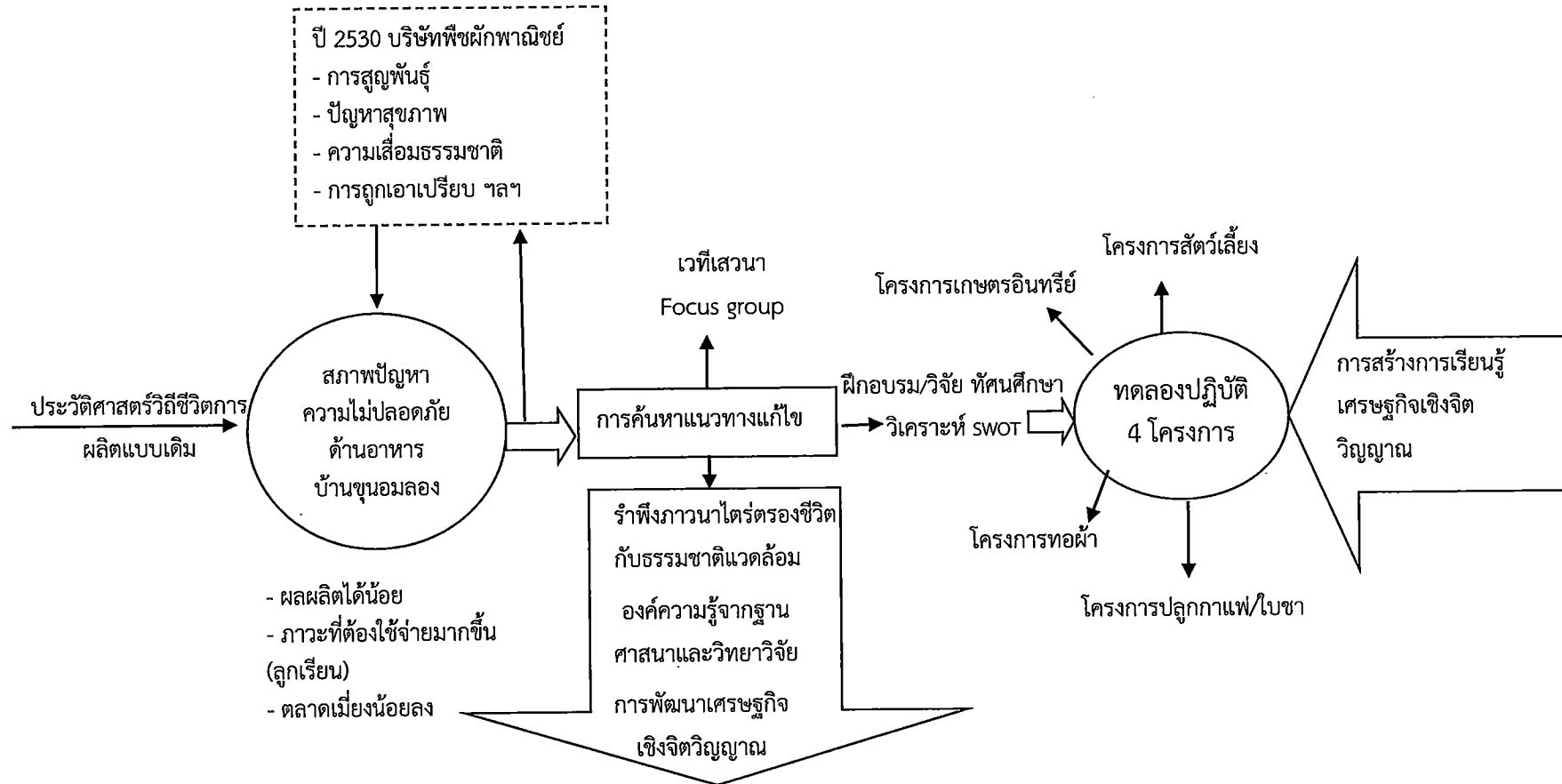
1. ประสบการณ์มีความเชื่อที่ปฏิบัติผ่านทางพิธีกรรมในวิถีชีวิตการผลิตที่สร้างสันติการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ มีทัศนคติการมองโลกที่มีมิติความศักดิ์สิทธิ์ มีเจ้าที่ เจ้าทาง เจ้าเขา มีสิ่งเหนือธรรมชาติที่เรียกว่า *ตัวที่ตัวเตอะ* ที่เป็นเจ้าของสรรพสิ่งดูแลอยู่ที่มนุษย์ต้องพึ่งอาศัย ต้องเคารพและไม่ล่วงละเมิดกฎธรรมชาติเหล่านั้น
2. วิธีแห่งวัฒนธรรมดั้งเดิมของชนเผ่าที่ได้สั่งสมมาจากประสบการณ์มีความเชื่อจนกลายเป็นวิถีปฏิบัติร่วมกัน ในวิถีการดำรงชีวิตในทุกมิติทั้งด้านสังคม การทำมาหากิน การปกครอง และสิ่งแวดล้อม ที่กลายเป็นรากเหง้าของชุมชน เป็นแก่นหลักที่ทุกคนถือปฏิบัติ เป็นภูมิปัญญาที่ส่งถายมายาวนาน และมีกระบวนการปรับใช้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัยหรือสถานการณ์ใหม่ที่เผชิญ
3. การแสดงความรู้ การเปิดโลกทัศน์ทั้งคนรุ่นเก่า กลาง และใหม่ด้วยการส่งลูกหลานไปเรียน ไปรับทราบอบรม ขณะเดียวกันผู้ใหญ่จะเข้าร่วมการศึกษา เมื่อมีบาทหลวง เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่างๆ มาให้การศึกษาหรือจัดกิจกรรมในชุมชนหรือตามเขตวัด เขตอำเภอที่ไปได้
4. การปรับปรนตนเอง จากวิถีแห่งวัฒนธรรมเดิมสู่วิถีวัฒนธรรมใหม่โดยยึดวิถีวัฒนธรรมเดิมเป็นหลัก เป็นการต่อยอดเพื่อสร้างการเรียนรู้และองค์ความรู้ใหม่ในสังคมใหม่และการพยายามส่งถายองค์ความรู้นี้ให้กับคนรุ่นใหม่ด้วยการให้คนรุ่นใหม่ได้เข้าร่วมโครงการ ร่วมกิจกรรม ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมไตร่ตรองเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ (Learning by doing) ตามหลักทฤษฎีประกอบสร้าง (Constructionism)
5. แบบอย่างชีวิต การยืนหยัดและมั่นคงในวิถีแห่งเกษตรวัฒนธรรมที่เป็นทางเลือกใหม่
6. กระบวนการเรียนรู้เหล่านี้ทำให้เกิดความสำนึกของการมีชีวิตร่วมกันจึงกลายเป็นพลังภายในชุมชนที่ขับเคลื่อนและพัฒนาเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณให้ก้าวต่อไปที่สอดคล้องกับความคิดของ คาร์ล กุสตาฟุง ที่กล่าวไว้ในทำนองเดียวกันว่า หน้าที่ของระบบการรับรู้ (จิตใจ) ของมนุษย์ทั่วไปคือ การสัมผัสหรือประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากการสัมผัสทำให้เข้าใจสิ่งที่อยู่รอบตัวเราโดยตรงที่ Bortoft กล่าวว่า “หากประสาทสัมผัสเข้าถึงถึงปรากฏการณ์นั้นอย่างลึกซึ้งอย่างมีชีวิตชีวา จะหล่อหลอมตัวตนจนกลายเป็น

ความคิดและชักนำตัวเองเข้าไปสู่จิตใจ และเราจะสัมผัสยังรู้ถึงสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้โดยรับรู้ว่ามันปรากฏอยู่ภายในตัวของเรา ไม่ได้มองว่าเป็นเพียงวัตถุ ความรู้สึกเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับสิ่งต่างๆ จะเปลี่ยนจิตสำนึกของเราให้เป็นพาหะแห่งการรับรู้แบบองค์รวม ทำให้เราสามารถเข้าใจคุณสมบัติที่เป็นเนื้อแท้ของสิ่งต่างๆ ได้ ที่เรียกว่าการรับรู้โดยปราศจากข้อมูล(Non information Perception) เป็นรูปแบบการรับรู้ที่ละเอียดอ่อนและก่อให้เกิดภาพที่สมบูรณ์” (กายา: 60: 2556)

ชนเผ่าปากาเกอะญอบ้านขุนอมลองได้สัมผัสความศักดิ์สิทธิ์ของธรรมชาติในวิธีการผลิตผ่านทางพิธีกรรมความเชื่อและปรากฏการณ์ที่เห็นได้และได้ตีความปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากการรำพึงภาวนา ไตร่ตรองมองดูชีวิตความสัมพันธ์กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม การรับรู้ถึงความสุข ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ ชีวิตและการกระทำที่ใช้สารเคมี การที่ชุมชนไม่ได้มองโลกเป็นวัตถุไม่ได้มองธรรมชาติเป็นวัตถุ แต่เป็นความรู้สึกเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งที่เป็นความรู้สึกช่วยให้เขาประเมินค่าสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นที่ไปสู่การปรับทัศนะ และแสวงหาทางเลือกที่เป็นการให้คุณค่าและความหมายความปลอดภัยแก่ชีวิตด้วยการทำเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ

ข้อเสนอแนะและข้อสังเกตของอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ

1. การที่ชุมชนขุนอมลอง เช่นเดียวกับชุมชนบ้านดอกแดง) ได้อธิบายว่า การเลี้ยงวัวควายนั้นเปรียบเสมือนธนาคารที่มีชีวิต ชุมชนสามารถกำหนดราคาเองได้ ไม่เฝ้าเสียเหมือนกับพืชผัก ขณะเดียวกัน ยังเป็นเพื่อนคลายเหงา หรือผ่อนคลายความเครียดให้กับผู้สูงอายุ ซึ่งถือว่าชุมชนโดยเฉพาะผู้สูงอายุ ต้องการที่จะสร้างต้นแบบ หรืออัตลักษณ์บนฐานความรู้ ภูมิปัญญา และประสบการณ์ให้กับตัวเอง หรือถ้ามองในมุมมองทางวิชาการหรือทฤษฎี จะเห็นว่าผู้สูงอายุที่เขา กำลังจะสูญเสียอาชีพดั้งเดิม ที่เป็นฐานรายได้หลักให้กับครอบครัวและชุมชน กำลังถูกเกษตรพาณิชย์ที่กลายเป็นอาชีพสมัยใหม่ เบียดขับออกจากวิถีชีวิตของเขา และยิ่งร้ายไปกว่านั้นคือทรัพยากรธรรมชาติก็ได้ถูกทำลายอย่างรวดเร็ว

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กาญจนา แก้วกาน. จากจุดเริ่มต้นจนถึงจุดสุดท้าย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.), กรกฎาคม 2548.
- ดร. เจริญ อาทิตยา และคณะ. ประสบการณ์การพัฒนาแนวทางศาสนาและวัฒนธรรม, งานวิจัยประเมินผล ศูนย์สังคมพัฒนาสังคมชนบทเชียงใหม่, พิมพ์ครั้งแรก, สิงหาคม 2540.
- ดร. ไชยรัตน์ เจริญสินโฮฟาร. วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็นอื่น, ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก, พิมพ์ครั้งแรก พฤษภาคม, 2542.
- นาย อุดลย์ ดวงดีเกียรติ์ และคณะ. แนวทางการสร้างและพัฒนาบทบาทของสื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาชุมชน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, ตุลาคม 2547.
- ป๊อพอ (ถาวร กัมพลกุล). ไร้หมื่นเวียนในวงจรชีวิตชนเผ่าปกากะญอ.บรรพชนชนเผ่าปกากะญอ,บริษัท บี.เอส.อี การพิมพ์จำกัด, พิมพ์ครั้งแรก มกราคม, 2547.
- ประยงค์ รมรงค์ บำรุง บุญปัญญา นิพนธ์ เทียนวิหาร ฉัตรทิพย์ นาถสุภา วันวรจจะมู. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทย. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา จะมู บรรณาธิการ, บริษัท สำนักพิมพ์สร้างสรรค์จำกัด, พิมพ์ครั้งแรก กันยายน, 2555.
- พระราชดำรัสเกี่ยวกับดิน น้ำ ป่า 2 กันยายน 2557 ทักษมาวรรณ ดีประเสริฐ ศูนย์สารสนเทศ สปข.
- พระสังฆราชขอแชนพ พิบูลย์ วิสิฐนนทชัย. แนวทางการอภิบาลคริสตชนสังคมชนบทนครสวรรค์. ชุมชนเข้มแข็ง, นครสวรรค์.
- มนัส สุภลักษณ์. การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในกิจกรรมธุรกิจท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศชุมชนบ้านโป่ง, ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนและพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2544.
- ยศ สันตสมบัติ 2537 ความหลากหลายทางชีวภาพมิติหลากหลายทางสังคมนิเวศ
- รณี เลิศเลื่อมใส. จักรวาลทัศน์ ฟ้า-ขวัญ-เมือง คัมภีร์โบราณไทอาหม, บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิง จำกัด(มหาชน), พิมพ์ครั้งแรก สิงหาคม, 2544.
- ลอรี เบรจอนส์. พระเยซูเจ้านักบริหารชั้นนำ(Jesus CEO). คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อความยุติธรรมและสันติ, ห้างหุ้นส่วน จำกัด สามลดา, พิมพ์ครั้งที่ 2, 2552.
- ศุภชัย เจริญวงศ์. พัฒนาการของความหมาย “การพัฒนาชนบท” ในสังคมไทย : ศึกษาการให้ความหมายในกรณี “หมู่บ้านพัฒนาดีเด่น” แห่งหนึ่งในภาคเหนือ, มหาวิทยาลัยแม่โจ้, กุมภาพันธ์ 2542.
- สมเด็จพระสันตะปาปาฟรังซิส. Laudatosi. On care for our common home, Vatican, 2015.
- หนังสือพิมพ์ คม ชัด ลึก อังคารที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2559
- สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. “25 ปี สคทพ. ชีวิตและงาน” เอกสารงานวิจัย. บริษัท จูนพับลิชชิง จำกัด, กรุงเทพฯ, พิมพ์ครั้งที่ 1, กรกฎาคม 2543.
- สมเด็จพระสันตะปาปาฟรังซิส. พระสมณสาส์น “แสงสว่างแห่งความเชื่อ” (LumonFidei). โรงพิมพ์ อัสสัมชัณ, พิมพ์ครั้งที่ 1., สิงหาคม 2013.
- สมเด็จพระสันตะปาปาฟรังซิส. สันติเกิดขึ้นได้ถ้าเราไม่นิ่งดูตาย. (Overcom Indifference and win peace). สารวันสันติภาพสากล, วันที่ 1. มกราคม, 2016.

อภิญา เพื่องฟูสกุล. มานุษยวิทยาศาสนาแนวคิดพื้นฐานและข้อถกเถียงทางทฤษฎี, ภาควิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, พงษ์สวัสดิ์การพิมพ์, พิมพ์ครั้งแรก มกราคม, 2557.

อริยา เสวตามร์ และคณะ. โครงการการสื่อสารความหมายการพัฒนาระหว่างชาวบ้าน : กรณีศึกษา กองทุนชุมชน “เครือข่ายกองทุนข้าว”. “สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, พฤศจิกายน 2547.

เอกสารที่ไม่ตีพิมพ์

- “ข้าว” ผู้ส่งผ่านรหัสธรรมด้วยชีวิตสู่ชีวิต, เครือข่ายกองทุนข้าว, ศูนย์สังคมพัฒนาสังคมชนล เชียงใหม่, เชียงใหม่ฯ
- ขวัญชีวัน บัวแดง. ขบวนการลัทธิอาขีและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของคนกะเหรี่ยงในบริเวณชายแดนไทย-พม่า. สังคมศาสตร์ ปีที่ 15, ฉบับที่ 1, 2545.
- เครือข่ายผืนน้ำ. ดินดำ ป่าเขียว น้ำใส ด้วยเสียงสวดมนต์. ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนา-วัฒนธรรม ชุมชนเชียงใหม่.

ภาษาอังกฤษ

Cultural Resource Mapping Training and Assistance for Resource Management, Diocesan Social Action Center (Disac), Chiangmai, Thailand, Asia forest Network (AFN) and Environmental Science for Social change (ESSC), April 2005.

Dr. Ignacimuthu, SJ. Environmental Spirituality. Joes Paul at st Paul Press Training School, Nagasandra, Bangalore.

Fr. Mario Saturnino Dias. Indigenous peoples in Asia and Challenges of the Future, Federation of Asian Bishops ‘conferences office of Evangelization, claretionpuldications, india, 2004.

http://www.kmutt.ac.th/organization/Education/Technology/tech_ed/constructionism/constructionism2.html

http://royalprojectthailand.com/memorable_research

Joan L. Roccasalvo, C.S.J. การภาวนาเพื่อพบพระในสารพัดสิ่ง. โรงพิมพ์มิ่งเมือง เชียงใหม่.

JojoParreno. Community Resource Mapping Training, Diocesan Social Action Center (DISAC), Chiangmai Thailand, September 2004.

SunthornWongjomporn. Re-creating sacred space through the water spirit ritual: A model for sustainable Development in Dokdaeng village, Chiangmai, Thailand, Faculty of the Applied cosmic Anthropology Section Asian Social Institute Manila, December 2008.

เอกสารออนไลน์

http://www.kmutt.ac.th/organization/Education/Technology/tech_ed/constructionism/constructionism2.html

http://www.onec.go.th/publication/4205006/brain2542/chapter5/page91_c.htm ทิศนา แขมมณี

2554. ศาสตร์การสอน: กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย *

ภาคผนวก ก

(ชื่อและที่อยู่ของทีมนักวิจัย)

ที่	ชื่อ ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	วุฒิการศึกษา
1	ประเสริฐ สารโจน์	27 ม. 9 ต. แม่สาบ อ. สะเมิง จ. เชียงใหม่	ปวส. เกษตร
2	นายสุพันธ์ เวณวล	73 ม. 9 ต. แม่สาบ อ. สะเมิง จ. เชียงใหม่	ม. 6 การศึกษานอกระบบ
3	นายณัฐ ส่วินาเว	16 ม. 9 ต. แม่สาบ อ. สะเมิง จ. เชียงใหม่	ป.ตรี สาขาพัฒนาชุมชน ประสบการณ์ทำงานเกษตรกร
4	นายธรร นวอ	15 ม. 9 ต. แม่สาบ อ. สะเมิง จ. เชียงใหม่	ม.6 การศึกษานอกระบบ ประสบการณ์ทำงานเกษตรกร
5	นายอนุภา เทียนรุ่งแสง	อยู่ 25 ม. 9 ต. แม่สาบ อ. สะเมิง จ. เชียงใหม่	ป.6 การศึกษานอกระบบ ประสบการณ์ทำงานเกษตรกร
6	น.ส. ธัญวลัย เทียนรุ่งแสง	68 ม. 9 ต. แม่สาบ อ. สะเมิง จ. เชียงใหม่	3 การศึกษานอกระบบ ประสบการณ์ทำงาน เกษตรกร
7	น.ส. ปฐมพร เจ็ญ	21 ม. 9 ต. แม่สาบ อ. สะเมิง จ. เชียงใหม่	ม. 3 การศึกษานอกระบบ ประสบการณ์ทำงาน เกษตรกร

ภาคผนวก ข

ความเป็นมาของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

หลักการและเหตุผล

บ้านขุนอมลองตั้งอยู่ในพื้นที่ อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่ การเดินทางจากเชียงใหม่เข้าสู่ อ.สะเมิง ระยะทาง 48 กิโลเมตร เข้าสู่บ้านขุนอมลอง 40 กิโลเมตร มีประชากร 28 ครัวเรือน พื้นที่ตั้งอยู่ใกล้กับบ้านป่อแก้ว ซึ่งเป็นพื้นที่ปลูกสตรอเบอรี่แหล่งใหญ่ของจังหวัดเชียงใหม่ที่มีการใช้สารเคมีอย่างหนาแน่น ชาวขุนอมลองเป็นชนเผ่าปกาเกอะญอ มีพื้นที่ทางการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 20 ไร่ เกษตรกรมีการปลูกพืชหมุนเวียนในพื้นที่ โดยมีการใช้พื้นที่จริงประมาณ 1 ใน 3 ของพื้นที่ โดยมีการหมุนเวียนกลับมาที่เดิมในปีที่ 3 พื้นที่ส่วนใหญ่มีการปลูกข้าวในนาและที่ดอน

อาชีพดั้งเดิมที่เสริมรายได้ให้กับหมู่บ้านขุนอมลองคือ การทำเมี่ยงกำและชาแห้งที่ขึ้นตามธรรมชาติในป่ารอบหมู่บ้าน มีตลาดจำหน่ายทั้งในชุมชนและรอบนอก ส่วนชาแห้งนั้นสามารถจำหน่ายในเมืองและที่อื่นๆ ได้ แต่ละปีทำรายได้เสริมให้กับครอบครัวได้พอสมควร ปัจจุบัน เมี่ยงกำและชาแห้งตลาดยังมีความต้องการอยู่ แต่ลูกหลานเกษตรกรไม่สนใจและไม่มีความรู้ที่จะทำอาชีพนี้แล้ว จึงหันมาปลูกพืชเชิงเดี่ยวหรือพืชพาณิชย์ เช่น ถั่วแขก ถั่วแระ พริกทอง พริกเขียว กระเทียม กาแฟ ข้าวโพด โดยมีบริษัทเอกชนภายนอกเข้ามาส่งเสริม มีการใช้สารเคมีอย่างหนาแน่น เป็นเวลานานสิบกว่าปีแล้ว และแต่ละปีเกษตรกรต้องลงทุนสูงขึ้นเรื่อยๆ เกษตรกรจึงไม่ประสบความสำเร็จในอาชีพนี้เนื่องจากรายได้เฉลี่ยอย่างมากที่สุดคือครัวเรือนละไม่ถึง 50,000 บาท ขณะที่ยังติดหนี้สินในระดับ 50,000 – 100,000 บาท เงินที่จะส่งลูกหลานเรียนไม่พอจึงต้องการกู้ยืมทั้งเพื่อการลงทุนทางการเกษตรและการศึกษา จึงเกิดระบบหนี้สินแบบดินพอกหางหมู

การจัดการศึกษาที่ผ่านมา พบว่ามืองค์กรทางศาสนาได้รับลูกหลานของชาวปกาเกอะญอในชุมชนไปบวชเรียนซึ่งผู้ผ่านการศึกษาไม่เลือกที่จะกลับมาใช้ชีวิตในชุมชน เช่นเดียวกับการส่งเสียลูกหลานด้วยทุนของครอบครัวที่ลูกหลานของคนในชุมชนที่สถาบันการศึกษาภายนอกในระดับปริญญาตรี ผู้สำเร็จการศึกษาทั้งหมดเลือกที่จะลาจากชุมชนเพื่อสร้างชีวิตใหม่ในสังคมเมือง ทำให้คนรุ่นใหม่ที่เหลืออยู่คือคนที่เรียนไม่เก่งที่ต้องดำรงชีวิตอยู่บนฐานเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวที่ไม่เคยประสบความสำเร็จ

เนื่องจากการทำการเกษตรที่ใช้สารเคมีอย่างเข้มข้น จึงส่งผลต่อสุขภาพของชาวบ้าน ได้พบว่าในชุมชนเริ่มเป็นโรคเมะเร็งมากขึ้น ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ไม่เคยพบมาก่อนในอดีต แม้คนในชุมชนจะเริ่มกังวลกับการผลิตที่ใช้สารเคมี แต่คนในชุมชนยังไม่มีทางออกในสิ่งที่ดีกว่า รวมทั้งถูกบีบรัดจากระบบพ่อค้าคนกลางที่กุมอำนาจในการกำหนดราคาปัจจัยการผลิตและระบบตลาด ที่ยากต่อคนในชุมชนจะหาทางออกในการแก้ไขปัญหา สถานการณ์ของอาชีพที่ติดตันเช่นนี้ส่งผลให้การใช้ชีวิตในชุมชนไม่อบอุ่นเหมือนเช่นในอดีต ซึ่งแม้มีสายใยแห่งวัฒนธรรมที่โอบอุ้มการช่วยเหลือเกื้อกูลแก่กันและกันในยามยากไร้ แต่ไม่อาจสร้างชีวิตที่สมบูรณ์ได้ トラบที่ปัญหาทางเศรษฐกิจยังรุมเร้าอยู่

ด้วยเหตุผลจากปัญหาดังกล่าว ชาวบ้านส่วนหนึ่งได้มีการพูดคุยกันและสรุปประสบการณ์ว่า ถ้าชุมชนยังคงเดินตามแผนการของบริษัทที่ส่งเสริมการปลูกพืชในเชิงพาณิชย์ในอนาคต อาชีพของคนในชุมชนคงไม่ยั่งยืนและอาหารที่ผลิตจะไม่ปลอดภัยต่อการบริโภค จึงจำเป็นที่จะต้องมาช่วยกันสร้างความรู้ในระบบการผลิตและการตลาดเป็นพื้นฐานของอาชีพบนผืนดินเกษตรกรรมจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตให้กับคนในชุมชน และด้วยสายธารแห่งวัฒนธรรมจะช่วยหล่อเลี้ยงให้การดำรงอยู่มีความสมบูรณ์ขึ้น การวิจัยในครั้งนี้จะนำไปสู่การค้นหาปัญหาที่แท้จริงบนเส้นทางการผลิตการตลาดที่ยึดถือความปลอดภัยและความสัมพันธ์ที่เป็นธรรมระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค จะมีความหมายต่อสุขภาวะ การสร้างรายได้จากอาชีพ

และการเชื่อมโยงไปสู่ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างที่ยุติธรรมในทุกมิติ ปัจจุบันชาวบ้านส่วนหนึ่งหันมาปลูกพืชปลอดสาร (ระยะปลอดสาร ไม่ใช่ไร้สาร) เช่น แตงร้าน ชูกินีและผักกาดขาวปลีในช่วงหน้าหนาวที่มีตลาดภายนอกชุมชนรองรับ การเกษตรแบบปลอดสาร มีแนวโน้มจะค่อยๆเพิ่มมากขึ้น ส่วนอาชีพดั้งเดิม ซึ่งปัจจุบันเป็นเพียงอาชีพเสริมคือการเลี้ยงไก่และหมู ที่สามารถสร้างตลาดได้ในชุมชน และมีความต้องการมากขึ้นเรื่อยๆ

ภาคผนวก ค

การเสริมเรื่องพลังมิตินาสนาและวิถีชีวิต

บาทหลวง นิพนธ์ เทียนนิหาร (ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนาและวัฒนธรรม)

จากคำตรัสขององค์สมเด็จพระสันตะปาปาที่ได้ตรัสกับเรานั้น เป็นลำดับความสำคัญอันดับหนึ่งเพราะธรรมชาติเหล่านั้นได้เอื้อผลประโยชน์ต่อเรา แล้วธรรมชาติเหล่านี้ก็เป็นชีวิตซึ่งเป็นชีวิตที่กำลังจะเกิดวิกฤติที่มีสาเหตุมาจากการทำอุตสาหกรรมเมื่อ 200-400 ปีที่แล้ว จากอุตสาหกรรมนี้ทำให้เกิดสังคมมนุษย์เกิดความทันสมัย สิ่งเหล่านี้พระสันตะปาปาตรัสว่ามันเป็นระบบคิดและกระบวนทัศน์แบบเสรีนิยมที่ได้ทำให้เกิดความพิวาศต่อโลกของเรา นักวิทยาศาสตร์เองก็ได้กล่าวออกมาเช่นกันว่าถ้าระบบคิดและวิถีชีวิตของมนุษย์ที่ยังคงเหมือนเดิมต่อไปให้โลกเพิ่มขึ้นอีกห้าใบมันก็ไม่เพียงพอต่อความต้องการของมนุษย์อยู่ดี ด้วยระบบคิดและวิถีชีวิตที่น่าสะพรึงกลัวของมนุษย์แบบนี้เองพระสันตะปาปาจึงได้ตรัสกับเราว่า “จงกลับใจ” และ “จงเอาใจใส่ในบ้านเรือนส่วนรวมของเรา” บ้านที่เป็นระบบนิเวศและธรรมชาติของเรา ดังนั้นพระองค์ท่านจึงได้วิงวอนต่อเราให้กลับใจเชิงนิเวศวิทยา

“ความชื่นชมและความหวัง ความโศกเศร้าและความกังวลของมนุษย์ในสมัยนี้ เป็นต้นของคนยากจน และของคนที่เป็นผู้ทุกข์เข็ญทั่วไป ย่อมถือว่าเป็นความชื่นชม ความหวัง ความโศกเศร้าและความกังวลของผู้ที่เป็นศิษย์ของพระเยซูคริสตเจ้า แล้วไม่มีสิ่งใดเลยที่เป็นของมนุษย์อย่างแท้จริงที่จะไม่ส่งเสียงสะท้อนเข้าไปในดวงใจของเขา” นี่คือนสิ่งที่พระสันตะปาปาและพระศาสนจักรของเราได้เรียกร้องต่อเราให้เราได้เปิดหู เปิดตา แล้วเอาความทุกข์โศกเศร้ามาเป็นความทุกข์ของตัวเอง นี่คือนลักษณะของผู้ที่เป็นศิษย์ของพระเยซูคริสตเจ้า พระองค์ท่านยังตรัสเพิ่มเติมอีกว่า เราจะต้องเสียหู่ฟังเสียงที่โอดครวญต่อโลกของเราและเราจะต้องทำอะไรบางอย่างเพื่อที่จะได้เปลี่ยนแปลงโลกของเรา เรื่องสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติไม่ใช่เป็นเรื่องของเทคนิค แต่เป็นเพราะฝีมือและการกระทำของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตจริยธรรมและศีลธรรม

ในความทันสมัยของโลกปัจจุบันได้กระจายไปทั่วมุมโลกของเราที่เราได้อยู่อาศัย อีกทั้งส่งผลกระทบต่อกับโลกที่สามของเราด้วย ไม่มีโลกไหนเลยที่ไม่ได้รับผลกระทบจากโลกที่เรียกตัวเองว่าเจริญ โลกทัศน์ที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติคือวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่สามารถดำรงอยู่ได้ถึงแม้จะเกิดวิกฤตขึ้น นี่คือการวิเคราะห์ของพระสันตะปาปาของเรา มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งสร้าง และทุกอย่างก็เป็นครอบครัวจักรวาลคือมีความเป็นพี่น้องกัน ซึ่งแนวความคิดของพระสันตะปาปาในพระสมณสาสน์ “Laudato si” ฉบับนี้คือทางออกของเราที่เราเรียกว่าเป็นพันธสัญญาแบบนิเวศองค์กรรวม พระองค์ท่านได้เน้นย้ำตลอดในพระสมณสาสน์ว่าเราทุกคนต้องทำการปฏิบัติและกลับใจ เราทุกคนต้องทำการปฏิบัติอารยธรรมและวัฒนธรรมอย่างกล้าหาญ ไม่ใช่เป็นการปฏิบัติเฉพาะเราเท่านั้นแต่เป็นการปฏิบัติทั้งระบบคือ ปฏิบัติทั้งพระศาสนจักร การศึกษา และครูคำสอน คือเป็นการถอนอารยธรรมเก่าแล้วปลูกอารยธรรมใหม่

กระบวนการศึกษา ชีวิตจิต และการรำพึงภาวนา(นั่งสมาธิ)ให้เห็นรหัสธรรมของพระเจ้าในธรรมชาติ คือให้การเคารพต่อชีวิตระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม ซึ่งการเคารพต่อระบบนิเวศวิทยาเหล่านี้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของปกากะญอเราในประเด็นของการรักษาป่าและจิตวิญญาณที่อยู่ในธรรมชาติ “ป่าสะตือ” (เตะปอ) จากโลกทัศน์และปรัชญาของบรรพบุรุษเราที่ได้เก็บเกี่ยวรวบรวมมานี้ตรงกับสาสน์ของพระสันตะปาปา “Laudato si” ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องโยงใยกับการรักษาสิ่งสร้างสร้างของพระผู้เป็นเจ้า และในพระสมณสาสน์ของพระสันตะปาปาเกี่ยวกับการปกป้องรักษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศนี้ได้แยกและสรุปออกมาเป็นประเด็นต่างๆเป็นหัวข้อดังนี้คือ

บทที่ 1 อะไรกำลังเกิดขึ้นต่อบ้านเรือนส่วนรวมของเรา

ประเด็นหัวข้อแรกที่จะพูดถึงบทที่หนึ่งนั่นก็คือ *ภาวะมลพิษและการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ* เป็น การพูดถึงเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศที่เป็นปัญหาระดับสากลโลกที่มีผลกระทบต่อความเป็นมาอย่าง รุนแรงทางสิ่งแวดล้อม ทางสังคม ทางเศรษฐกิจ ทางการเมืองและสำหรับการแบ่งปันสินค้าต่างๆที่เป็นตัวแทน หนึ่งของการท้าทายหลักๆที่กำลังเผชิญหน้ากับมนุษยชาติในยุคสมัยของเรา ประเด็นที่สองคือเป็นการพูดถึง เรื่องของน้ำ พระสันตะปาปาตรัสอย่างชัดเจนว่า การเข้าถึงน้ำบริโภคที่ปลอดภัยเป็นพื้นฐานและสิทธิ มนุษยชนสากล เพราะว่ามันเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการอยู่รอดของมนุษย์ ดังนั้น มันจึงเป็นเงื่อนไขสำหรับการ ปฏิบัติการในเรื่องสิทธิอื่นๆของมนุษย์ การกีดกันไม่ให้ความจนเข้าถึงน้ำ ก็หมายความว่า ปฏิเสธสิทธิต่อชีวิตที่ ประกอบด้วยศักดิ์ศรีที่ต้องไม่แปลกแยกของคนยากจน ประเด็นที่สามพูดถึงเรื่อง *การสูญเสียความหลากหลาย ทางพันธุกรรม* ซึ่งในทุกๆปีเราพบการสูญหายไปของพืชและสัตว์จำนวนหลายพันชนิด ซึ่งเราก็จะไม่เคยรู้และ เด็กๆของเราก็จะไม่เคยเห็น เพราะมันได้สูญหายไปแล้วอย่างไม่หวนกลับมาอีกตลอดไป มันไม่ใช่เพียงแค่การ ทำลายทรัพยากรเท่านั้น แต่ทรัพยากรนั้นมีคุณค่าในตัวและของมันเอง ในทัศนะนี้ เราควรจะขอบคุณสำหรับ ความพยายามอย่างน่าทึ่งที่นำมาโดยบรรดานักวิทยาศาสตร์และวิศวกรต่างๆ ที่ได้ทำการอย่างอุตสาหะที่ จะทำการค้นหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากน้ำมือของมนุษย์ แต่เมื่อมนุษย์ทำการแทรกแซงเพื่อการรับใช้ ระบบการเงินและลัทธิบริโภคนิยมแล้ว “มันเป็นการทำให้โลกของเราลดความร่ำรวยและความสวยงาม แม้มันจะมีข้อจำกัดมากขึ้น ทั้งมือสลัวลงไปด้วย”

ประเด็นที่สี่เป็นการพูดถึงเรื่องของ *การเสื่อมลงทางคุณภาพชีวิตมนุษย์และการแตกสลายทางสังคม* จากพระสมณสาสน์ในประเด็นนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงหนี้สินทางนิเวศที่แท้จริงว่าเป็นอย่างไร ที่ดำรงอยู่ในโลก โดยเฉพาะในโลกเหนือที่เกี่ยวข้องกับโลกใต้ ในการเผชิญหน้ากับปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางภูมิอากาศ มันมี ความรับผิดชอบที่แตกต่างกันนั่นก็คือ ประเทศที่พัฒนาแล้วจะต้องรับผิดชอบมากกว่า ส่วนประเด็นที่ห้าเป็น การพูดถึงเกี่ยวกับ *การตอบสนองที่แผ่วเบา* การสำนึกถึงความแตกต่างที่ลุ่มลึกเกี่ยวกับประเด็นเหล่านี้ พระ สันตะปาปาแสดงออกด้วยตัวเอง ที่ถูกกระทบอย่างลึกซึ้งโดย “การตอบสนองที่แผ่วเบา/น้อยมากในการ เผชิญหน้ากับเรื่องราวที่น่าระทึกใจ โศกนาฏกรรมที่โหดเหี้ยมหรือกลุ่มรุมอย่างไม่หยุดยั้งต่อประชาชนและชาวบ้าน จำนวนมาก ถึงแม้ว่าตัวอย่างที่เห็นได้จะไม่ขาด แต่ความพอใจในสภาพที่เป็นอยู่และความไม่สนอกสนใจ ที่เต็มไปด้วยความปิติยินดีมีอยู่ทั่วไป วัฒนธรรมที่เหมาะสมก็ยังขาดซึ่งเป็นเหมือนน้ำใจและความปรารถนาที่จะ เปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตในการผลิตและการบริโภค แต่ก็ยังโชคดีที่มีความพยายามในการที่จะจัดตั้งโครง ร้างในทางกฎหมาย ซึ่งสามารถวางกฎระเบียบและรับรองการปกป้องระบบนิเวศของโลก ไม่เช่นนั้นโครงสร้าง อำนาจใหม่ซึ่งวางอยู่บนฐานกระบวนทัศน์แห่งเทคโนโลยีจะเข้ามาครอบงำ และไม่เพียงทางการเมืองของ เราแต่ทั้งอิสรภาพและความยุติธรรมด้วย

บทที่ 2 พระวรสารและข่าวดีแห่งการสร้าง

เพื่อที่จะเผชิญหน้ากับปัญหาที่ได้นำเสนอในบทที่หนึ่ง องค์พระสันตะปาปาได้ทำการเลือกเหตุการณ์ ในพระคัมภีร์ และนำเสนอภาพอย่างครอบคลุม ที่มาจากประเพณีอัครทูตและทำการสรุป “ความ รับผิดชอบที่ตีสอนของมนุษยชาติสำหรับสิ่งสร้างในความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างสิ่งสร้างทั้งมวลและความ จริงที่ว่า “สิ่งแวดล้อมธรรมชาติเป็นสมบัติของส่วนรวม มรดกของมนุษยชาติทั้งมวลและเป็นความรับผิดชอบ ของทุกคน”

บทที่ 3 มนุษย์เป็นสาเหตุแห่งวิกฤตสิ่งแวดล้อม

เป็นการพิจารณาไตร่ตรองในเรื่องเทคโนโลยีที่เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงอันนำไปสู่ความหายนะ เป็นการเปลี่ยนแปลงของสมัยใหม่ที่ตั้งตัวเป็นนายของพวกเทคโนโลยีที่นำไปสู่การทำลายธรรมชาติและเอารัดเอาเปรียบประชาชน โดยเฉพาะประชาชนที่อ่อนแอที่สุด กระบวนทัศน์ของพวกเทคโนโลยีนั้นมีแนวโน้มที่จะเป็นเจ้านายเหนือชีวิตทางเศรษฐกิจและชีวิต สังคมสมัยใหม่ได้ถูกตราด้วยการเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางอย่างมากเกินปกติ มากเกินความจำเป็น (Modernity has been marked by an excessive anthropocentrism) ไม่มีการเคารพต่อโลกและยึดเอาตัวเองเป็นศูนย์กลางใช้อำนาจของตัวเองอย่างเดี่ยว ผลของสิ่งเหล่านี้ก็คือ “ใช้แล้วทิ้ง”

บทที่ 4 นิเวศองค์กรรวม

พระสันตะปาปา ฟรังซิส ยืนยันความคิดของพระองค์ว่า “การวิเคราะห์ปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่สามารถถูกแยกออกจากการวิเคราะห์มนุษย์ ครอบครัว งานที่เกี่ยวข้องกันและบริบทของเมือง และปัจเจกบุคคลสัมพันธ์อย่างใดกับตัวของพวกเขาทันที” นิเวศวิทยามนุษย์เป็นเรื่องที่แยกออกจากความคิดเห็นของเรื่องทรัพย์สินส่วนรวมไม่ได้ (Common Good) แต่มันจะต้องถูกเข้าใจในทางที่เป็นรูปธรรม พระสันตะปาปา ฟรังซิส สนใจวัฒนธรรมนิเวศด้วย กล่าวว่า “นิเวศวิทยาเกี่ยวข้องกับปกป้องมรดกวัฒนธรรมของมนุษยชาติในความหมายที่กว้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งมันเรียกร้องให้เรา ให้ความสนใจมากขึ้นถึงวัฒนธรรมท้องถิ่น เมื่อทำการศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อม “พระองค์เน้นให้ทำการ “เสวนาระหว่างภาษาทางเทคนิค วิทยาศาสตร์และภาษาของประชาชน” เพราะว่าโลกทัศน์ของวัฒนธรรมชาวบ้าน ชุมชนเป็นการมองโลกแบบองค์รวม เห็นความสัมพันธ์กัน 3 มิติ ซึ่งแยกออกจากกันไม่ได้ และมีความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันอย่างเป็นบูรณาการ และมีผลต่อกันในทุกมิติ

บทที่ 5 แนวทางและการปฏิบัติ

บทนี้พูดถึงคำถามว่า เราสามารถและต้องทำอะไร? ในบทที่ 5. นี้ พระองค์ทำการเน้นการพัฒนากระบวนการตัดสินใจที่ซื่อสัตย์และโปร่งใสเพื่อที่จะ “วินิจฉัย Discern” ว่านโยบายอันไหนและความริเริ่มทางธุรกิจแบบไหนจะสามารถนำมาซึ่งการพัฒนาที่เป็นบูรณาการอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่เฉพาะของธุรกิจใหม่ที่กำลังดำเนินการ และโครงการถูกเรียกร้องให้มีกระบวนการทางการเมืองที่โปร่งใสและจะต้องมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่อิสระในอีกทางหนึ่ง รูปแบบการคอร์ปชั่นซึ่งซ่อนเร้นมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของโครงการใดก็ตาม การแลกเปลี่ยนรูปแบบไหนที่ทำให้เกิดการชอบมากกว่าในการตัดสินใจ มันมีการให้ข้อมูลที่เพียงพอและไม่ก่อให้เกิดการถกเถียงโดยตรงไปตรงมา

บทที่ 6 นิเวศศึกษาและชีวิตจิต

บทสุดท้ายเชื้อเชิญทุกคนให้มีหัวใจแห่ง “Ecological Conversion” การกลับตัวกลับใจเชิงนิเวศ” การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าปราศจากแรงบันดาลใจและกระบวนการศึกษา (Change is impossible without motivation and a process of education) การศึกษาทุกภาคส่วนจะต้องเขามามีส่วนร่วมด้านแรกก็คือ ที่โรงเรียน ในครอบครัว ในสื่อสาร ในการสอนคำสอนและทุกๆที่ นิเวศองค์กรรวมยังประกอบด้วยบุคลิกลักษณะท่าทางบุคลิกประจำวันง่ายๆ ซึ่งแตกต่างจากตรรกะแห่งความรุนแรง การกดขี่และความเห็นแก่ตัว ทุกๆสิ่งจะง่ายขึ้น เมื่อเราเริ่มต้นด้วยทัศนะแห่งการรำพึงภาวนาด้านลึก (Contemplative outlook) ซึ่งออกมาจากความเชื่อเมื่อเรามีความเชื่อ เราไม่ได้มองโลกจากภายนอกแต่มองจากภายใน สำนึกถึงความสัมพันธ์ซึ่งพระบิดาได้เชื่อมโยงเรากับทุกๆสิ่ง โดยการพัฒนาด้านของเรา ความสามารถที่เป็นของ

ประธานจากพระเจ้าและการกลับใจเชิงนิเวศก็สามารถเป็นแรงกระตุ้นเราให้มีความคิดริเริ่มที่ใหญ่ขึ้นและเต็มไปด้วยความจริงใจ

การพิจารณามโนธรรมอย่างสม่ำเสมอ ที่ได้รับแรงบันดาลใจโดย Laudato si เป็นการปฏิบัติที่ศาสนจักรได้แนะนำอยู่เสมอ เอที่จะปรับทิศทางชีวิตของเราในแสงแห่งความสัมพันธ์กับพระเป็นเจ้า สามารถเสริมสร้างมิติใหม่ เราควรพิจารณาไตร่ตรองอย่างจริงจังว่าเราจะดำรงชีวิตอย่างไรในความเป็นหนึ่ง ไม่กับพระเจ้าเท่านั้น แต่กับผู้อื่นและกับตัวเราเอง ร่วมกับสิ่งสร้างทั้งหมดและกับธรรมชาติด้วย(สมเด็จพระสันตะปาปาฟรังซิส: พระสมณสาส์น ขอสรรเสริญองค์พระผู้เป็นเจ้า Laudato si)

ภาคผนวก ง
ข้อคิดเห็นเบื้องต้นในการทำงานวิจัย

ความคิดเห็นของกลุ่มแกนนำ

นายบุญสี สาวินาเว : เนื่องจากชีวิตของมนุษย์เรามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับธรรมชาติตั้งปรีชาญาณของบรรพบุรุษเราที่ได้สอนไว้ว่า “ตม้น้ำก็ต้องรักษาต้นน้ำ กินอยู่กับปากก็ต้องรักษาปาก” นั้นหมายความว่าเราทุกคนที่อยู่กินร่วมอาศัยกับป่าธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อศาสนาและวัฒนธรรมของเรานั้น เราจะต้องดูแลรักษาป่าดังที่บรรพบุรุษของเราได้สอนไว้ว่าเป็นจริงที่ชีวิตของเรามีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ

นายศรชัย วิจิตพร: สาเหตุที่พระสันตะปาปาได้ตรัสกับเราในกรณีประเด็นนี้เพราะพระองค์ท่านเห็นว่าปัจจุบันได้เกิดปัญหาต่างๆมากมายที่สร้างความเดือดร้อนให้กับเราพี่น้องชาวบ้าน ซึ่งสาเหตุของปัญหาดังกล่าวเป็นผลมาจากธรรมชาติที่ถูกทำลายไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิของโลกที่ได้ทำให้พืชผลของเราได้รับผลกระทบไปด้วย เมื่อพืชผลได้รับผลกระทบแล้วมนุษย์ก็ต้องรับภัยจากธรรมชาติที่เกิดขึ้นบ่อยๆเช่น เกิดภัยน้ำท่วม นี่เป็นเรื่องของธรรมชาติ แต่ประเด็นหลักที่พระสันตะปาปาจะตรัสกับเรานั้นคือ ภัยธรรมชาติที่ได้เกิดขึ้นต่อมนุษย์โดยที่มนุษย์เป็นต้นเหตุนั้นเป็นเพราะมนุษย์ขาดความมีศีลธรรม ขาดความศรัทธาและความศักดิ์สิทธิ์ มนุษย์มีความเห็นแก่ตัว ดังนั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญที่เราจะต้องร่วมมือช่วยกัน เพราะถ้าไม่ทำแล้วโลกของเราก็จะสูญหายไป มนุษย์ก็จะตาย และธรรมชาติเองก็จะสูญพันธุ์ไป นี่คือเหตุผลที่พระสันตะปาปาได้ตรัสกับเรา

คุณลุงชัย สร้างกุศลในพสุธา: สาเหตุที่พระสันตะปาปาได้ลงพระสมณสาสน์ไปทั่วโลกนั้นเป็นเพราะปัจจุบันมนุษย์ได้ทำลายสิ่งสร้างของพระเจ้ามากขึ้นและมากขึ้นในแต่ละวัน ด้วยสภาพปัญหาดังกล่าวนี้พระองค์ท่านจึงเกิดความกังวลต่อธรรมชาติที่ถูกทำลายดังกล่าว เป็นพิเศษกับพี่น้องของเราที่ได้รับผลกระทบโดยตรงและได้รับความเดือดร้อนตกทุกข์ได้ยากลำบาก ด้วยเหตุผลนี้พระองค์ท่านจึงออกพระสมณสาสน์เพื่อที่จะหาทาง ออกว่า ทำอย่างไรโลกของเราถึงจะได้รับความรอด?

ครูจตุ วงศ์จอมพร: โลกของเราทุกคนมีกันอยู่เพียงแค่นี้เดียว และตอนนี้โลกของเรากำลังป่วยที่เหมือนกับบ้านของเรากำลังจะพัง แล้วเราในฐานะที่เป็นผู้ร่วมอาศัยกินอยู่และใช้ เราจะทำอย่างไรกับโลกของเราใบนี้ หรือว่าเราจะปล่อยให้มันพังลงไป ซึ่งผู้ที่จะทำให้โลกใบนี้ของเราเกิดความเสียหายมากขึ้นกว่าเดิม นั้นก็คือมนุษย์ และผู้ที่จะทำให้โลกของเราสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ในอนาคตนั้นก็เป็มนุษย์เช่นกัน เพราะฉะนั้นเราทุกคนจะต้องมาร่วมมือช่วยกัน เพราะถ้าไม่ช่วยกันแล้วเราจะอยู่ได้อย่างไรต่อไปในอนาคตของเรา ลูกหลานของเราก็จะอยู่ที่ไหนได้ นี่คืปัญหาและสิ่งที่ได้ท้าทายต่อเราในขณะที่เราทุกคนก็อยู่ร่วมกันในโลกใบนี้ เพราะฉะนั้นเราทุกคนจึงมีส่วนร่วมที่จะทำให้โลกของเราสามารถอยู่ได้ต่อไปในอนาคตแล้วเราเองก็ไม่สามารถหาโลกใบใหม่มาแทนโลกเก่าปัจจุบันของเราได้แล้ว

นางสาวอัยนา วิจิตพร: จากพระสมณสาสน์ของสมเด็จพระสันตะปาปาที่ได้ตรัสกับเรานั้น พระองค์ท่านได้เน้นย้ำให้กับเราทุกคนว่า เราไม่ควรที่จะละเลยและมองข้ามคุณค่าความดีงามของธรรมชาติที่เป็นสิ่งสร้างของพระเจ้าที่เอื้อผลประโยชน์ต่อเรา แล้วมนุษย์ก็ใช้ไปด้วยความหลงระเริงโดยไม่รู้ตัวว่าสิ่งที่มนุษย์ได้ใช้และทำลายลงไปในนั้นเป็นเพียงแค่ต้นไม้หรือวัตถุ แต่ความเป็นจริงแล้วทั้งหมดนั้นเป็นสิ่งสร้างของพระเจ้าที่คนส่วนใหญ่ใช้ไปโดยไม่รู้ตัว แล้วพระสันตะปาปาก็ได้ตรัสกับเราด้วยว่า สิ่งเหล่านั้นมีคุณค่าและความหมายเท่ากับคุณค่าของมนุษย์เรา

ครูสุนทร วงศ์จอมพร: จากพระสมณสาสน์ของพระสันตะปาปาดังกล่าวได้เน้นให้กับเราในเรื่องของปัจจัยที่เป็นดิน น้ำ และป่า ที่เราทุกคนได้ใช้ไปเกิดชีวิตจำกัดหรือเกิดความเหมาะสมของเรา ดังนั้นเพื่อเป็น

การรื้อฟื้นสิ่งต่างๆ เหล่านี้กลับคืนมาผมเห็นว่า เราทุกคนจะต้องกลับใจในเชิงนิเวศวิทยา นั่นไม่ได้หมายความว่าเราจะไม่ทำอะไรและจะไม่ใช้อะไรเลย เพราะถ้าทำแบบนี้แล้วเราต้องเจอกับจุดจบของชีวิต แต่คำว่ากลับใจในที่นี้หมายความว่า เราทุกคนจะต้องเปลี่ยนความคิด เปลี่ยนพฤติกรรมและการกระทำ เปลี่ยนจิตใจที่ไปสร้างอำนาจและบทบาทที่อยู่เหนือกว่าธรรมชาติให้น้อยลงในแต่ละปี จะต้องกินและใช้อย่างพอเพียงและเหมาะสมต่อความจำเป็นของเรา จากพฤติกรรมแบบนี้โลกของเราถึงจะอยู่ได้

นายพงษ์พันธุ์ เพรศพรายงาม: จากเอกสารพระสมณสาสน์ของสมเด็จพระสันตะปาปาที่ได้ให้คำเชื้อเชิญและเตือนกับเรานั้น ทำให้เราได้มองเห็นความเป็นจริงของสภาพชุมชนของเราว่าพื้นที่ทำกินในชุมชนของเรานั้นเต็มไปด้วยสารเคมีและพิษภัยที่ก่อให้เกิดผลตามมาที่ร้ายแรงต่อเราในภายหลัง ไม่ว่าจะเป็นผลกระทบต่อเราในด้านสุขภาพ ความมั่นคงทางด้านอาหารและความเป็นอยู่ อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติอีกด้วย ด้วยปัญหาดังกล่าวจึงได้เป็นข้อท้าทายสำหรับเราทุกคน เพราะในชีวิตประจำวันของเรานั้นเราอยู่ได้เพราะการทำมาหากิน แต่เพื่อเป็นการตอบปัญหาของเราเองเราจะดำเนินชีวิตของเราและใช้วิถีชีวิตในการทำมาหากินในลักษณะใดเพื่อที่จะไม่ส่งผลกระทบต่อตัวของเราและต่อธรรมชาติ

ข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็นของชาวบ้าน

นาย นุภา

ได้เห็นถึงความเขียวขจีของป่าไม้ธรรมชาติ เห็นท้องฟ้าที่สะอาดโปร่งใส

นาย ดีแฮ

ได้สัมผัสถึงลมที่พัดว่ามีความเย็น และได้รับอากาศที่บริสุทธิ์

นาย คะแฮ

ได้ยินเสียงของนกร้อง ได้ยินเสียงของสัตว์ป่าร้องเหมือนเสียงดนตรี จากเสียงดังกล่าวแสดงออกให้รับรู้ถึงความสุขของสัตว์ป่า

นาย นุวา

ได้สัมผัสกลิ่นหอมของธรรมชาติ จากกลิ่นนี้ทำให้ตระหนักรู้ว่าขาดธรรมชาติแล้วมนุษย์จะมีความสุข

นายบุญมี

การดำรงชีวิตแบบแบ่งปันและเอื้อผลประโยชน์ต่อกัน เป็นการมอบชีวิตให้ซึ่งกันและกันระหว่างคน สัตว์ และธรรมชาติ

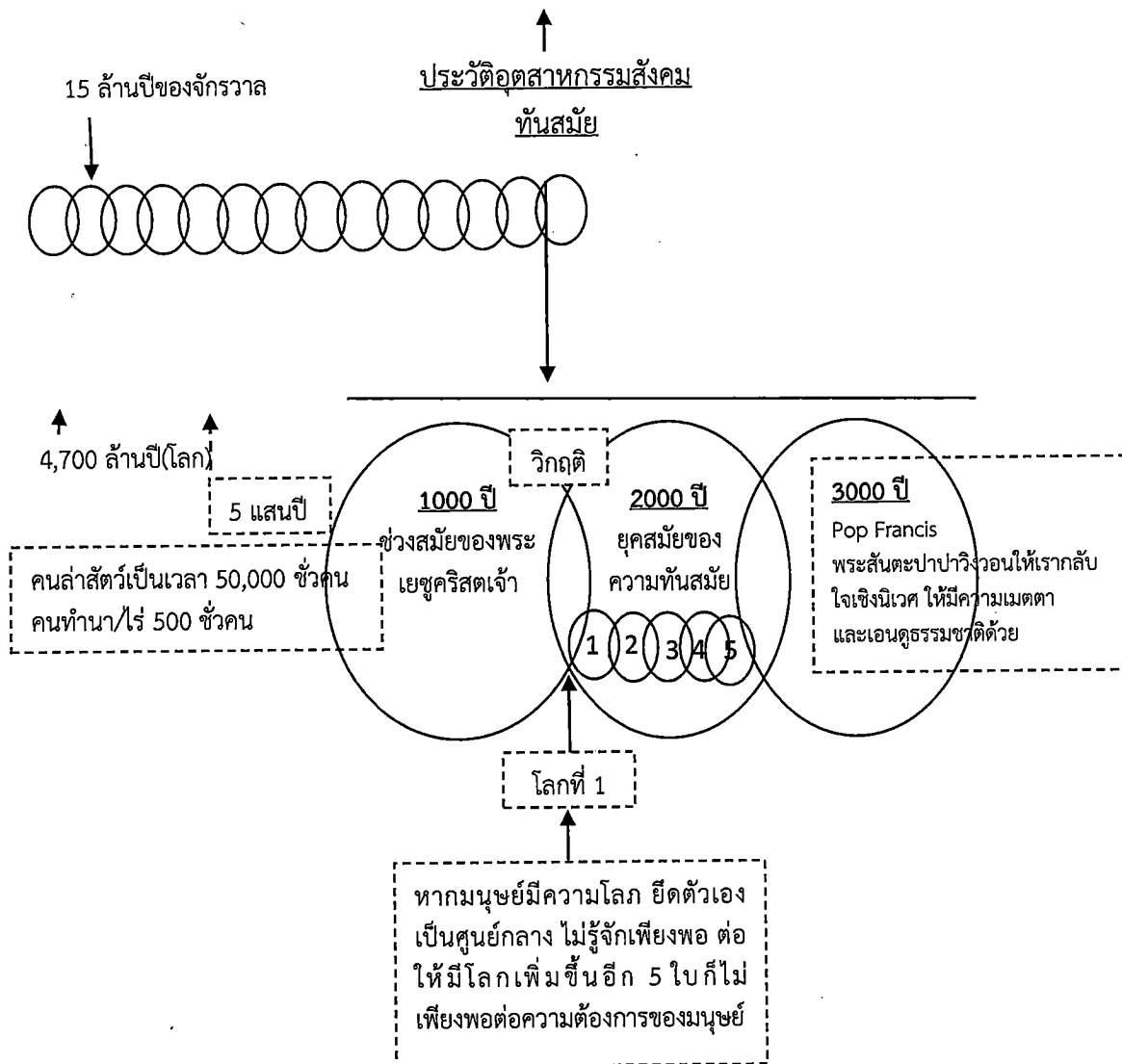
นายสุคำ

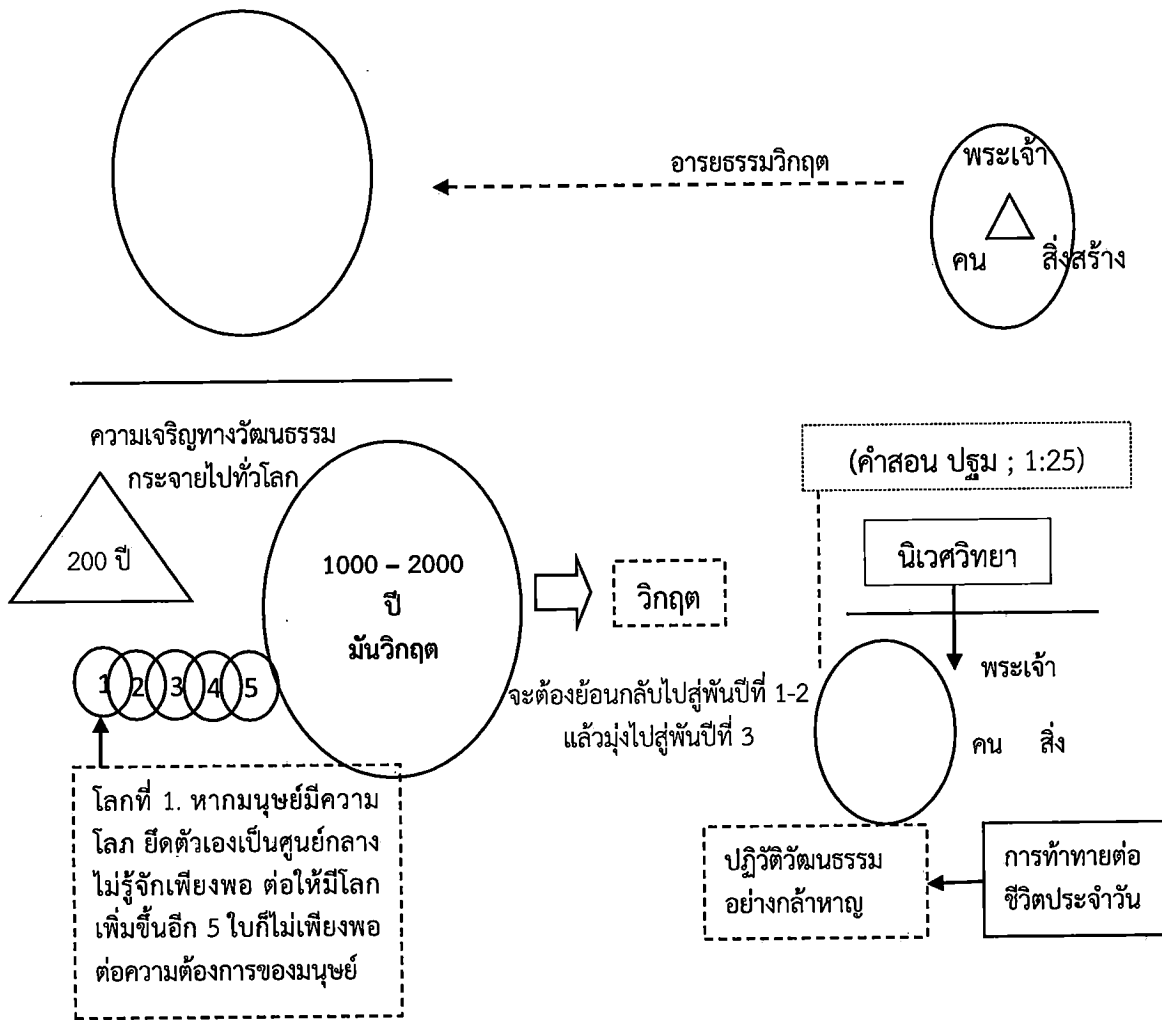
ธรรมชาตินั้นขาดมนุษย์ได้ แต่มนุษย์นั้นขาดธรรมชาติแล้วอยู่ไม่ได้

นายคำปัน

ผลประโยชน์ที่มนุษย์ได้รับจากธรรมชาติคือ “ชีวิต” แต่ผลกระทบที่ธรรมชาติได้รับจากมนุษย์นั้นคือ “ความตาย”

ภาคผนวก จ
โลกทัศน์ของการปลดปล่อยให้เป็นอิสระ

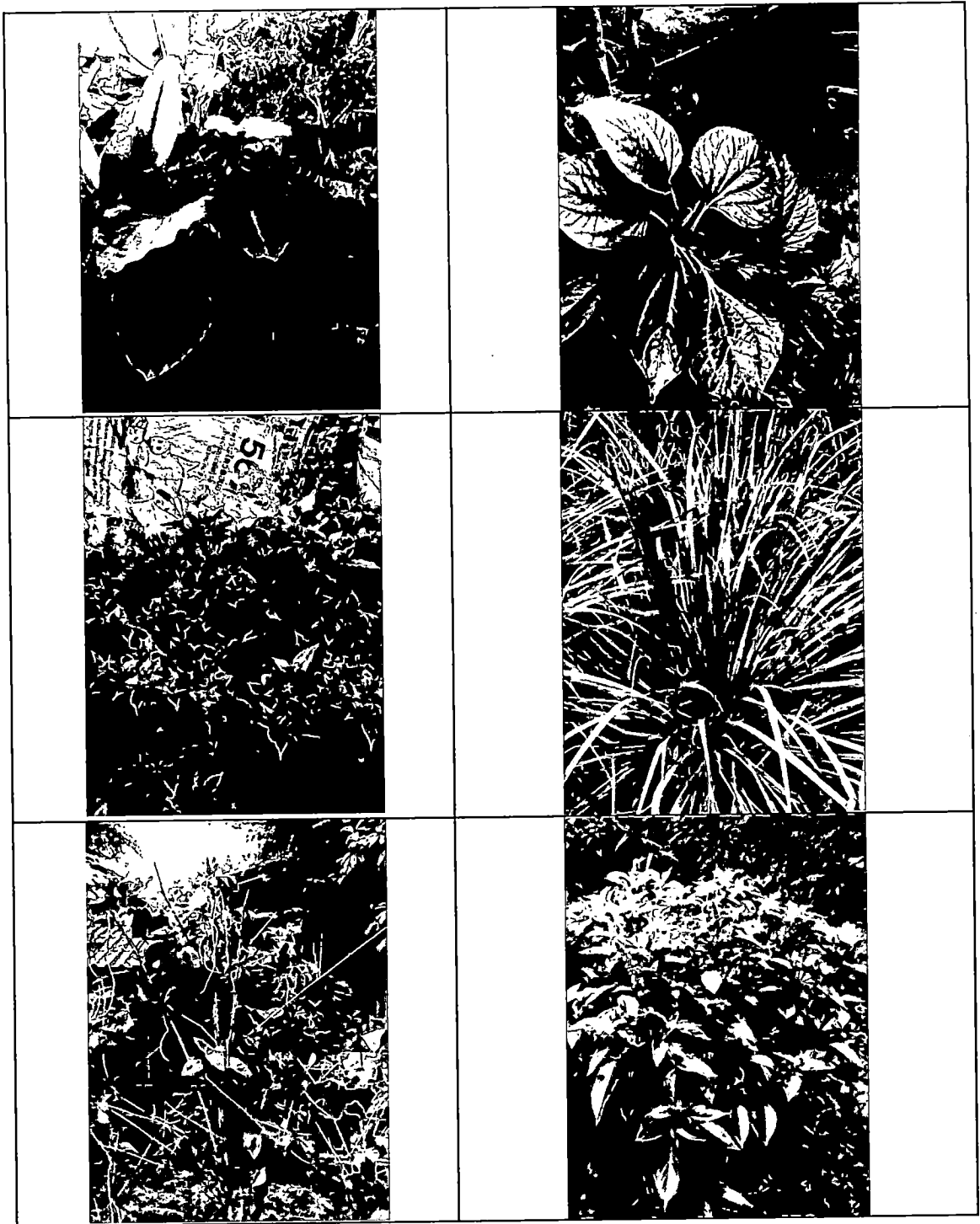

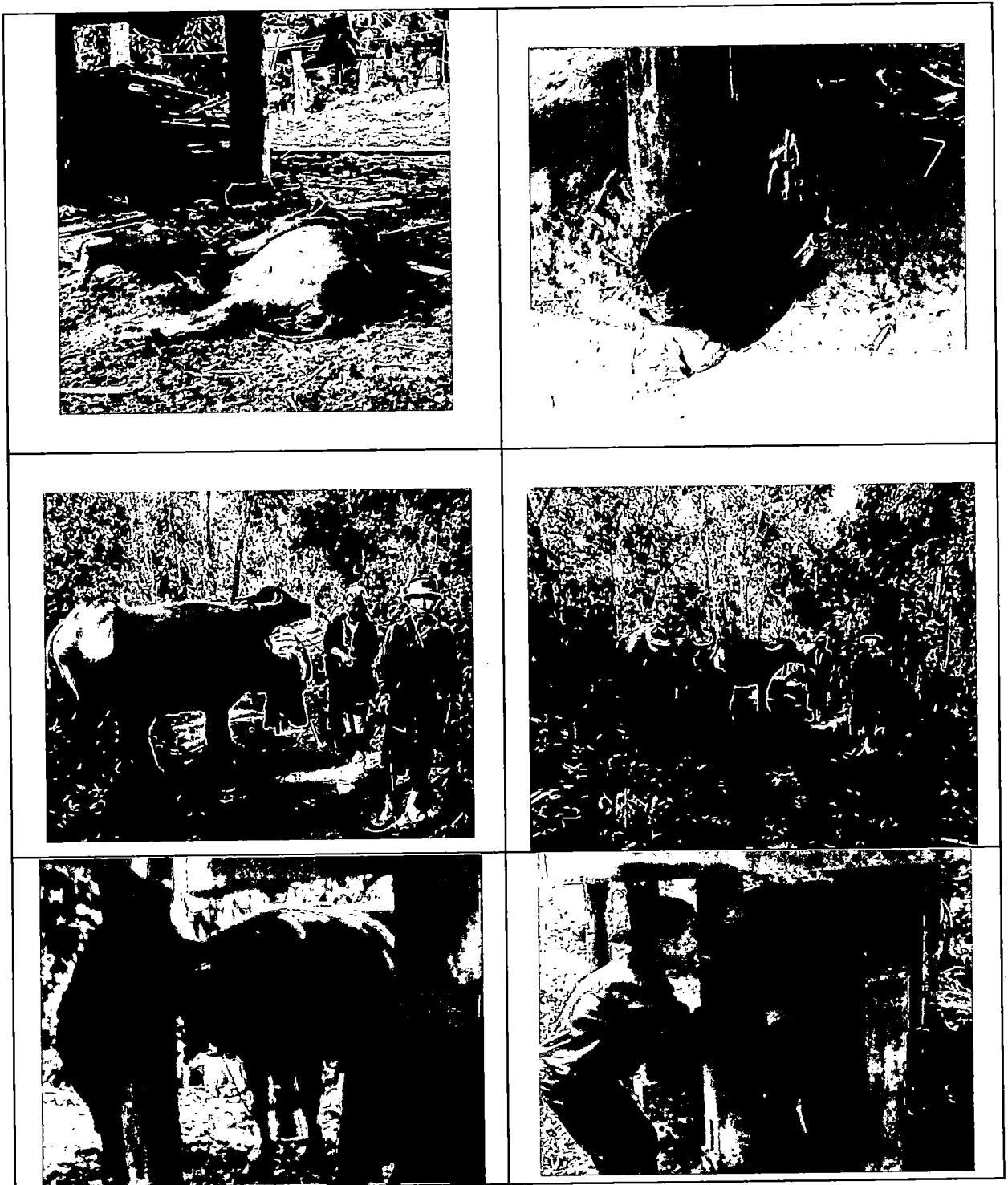
ภาพสารบัญ

1. โครงการส่งเสริมการปลูกผักปลอดสารเพื่อสุขภาพที่ดีของชุมชนหนองมือง

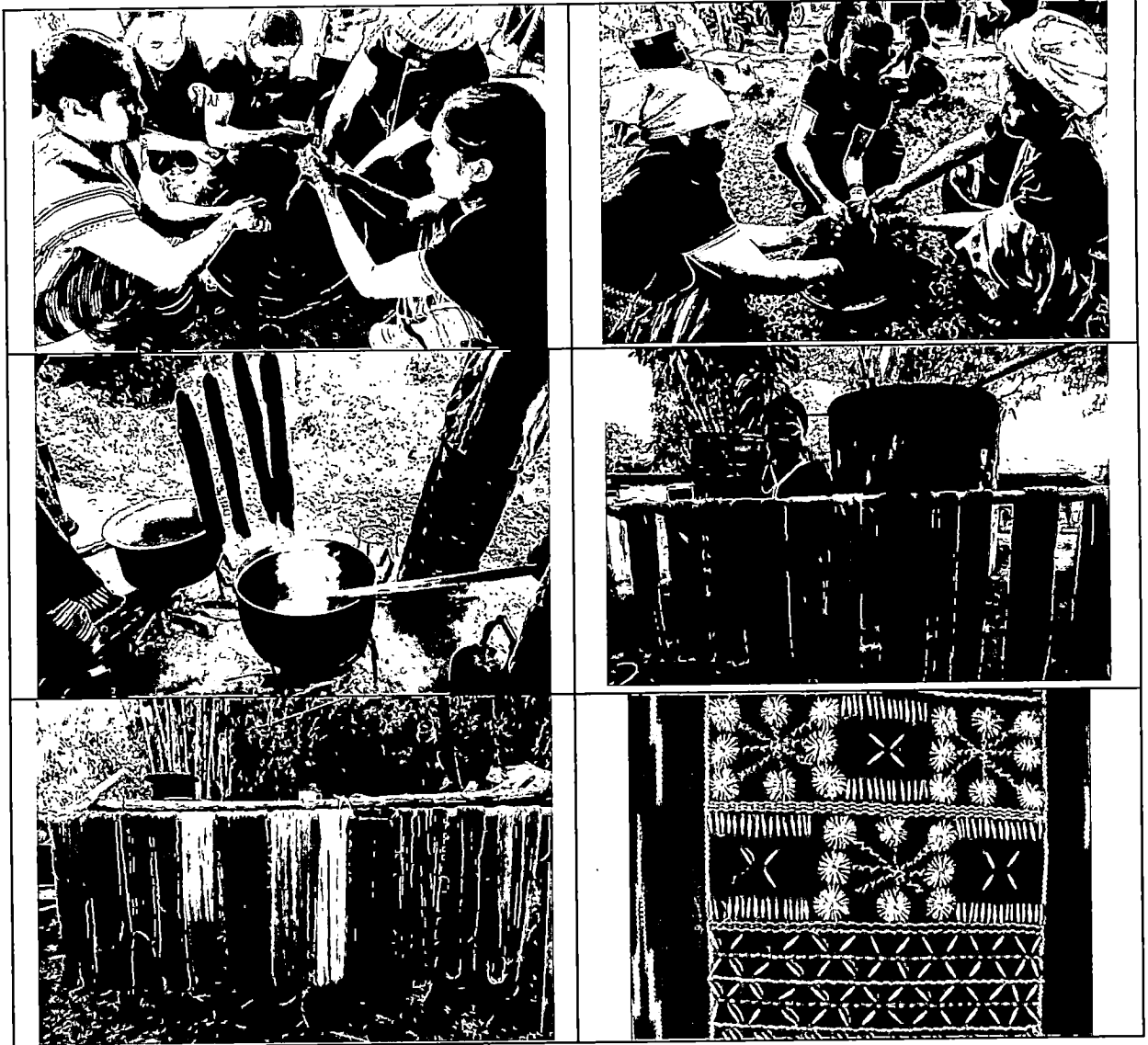

2. โครงการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์เพื่อสร้างรายได้และฟื้นฟูระบบนิเวศชุมชนชนวนอมลอง

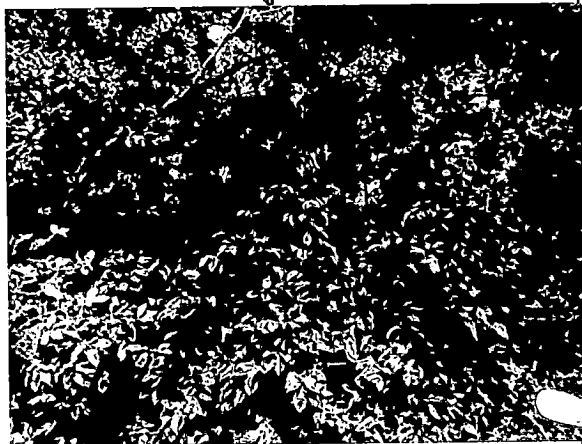
3. โครงการฟื้นฟูและเพิ่มมูลค่าผ้าทอสตรีบ้านขุนอมลอง

4. โครงการส่งเสริมการปลูกกาแฟและใบชาเพื่อสร้างอาชีพทางเลือกชุมชนขุนอมลอง

ต้นกาแฟที่ปลูกใต้ต้นไม้ในป่า

ต้นชาในป่า

